

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Daša Tarišková

Európska únia ako ašpirujúci diplomatický aktér

Magisterská diplomová práca

Vedúca magisterskej diplomovej práce: Mgr. Markéta Zapletalová, Ph.D.

OLOMOUC 2019

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predloženú diplomovú prácu vypracovala samostatne na základe uvedených prameňov a literatúry.

V Olomouci 2. 5. 2019

Podpis

Pod'akovanie

Touto cestou by som rada pod'akovala vedúcej mojej diplomovej práce, pani Mgr. Markéte Zapletalovej, Ph.D., za odborné vedenie, cenné rady a pripomienky poskytnuté pri vypracovávaní tejto práce. Ďalej by som chcela tiež pod'akovať mojej rodine za neutíchajúcu podporu a trpezlivosť.

Bc. Daša Tarišková

Obsah

ÚVOD.....	6
1. KONCEPTUÁLNE A TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE DIPLOMATICKÉHO AKTÉRSTVA A PRÍSTUPOV K DIPLOMACII.....	11
1.1. DEFINÍCIA DIPLOMACIE	11
1.2. FUNKCIE DIPLOMACIE	16
1.3. KONCEPT DIPLOMATICKÉHO AKTÉRSTVA, JEHO KRITÉRIÁ, FUNKCIE A PODOBY	18
1.3.1. <i>Diplomatický aktér podľa Charlotte Brethertonovej a Johna Voglera</i>	19
1.3.2. <i>Funkcie diplomatického aktéra</i>	21
1.3.3. <i>Suverénny štát ako diplomatický aktér</i>	22
1.3.4. <i>Neštátni diplomatickí aktéri</i>	24
1.4. TRADIČNÁ ŠKOLA DIPLOMATICKÉHO MYSLENIA	27
1.4.1. <i>Kritéria diplomatického aktéra podľa tradicionalistov</i>	30
1.5. MODERNÝ PRÍSTUP K VYMEDZENIU DIPLOMATICKÉHO AKTÉRA	31
1.6. NÁSTROJE VYUŽÍVANÉ DIPLOMATICKÝMI AKTÉRMÍ.....	34
1.6.1. <i>Ekonomická diplomacia</i>	34
1.6.2. <i>Verejná diplomacia</i>	35
1.6.3. <i>Nátlaková (coercive) diplomacia</i>	37
2. PREMENY ZAHRANIČNO-POLITICKEJ DIMENZIE A DIPLOMATICKÉHO AKTÉRSTVA EURÓPSKEJ ÚNIE	40
2.1. PRÍLEŽITOSŤ	40
2.2. PRÍTOMNOSŤ	45
2.2.1. <i>Medzinárodno-právna subjektivita EU</i>	46
2.3. SCHOPNOSŤ.....	48
2.3.1. <i>Zdieľané hodnoty EU vo výkone jej zahraničnej politiky</i>	48
2.3.2. <i>Domáca legitimizácia zahraničnej politiky EU</i>	49
2.3.3. <i>Konzistentnosť a koherentnosť externej politiky EU</i>	50
2.3.3.1. <i>Etablovanie postu Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku</i>	53
2.3.3.2. <i>Európska služba pre vonkajšiu činnosť a jej inštitucionálne nastavenie</i>	58
2.3.3.3. <i>Konzistentnosť zahraničnej politiky EU</i>	62
2.3.4. <i>Nástroje externej politiky EU</i>	65

2.3.4.1. Delegácie EU ako výzva legačného práva suverénnych štátov	66
2.3.4.2. Delegácie Európskej komisie.....	66
2.3.4.3. Súčasná podoba delegácií Európskej únie	68
2.3.4.4. Funkcie delegácií EU.....	72
2.4. DIPLOMATICKÉ FUNKCIE EU.....	73
2.5. PREROD EU AKO DIPLOMATICKÉHO AKTÉRA	75
3. VYJEDNÁVANIE IRÁNSKEJ JADROVEJ DOHODY AKO POTENCIÁL NÁTLAKOVEJ (COERCIVE) DIPLOMACIE EURÓPSKEJ ÚNIE	80
3.1. KONTEXT NAPÄTIA MEDZI IRÁNOM A SVETOVÝMI MOCNOSŤAMI	81
3.2. ROLA EURÓPSKEJ ÚNIE VO VYJEDNÁVANÍ IRÁNSKEJ JADROVEJ DOHODY	82
3.3. DIPLOMATICKÉ AKTÉRSTVO EU V RIEŠENÍ KRÍZY	90
ZÁVER	94
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	101
ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK	117
ABSTRAKT	118
ABSTRACT.....	119

Úvod

Zahraničná politika Európskej únie (EU) formujúca sa od začiatku 70. rokov 20. storočia patrí aj napriek svojmu zložitému charakteru k obľúbeným u verejnosti. Diplomacia, ktorá nevyhnutne so zahranično-politickým pôsobením v rámci medzinárodnej scény súvisí, je jedným z primárnych nástrojov na presadzovanie externých záujmov aktérov činných na tejto scéne a z tohto dôvodu sa uplatňuje aj pri výkone aktivít EU ako bezprecedentného integračného zoskupenia. Postupný integračný proces EU ovplyvnil okrem iného aj jej medzinárodnú pôsobnosť, na čo prirodzene nadviazali aj zmeny praktického fungovania diplomacie EU a tiež aj jej inštitucionálneho zázemia. Aspekt súčasného dosahu EU mimo jej hraníc ovplyvňuje nielen jej členské štáty ale aj geografické oblasti mimo nich, EU sa tiež zasadzuje o témy presahujúce jej územie, a preto je zahraničná politika kľúčovou sférou výkonu tohto integračného zoskupenia.

Predmet diplomovej práce

Predmetom predkladanej diplomovej práce je analýza súčasnej role EU ako aktéra svetovej diplomacie. Vzhľadom na to, že koordinácia zahranično-politických aktivít EU prešla od ich počiatkov formovania značnými úpravami, dnešná diplomatická podoba EU nachádza právny rámec v poslednej úprave Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2009. Samotné prijatie Lisabonskej zmluvy vymedzuje začiatok sledovaného časového rozmedzia pre výskum tejto práce, ktorý analyzuje EU ako diplomatického aktéra berúc do úvahy jej aktivity až do konca roku 2018.

Cieľ diplomovej práce

Cieľom predkladanej diplomovej práce je identifikovanie všeobecných kritérií konceptu diplomatického aktéra a následné aplikovanie tohto rámca pre charakterizovanie súčasnej podoby EU ako aktéra tohto typu. Faktory ovplyvňujúce naplnenie týchto kritérií EU je nutné zobrať do úvahy tiež, avšak najmä s ohľadom na snahu stanoviť povahu diplomatického aktérstva EU a jej priblíženie k ideálnym typom diplomatického aktéra vymedzeného teoretickými východiskami tradičnej školy a moderného prístupu.

Výskumná otázka

Predkladaná diplomová práca odpovedá na výskumnú otázku: *Ktoré znaky identifikované v rámci konceptu diplomatického aktéra EU naplňuje a aký je charakter jej aktérstva v tejto oblasti?*

Metodológia

Diplomová práca je koncipovaná ako kvalitatívna jednopřípadová štúdia pôsobenia EU ako diplomatického aktéra za uplatnenia konceptu diplomatického aktéra a jeho funkcií vymedzených začiatkom predkladanej práce. Podľa ďalšej typológie prípadových štúdií, ponúknutej Robertom E. Stakeom je možné diplomovú prácu označiť za intrinsitnú prípadovú štúdiu, keďže výskum neprichádza s vlastnou teóriou, neartikuluje svoje vlastné aplikovateľné kritériá, ale práve naopak, opiera sa už o známe konceptuálne rámce a teoretické prístupy. Diplomovú prácu možno považovať za intrinsitnú prípadovú štúdiu tiež predovšetkým s ohľadom na jej výskum, ktorý sa zameriava na výlučne jednu oblasť záujmu, diplomatické aktérstvo EU, ktorú sa snaží detailne analyzovať, v čo najväčšej miere aj pochopiť a to iba kvôli konkrétnemu prípadu samotnému. Diplomatické aktérstvo EU je posudzované nasledujúcou štruktúrou konceptu diplomatického aktéra a tiež aj s ohľadom na nadväznosť predstavených kritérií či ich vzájomného prepojenia.

Štruktúra diplomovej práce

Samotný text diplomovej práce sa rozčleňuje na tri kapitoly, ktoré prehľadne členia štruktúru textu na ďalšie podkapitoly.

Prvou z uvedených je kapitola, ktorej zámerom je vysporiadať sa s kľúčovými konceptuálnymi a terminologickými vymedzeniami diplomatického aktérstva a prístupov k diplomacii. Táto kapitola kriticky vyhodnocuje rôzne náhľady a predstavuje kľúčový koncept diplomatického aktéra vytvorený na základe kritérií odborníkov skúmajúcich EU Charlotte Brethertonovej a Johna Voglera v spolupráci s funkciami diplomatického aktéra stanovenými akademikmi vednej disciplíny diplomacie. V tejto sekcii si navzájom konkurujú tiež názory dvoch hlavných prúdov zaoberajúcich sa kritériami určujúcimi kto môže na medzinárodnú scénu vstupovať ako diplomatický aktér, a to škola tradičná a opozitný moderný prístup. Úlohou poslednej podkapitoly, ktorá včleňuje do prvej kapitoly prostriedky využívané diplomatickým aktérom, je vysvetliť rôzne typy nástrojov a ich charakter, ktoré môže pri presadzovaní svojich zahranično-politických záujmov

diplomacký aktér zvoliť. Na zamyslenie sa v tomto smere javí problematika typológie týchto nástrojov diferencovaných na *soft* a *hard power* prostriedky, ktoré vyžadujú odlišnú mieru schopností diplomackého aktéra pre ich úspešné uplatnenie a realizáciu. V rámci tejto časti je preto kľúčové vymedzenie znakov nátlakovej (*coercive*) diplomacie, ktorá je v centre pozornosti pre predstavený praktický príklad európskej diplomacie analyzovaný v tretej kapitole.

Druhá kapitola zabezpečuje analýzu inštitucionálnej premeny zahranično-politickej dimenzie a diplomackého aktérstva EU, ktorá nastala prijatím Lisabonskej zmluvy. Táto kapitola nasleduje rámec konceptu diplomackého aktéra predstaveného prvou kapitolou, venuje sa príležitosti, prítomnosti a schopnosti EU, a to predovšetkým s ohľadom na úpravy, ku ktorým došlo vo vzťahu k medzinárodno-právnej subjektivite tohto integračného zoskupenia, pretvorením postu Vysokého predstaviteľa pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku či vytvorením diplomatickej služby EU v podobe Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, ktorá vstupuje do procesu výkonu koherentných aktivít v externých vzťahoch ako služba zodpovedná za delegácie EU. Cieľom druhej kapitoly je preto cez uplatnenie konceptu diplomackého aktéra určiť mieru naplnenia kritérií, ktoré sa EU v tomto smere darí naplňovať a tiež aj definovať povahu splnených hľadísk či diplomackých funkcií, zastávaných EU vo vykonávaných aktivitách.

Predstavený prípad, vybraný na základe špecifickosti uplatnenia nástroja nátlakovej diplomacie a miery angažovanosti EU v jeho riešení, je spracovaný v rámci tretej, a teda poslednej kapitoly predkladanej práce. Vstup EU do jednaní o vytvorení iránskeho jadrového programu a jeho kontrole zastúpenej formátom EU3, v rámci ktorého však veľkú mieru angažovanosti prejavil tiež Vysoký predstaviteľ, je zlomovým pre vnímanie EU ako diplomackého aktéra v rámci medzinárodného spoločenstva. Analýza role EU vo vyjednávaní dohody s Iránom ohľadom jadrovej činnosti preto sprostredkováva praktický prípad diplomacie EU, nadväzuje na legislatívny a inštitucionálny rámec z druhej kapitoly, ktorý posúva do konkrétneho výkonu jej prenasavení. V závere tretej kapitoly sa opäť pracuje s konceptom diplomackého aktéra, ktorý je tentokrát uplatnený na niekoľkoročnom vyjednávaní pod záštitou EU, čo napomáha ku komplexnému vnímaniu EU ako diplomackého aktéra. Iránska jadrová dohoda je témou, ktorá aj v dnešnej dobe rezonuje vo svetových médiách, a to predovšetkým sledujúc aktivity Donalda Trumpa protichodné voči činnosti svojho predchodcu na poste amerického prezidenta, čo problematiku iránskej jadrovej dohody a v konečnom dôsledku aj konzistentnosti postoja EU voči nej robí ešte akútnejšou. Cieľom tretej kapitoly je preto

potvrdiť praktickým príkladom teoretické zmluvné a inštitucionálne nastavenie EU pôsobiace k naplneniu kritérií konceptu diplomatického aktéra, a to predovšetkým s ohľadom na úspešné využitie nátlakovej diplomacie týmto integračným zoskupením.

Evaluácia použitej literatúry

Samotný koncept diplomatického aktéra definovaný v prvej kapitole bol predstavený teoretikmi Ch. Brethertonovou a J. Voglerom v diele *The European Union as a Global Actor*, ktorých primárny výskum síce smeruje k zahraničnej politike EÚ, avšak menej k jej diplomatickému pôsobeniu v rámci medzinárodného spoločenstva. V rámci zdrojového fondu venujúceho sa EU nepatrí téma jej diplomatického rozmeru k dostatočne preskúmanému, čo ešte podčiarklo záujem autorky riešiť v predkladanej diplomovej práci túto oblasť. Vo všeobecnosti je možné kriticky povedať, že dostupná literatúra sa nesnaží ponúknuť konceptuálne východisko pre uchopenie diplomacie EU, pôsobí predovšetkým veľmi deskriptívne, nasledujúc buď faktograficky súčasný stav jednotlivých inštitúcií vstupujúcich do diplomatických procesov, alebo na druhej strane vychádza z chronologického vývoja zahraničnej politiky EU. Z tohto dôvodu sa konceptuálnemu rámcu diplomacie a diplomatickému aktérovi venuje iba malé množstvo autorov, jediným komplexným dielom je kniha *The European Union as a Diplomatic Actor* vydaná pod autorstvom Gjovalina Macaja v roku 2014, ktorá predstavuje míľnik v akademickej literatúre konceptuálne uchopujúcej diplomatický rozmer EU.

Predkladaná diplomová práca preto najmä v prvej kapitole vychádza predovšetkým z výskumných prác diplomatickej teórie ako takej, ktoré však najčastejšie do pozornosti stavajú suverénny štát ako centrum svojho záujmu čím automaticky klesá ich autenticita vo vzťahu k špecifickej podobe EU ako integračného zoskupenia. Treba tiež podotknúť, že tohto faktu si je akademická obec vedomá a väčšina vydaných diel ako aj odborných článkov sama v úvode kritizuje doterajší nedostatočný výskum konceptuálneho zázemia diplomacie ako takej a tiež aj konceptuálneho rámca vo vzťahu k európskej diplomacii. Autormi, ktorí začiatkom svoj akademickým článkov či monografií kritizujú doterajší výskum diplomacie a diplomacie EU sú napríklad Paul Sharp, Costas M. Constantinou, Brian C. Rathbun či Vincent Pouliot a Jérémie Cornut.

Kľúčové diela použité pri vypracovaní prvej kapitoly sú edičný príspevok Donny Lee a Briana Hockinga pod názvom *Diplomacy* a vymedzeniu diplomacie sa venuje tiež Geoff R. Berridge s monografiou *Diplomacy: Theory and Practice*. Diplomatický aktér a jeho konceptuálne zázemie sú analyzovaný na báze už spomínaného diela Ch. Brethertonovej

a J. Voglera, ale i cez akademický článok Alžbety Kuchařovej *Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky* z roku 2004. Opozitné názory tradičnej školy a moderného prístupu vymedzujúce štátnych a neštátnych diplomatických aktérov sa opierajú o diela Johna Hoffmana *Reconstructing diplomacy* a Stuarta Murrayho *The renaissance of diplomatic theory*.

Druhá kapitola, nasledujúca koncept diplomatického aktéra s ohľadom na naplnenie jeho kritérií, čerpá predovšetkým z monografie Uwe Puettera z roku 2014 *The European Council and the Council*, z diela Simona Nuttalla *European Foreign Policy a ďalej tiež z akademického článku *The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy* od Sophie Vanhoonacker a Karoliny Pomorskej či z akademického článku *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy- Analysis of the Lisbon Treaty Provisions*, ktorého autorom je Maciej Płeszka.*

Tretia kapitola je poslednou z predkladanej diplomovej práce, pri čom sa opiera predovšetkým o diela Toma Sauera ako odborníka na nátlakovú diplomaciu, ktorý okrem iného skúma práve aj pôsobenie EU vo vyjednávaní iránskej jadrovej dohody, ktoré sú analyzované v príspevkoch *Coercive diplomacy by the EU: the Iranian nuclear weapons crisis* a *The EU as a Coercive Diplomatic Actor? The EU-3 Initiative towards Iran*, ktoré sú fundamentálne aj pre vymedzenie postupov nátlakovej diplomacie v prvej kapitole. Okrem T. Sauera čerpá tretia kapitola aj z akademického článku Sebastiana Harnischa *Preventing crisis militarization: the European Union, the United States and the Iranian nuclear program*, ktorý bude súčasťou zatiaľ nepublikovanej edície *The Politics of Resilience and Transatlantic Order: Enduring Crisis?*, ktorá má vyjsť pod vydavateľstvom Routledge v júni tohto roku.

Predkladaná diplomová práca vychádza tiež z mnohých primárnych zdrojov, ako napríklad legislatívnych aktov európskeho práva, komplexného znenia Lisabonskej zmluvy či Zmluvy z Nice a v rámci prvej kapitoly sa do veľkej miery opiera o pôvodné znenie Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch z roku 1961.

Diplomacia EU je do veľkej miery stále málo preskúmanou oblasťou, čo by sa s odstupom času po prijatí Lisabonskej zmluvy, od kedy trend výskumu zahranično-politického výkonu EU rastie, mohlo zmeniť.

1. Konceptuálne a terminologické vymedzenie diplomatického aktérstva a prístupov k diplomacii

Pre zabezpečenie dostatočnej analýzy úvodom predstavených téz a v snahe získať relevantné akademickým výskumom podložené odpovede na hlavnú výskumnú otázku predkladanej diplomovej práce, je nevyhnutné vymedziť konceptuálne a terminologické prístupy k samotnej diplomacii. Prvá kapitola je kľúčovou pre ďalšie spracovanie témy diplomovej práce, keďže z jej teoretického zázemia vychádzajú aj nasledujúce kapitoly. Analyzované kľúčové koncepty diplomacie spojené s akademickými pohľadmi na jej výskum ponúkajú východiská pre pochopenie nielen termínu *diplomacia*, ale najmä jej využívania v praxi, a to na základe zadefinovania si súčasného chápania diplomatických funkcií. Fundamentálnou súčasťou tejto kapitoly je analýza konceptu diplomatického aktérstva, ktoré predstavuje kritéria, ktoré akýkoľvek aspirujúci diplomatický aktér musí dosiahnuť pre získanie tohto statusu, pričom text pracuje s dvomi typmi diplomatického aktérstva, a to štátneho a neštátneho charakteru. Kľúčovou myšlienkou prvej časti diplomovej práce je preto diplomacia prechádzajúca premenou. Modernizácia nástrojov využívaných diplomatickými aktérmi, ale aj nové prvky v diplomatickej praxi jasne poukazujú na súčasné zmeny medzinárodného prostredia, v rámci ktorého suverénny štát, kedysi jediný nositeľ diplomatických úloh, pôsobí aj spolu s novým typom diplomatického aktérstva neštátneho charakteru.

1.1. Definícia diplomacie

Diplomaciu¹ je možné radiť predovšetkým do akademického výskumu oblasti medzinárodných vzťahov. Vzhľadom na posun jej výkonu sa však pozmenilo aj začlenenie diplomacie do iných vedných disciplín, napríklad medzinárodného práva. Každý z odborov však diplomaciu definuje na základe svojho vlastného chápania tohto konceptu, ktorý z jej výkonu dáva do pozornosti to, čo je potrebné pre jeho oblasť záujmu. Diplomacia tak môže byť vnímaná ako *umenie vyjednávať a komunikovať*, ako *druh moci diplomatického aktéra* či ako *nástroj na vytváranie priaznivého pohľadu na daného diplomatického aktéra v zahraničí* (Sharp 2009: 2–5; Veselý et al. 2009: 10–14). Medzinárodné vzťahy a najmä niektoré z ich teoretických prístupov pracujú s týmto

¹ Etymologický pôvod termínu diplomacia vychádza zo starovekej gréčtiny opierajúc sa o diploos, čo môže byť v preklade vysvetlené aj vzhľadom na dobovú diplomatickú prax ako *zdvojenie*, ku ktorému dochádzalo zložením písomných inštrukcií nazývaných diploma určených pre proxéna, pôvodne obyvateľa vtedajšieho mestského štátu zodpovedného za hostenie zahraničných ambasádorov či poslov (Iucu 2008: 14).

termínom vo vzťahu k sile, kedy vojna je produktom zlyhania diplomacie. Vo všeobecnosti však platí, že diplomacia je pokladaná iba za akýsi prostriedok zahraničnej politiky, medzi ktoré sa radí napríklad aj propaganda. Keď však vďaka výkonu diplomacie dochádza k zabezpečeniu, alebo úprave medzinárodného systému (cez komunikáciu medzi diplomatickými aktérmi o reálnych hrozbách, sankciách či odmenách), stáva sa z nej viac ako len nástroj využívaný medzinárodnými vzťahmi, vyprofiluje sa na ich nositeľa (Constantinou, Sharp 2016: 17–20)

Jednotnú definíciu diplomacie, ktorá by vyhovovala vnímaniu naprieč širokým spektrom akademických pohľadov, nie je možné nájsť. Formulovanie jej jasnej definície komplikuje aj to, že zaužívaný termín diplomacia sa používa v mnohých zložitých a rôznorodých situáciách, keďže je aplikovateľný ako kategória diplomatickej praxe, tak aj kategória analýzy diplomatickej teórie (Veselý et al. 2009: 26–29).

V kontexte predkladanej diplomovej práce slúži na definovanie diplomacie bližšia analýza tohto termínu vytvorená práve syntézou štyroch kľúčových spôsobov, podľa ktorých je možné na tento pojem nahliadať a ktoré predstavujú odlišné aspekty jeho využívania v praxi.² *Diplomacia* teda môže byť charakterizovaná ako:

1. Regulácia vzťahov medzi suverénnymi štátmi prostredníctvom úradníkov doma, alebo v zahraničí, resp. prostriedok, na základe ktorého štáty navzájom komunikujú, čo im umožňuje udržiavať pravidelné a komplexné vzťahy. V tomto kontexte bol termín diplomacia po prvýkrát použitý politickým teoretikom a filozofom írskeho pôvodu *Edmundom Burkeom* v roku 1796.
2. Zručnosť taktu v jednaní s ľuďmi, ktorá je pri citlivých otázkach riešených diplomaciou nevyhnutná.
3. Usporiadanie medzinárodných rokovaní, alebo ich akákoľvek podpora v snahe vyriešiť krízu či už medzi diplomatickými aktérmi, alebo napríklad aj vo vnútri štátu.
4. Synonymum pre zahraničnú politiku, čo však podkopáva jasné rozlíšenie medzi politikou (diplomaciou) a silovými prostriedkami, ktoré môžu byť v zahraničnej politike za istých podmienok použité (Berridge, James 2003: 69–70). Diplomacia

² Výzvou pri nachádzaní jednoznačného významu pojmu je tiež jeho abstraktné pomenovanie rozličných vecí. Zatiaľ čo v USA diplomacia predstavuje tzv. *statecraft*, teda štátnické umenie, štátnickosť či konkrétnejšie medzinárodné vzťahy, európske krajiny chápu jej koncept komplexnejšie, a to ako proces komunikácie, negociácie a zdieľania informácií medzi diplomatickými aktérmi (Lee, Hocking 2011: 3; Sharp 1999: 37).

je súčasťou zahraničnej politiky, avšak nie je s ňou identická, keďže presadzuje svoje záujmy predovšetkým cestou komunikácie a jednaní (Rathbun 2014: 12).

Konceptuálny pojem diplomacie je odborne chápaný v dvoch úrovniach. Macro prístup si kladie za cieľ objasnenie medzinárodnej scény ako celku, na druhej strane micro úroveň sleduje vývoj svetovej politiky z pohľadu jednotlivých aktérov do nej zapojených (White 2001: 318). Akademický pohľad na diplomaciu v súčasnosti diferencuje dva kľúčové koncepty diplomacie, a to diplomatickú prax a diplomatickú teóriu. Tie jasne pracujú s výkonom diplomacie a jej teoretického nastavenia, ktorých hlavné oblasti záujmu si je nevyhnutné predstaviť. S určitosťou je možné povedať, že diplomatická prax a diplomatická teória nedokážu fungovať nezávisle od seba a ich prieniky v témach a výskumných otázkach určujú súčasnú podobu výskumu diplomacie samotnej.

Diplomatická prax objasňuje dve kľúčové sféry diplomatickej činnosti, a to spôsob riadenia diplomacie a procedúry, ktoré by mal dobrý diplomat spĺňať. Tento koncept preto jasne obsahuje inštitucionálne nastavenie fungovania diplomacie, a dokumenty, ktoré tieto opatrenia ustanovujú. Do vytvárania konceptu diplomatickej praxe sa navyše často zapájajú práve bývalí diplomati, ktorí prinášajú osobitý rozmer do inak čisto legislatívno-zmluvného zázemia (Veselý et al. 2009: 29). Sú to práve významní diplomati, ktorí na základe získaných skúseností a ich činnosti ponúkajú definíciu diplomacie v medziach svojho vlastného subjektívneho presvedčenia. Významný francúzsky diplomat pôsobiaci na prelome 18. a 19. storočia Charles-Mauricede Talleyrand-Périgord sa vyjadril o svojej profesii nasledovne: „*Diplomat, ktorý hovorí áno, myslí možno. Diplomat, ktorý hovorí možno, myslí nie. A diplomat, ktorý hovorí nie, nie je diplomatom.*“ (Talleyrand in Arshad, Nichols 2017)

Okrem snahy zadefinovať diplomaciu pracuje diplomatická prax aj s každodennými aktivitami diplomatických aktérov stanovenými Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch, ale tiež v rámci Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch z roku 1963. Nosnými témami je preto problematika každodenného pôsobenia diplomatických imunit, diplomatického protokolu či diplomatických hodností (Rana 2011: 232-235; Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961: 9–12).

Akademické nahládanie na výskum diplomatickej praxe je možné diferencovať do štyroch rovín, v rámci ktorých sa teoretici zaoberajú vzťahmi medzi zapojenými diplomatickými aktérmi, ich počtom, typmi diplomacie a využívanými nástrojmi (Veselý et al. 2009: 17).

Prvou oblasťou výskumu diplomatickej praxe je počet zúčastnených strán, v rámci ktorého je možné rozoznať bilaterálnu a multilaterálnu diplomaciu. To, koľko diplomatických aktérov v rámci stretnutia pôsobí a aká je samotná intenzita týchto kontaktov, je dnes do veľkej miery ovplyvňované modernizáciou komunikácie, keďže za bilaterálnu diplomaciu, historicky pripisovanú predovšetkým styku štátu so štátom, je dnes možné považovať aj telefonický rozhovor medzi štátnikmi či predstaviteľmi medzinárodných organizácií. Tie sú dnes zázemím pre výkon multilaterálnej diplomacie, ktorá ponúka priestor pre stretávanie širokého spektra zástupcov diplomatického aktéra, od najvyšších predstaviteľov až po expertnú úroveň. Práve úroveň jednania zúčastnených strán je ďalšou z klasifikácie štruktúry diplomatickej praxe, ktorá pracuje s charakterom stretnutí diplomatických aktérov, kde v prípade účasti najvyšších predstaviteľov, napríklad hláv štátov či vlád, je možné hovoriť o summitovej diplomacii (Rozenal, Buenrostro 2013: 204–206; Veselý et al. 2009: 17–23). Summitová diplomacia³ môže byť vykonávaná ako na bilaterálnej tak aj na multilaterálnej úrovni. Jediným rozdielom medzi multilaterálnou a summitovou diplomaciou je práve stretávanie najvyšších predstaviteľov štátov, a to s rôznorodým zámerom, ktorým je ale najčastejšie snaha o vyriešenie sporu, výmenu názorov alebo čisto samotný symbolický efekt tohto stretnutia (Barston 2014: 90; Berridge 2005: 184–186).

Sektor a predmet zamerania vytvára typológiu diplomacie na základe diskutovanej témy a presadzovaného záujmu, pričom je možné rozoznať napríklad vojenskú diplomaciu, kultúrnu diplomaciu či parlamentnú diplomaciu. Podobná typológia diplomacie sa vzťahuje aj na poslednú z rovín výskumu diplomatickej praxe, a to používaných metód a prostriedkov, ktorým sa detailnejšie diplomová práca venuje v podkapitole 1.6. (Pajtinka 2015: 16–17; Veselý et al. 2009: 17–23).

Popri koncepte diplomatickej praxe stojí v akademickom výskume diplomatická teória, ktorá pracuje s rôznymi podobami diplomatického aktéra a spolupráce štátnych a neštátnych aktérov diplomacie. Koncept diplomatickej teórie sa posunul ďalej od deskriptívnej analýzy využívanej diplomatickou praxou a to aj vzhľadom na fakt, že medzi jej výskumných pracovníkov už nepatria členovia, resp. bývalí členovia diplomatických zborov, ale predovšetkým odborníci z odboru medzinárodných vzťahov, ktorí využívajú výskumné metódy spoločenských vied (Veselý et al. 2009: 44). Dva

³ V rámci aktuálneho diania sú naprieč celým svetom diskutované stretnutia amerického prezidenta Donalda Trumpa s vodcom Kórejskej ľudovodemokratickej republiky Kim Čong-unom, ktoré sa prostredníctvom summitov uskutočnili počas minulého a začiatkom tohto roka v Singapure a v Hanoji.

teoretické prístupy, tradičnej školy skúmajúcej suverénny štát ako jediného možného nositeľa statusu diplomatického aktéra na medzinárodnej scéne a školy modernej, ktorá jasne analyzuje vznik neštátneho charakteru v diplomatickom aktérstve a tiež aj moderné trendy v oblasti diplomacie, sú rozanalyzované ďalej v rámci prvej kapitoly, keďže ich dostatočné teoretické ukotvenie je zásadným pre vypracovanie analýzy v nasledujúcich častiach diplomovej práce.

Výskum diplomacie ako takej už dlhodobo zaostáva za témami, ktorým sa akademici aj dnes venujú omnoho intenzívnejšie, a to napríklad medzinárodné vzťahy či bezpečnostné štúdie. Brian C. Rathbun pripisuje nedostatočnú pozornosť akademikov výskumu diplomacie jej neobjektívnosti ako vedeckej disciplíny. Úspech potenciálnej diplomatickej teórie totižto podľa autora diela *Diplomacy's Value* nezávisí od jej úspechov, resp. zlyhaní, ale predovšetkým od geopolitického prostredia, v ktorom sa odohráva a na ktoré je aplikovaná. Z tohto dôvodu sa diplomacia môže zdať nehodná štúdia, najmä z radov teoretikov opierajúcich sa o *moc*, ako hlavnú inštanciu v medzinárodných vzťahoch (Rathbun 2014: 1–2).⁴

Aj napriek negatívne mu vývoju v odbornom výskume diplomatickej činnosti, rastie v súčasnosti význam diplomatickej praxe, čo sa javí ako trend po konci studenej vojny spojený najmä so zvýšeným počtom neštátnych diplomatických aktérov na medzinárodnej scéne, predovšetkým medzinárodných organizácií. Globalizácia spôsobuje, že stará podoba aktérstva v diplomacii zastúpeného suverénnym štátom je nútená prispôbiť svoje obvyklé stratégie za cieľom skoordinať politizovanú medzinárodnú politiku a znížiť tiež náklady na ňu vynakladané. Súčasnú tendencie v týchto procesoch sú naklonené k fragmentácii, ktorá spôsobuje vstupovanie stále väčšieho množstva aktérov na medzinárodnú scénu. Na štátnej úrovni to následne modeluje napríklad kreovanie odborov zaoberajúcich zahraničnou agendou na každom úrade alebo rezorte. Tieto zmeny vedú automaticky k nárastu nielen výdavkov, ale aj k nárastu problémov s koordinovaním jednotného smerovania zahraničnej politiky aktéra. Z tohto hľadiska je potrebná koncentrácia a centralizácia rozhodovania v príslušnej oblasti na jednom mieste, v ponímaní suverénneho štátu je týmto orgánom

⁴ Z akademických kruhov sa otázke diplomacie tiež venuje minimálny počet žurnálov, historicky skúma tento fenomén napríklad *Diplomatic History* a články zo súčasnosti sa uverejňujú prevažne v amerických periodikách *International Studies Quarterly*, *Review of International Studies* či *American Political Science Review*. Centrá, z ktorých akademické články primárne pochádzajú pôsobia pri celosvetovo významných univerzitách úzko naviazaných na obohacujúcu prax najmä v oblasti zahraničnej politiky USA, akými sú Georgetown či Harvard (Sharp 1999: 44–45).

najčastejšie ministerstvo zahraničných vecí či prezidentská kancelária. Diplomacia prax nespôsobuje iba vertikálnu fragmentáciu, do úvahy je nutné zobrať aj horizontálny rozptyl jej agendy všímajúc si verejnú diplomáciu (bližšie rozobranú v podkapitole 1.6.2.) a rozvoj sociálnych sietí za cieľom osloviť čo najväčší počet ľudí (Lee, Hocking 2011: 19–21; Sharp 1999: 45).

Stále častejšie je možné sledovať aktivity štátnikov, medzinárodných organizácií či zastupiteľských úradov, ktorí prezentujú svoju činnosť, tlačové správy, ale aj oficiálne stanoviská na svojich profiloch a stránkach akými sú Facebook či Twitter.⁵ Pokrok, ktorý aktuálne prebieha v diplomacii spojený s rozširovaním jej portfólia a druhov, nárastu množstva, ale aj charakteru aktérov, by bol v minulosti ťažko uveriteľný: „*Diplomacia sa stáva komplexným manažmentom do takého stupňa, ktorý by si jej predošli vykonávatelia, ako napríklad kardinál Richelieu, nedokázali ani predstaviť.*“ (Heine in Jönsson 2017: 6).

Diplomacia dovoľuje aktérom dosiahnuť neočakávané závery, a naopak, dokáže zmeniť vopred očakávané výsledky. V tomto smere je kľúčovou pri vyjednávaní medzi aktérmi, keďže samotná diplomacia nemá významný účinok v prípade, že najsilnejší hráč dosiahne čo chce a ani v prípade, kedy sa diplomatickým aktérom s rovnakými, alebo podobnými názormi podarí dospieť k dohode. Tieto predvídateľné závery nie sú pre diplomáciu atraktívne, a preto v nich ani svoje uplatnenie nenachádza (Rathbun 2014: 1–3).

1.2. Funkcie diplomacie

V snahe poskytnúť ucelený teoretický pohľad na diplomáciu je nutné vymedziť oblasti, v ktorých pôsobí. Odborná literatúra najčastejšie pracuje s diplomáciou v kontexte vedenia jednaní (*negotiations*), ktoré je pravdepodobne jednou z kľúčových sfér výkonu diplomacie. Funkcie diplomacie však nemožno vzťahovať iba na toto jedno hľadisko. Pre aktéra medzinárodného systému je diplomacia dôležitá aj s ohľadom na ďalšie aspekty. V prípade štátov slúži na odovzdávanie a objasňovanie posolstiev medzi vládami, zhromažďuje informácie o cudzej krajine relevantné pre domácu politickú scénu a cez konzulárnu úroveň ochraňuje občanov svojej krajiny nachádzajúcich sa v zahraničí. Udržiavanie priateľských vzťahov medzi aktérmi je dnes

⁵ Cez takéto účty pôsobia v dnešnej dobe aj ministerstvá zahraničných vecí suverénnych štátov, diplomatické misie či individuálne známe politické osobnosti ako predseda Európskej komisie Donald Tusk či americký prezident D. Trump, ktorých podporovatelia sa pohybujú v rozpätí desaťtisícou a stotisícou (Lee, Hocking 2011: 19–21; Sharp 1999: 45).

praxou, ktorej nie je pripisovaný veľký význam, avšak v prípade spolupráce na spornej téme môže byť rozhodujúcou. V neposlednom rade dokáže diplomacia pôsobiť ako dôležitý symbolický znak legitimacy daného aktéra, čo je možné prakticky sledovať napríklad v súčasnosti ohľadom spoločnosťou protichodne vnímaného sťahovania veľvyslanectva USA v Izraeli z Tel Avivu do mesta Jeruzalem (Heater, Berridge 1993: 47).⁶ Diplomaciou sa dá na medzinárodnej scéne vyjadriť posolstvo smerované z administratívy jedného štátu, nielen do náprotivne stojacej krajiny, ale v rámci externých vzťahov celkovo.

Vo všeobecnosti je možné rozdeliť funkcie diplomacie do šiestich skupín, ktoré sú diferencované s ohľadom na každého aktéra, ktorý im individuálne pripisuje dôležitosť podľa vlastného uváženia.

1. Funkcia slávnostná, ktorá sa skladá z dodržiavania diplomatického protokolu, spĺňaní reprezentačných povinností spojených napríklad s oficiálnymi návštevami. V prípade suverénneho štátu je dôležité podčiarknuť, že zastupovanie v zahraničí sa nevzťahuje priamo na vládu vysielajúceho štátu či hlavu štátu, ale na vysielajúci štát ako subjekt medzinárodného práva.
2. Riadenie bilaterálnych alebo multilaterálnych vzťahov, spojené s presadzovaním svojich záujmov. Cieľom je najmä podporovať priateľské vzťahy a spoluprácu medzi diplomatickými aktérmi, napríklad v snahe intenzifikovať ekonomickú kooperáciu.
3. Informačná a komunikačná rola zohľadňujúca monitorovanie partnera a získavanie následne nahlasovaných informácií.
4. Vedenie medzinárodných rokovaní či jednaní patrí ku kľúčovým kompetenciám diplomatického aktéra, kedy zriadená diplomatická misia vyjednáva s príslušnými orgánmi prijímajúceho diplomatického aktéra o problémoch spoločného záujmu. Diplomata musí byť preto aj skúsený a talentovaný vyjednávač, ktorý oplýva vedomosťami a historickými znalosťami.
5. Povinnosť ochrany, napríklad tej diplomatickej pre občanov vysielajúceho diplomatického aktéra nachádzajúcich sa v prijímajúcom štáte.

⁶ Náprotivným príkladom legitimacy je Kosovo, ktorého nezávislosť vyhlásená v roku 2008 nebola do súčasnosti uznaná piatimi členskými štátmi Európskej únie (EU), a to Cyprus, Gréckom, Slovenskou republikou, Španielskom a Rumunskom, čo spôsobilo, že medzi týmito aktérmi neboli nadviazané diplomatické styky.

6. Prispievanie do medzinárodného poriadku a to formou normatívnosti, mediácií či tvorby pravidiel (Barston 2012: 2; Iucu 2010: 131–133).

1.3. Koncept diplomatického aktérstva, jeho kritériá, funkcie a podoby

Diplomatického aktéra na medzinárodnej scéne je možné definovať na základe naplnenia funkcií, ktoré sa k výkonu tejto role vzťahujú. Ich vymedzenie si za cieľ kladú viacerí teoretici medzinárodných vzťahov a európskych štúdií, ktorí sa na scéne objavujú v 70. rokoch 20. storočia, kedy začína byť v rámci medzinárodných vzťahov nepopierateľný vplyv neštátnych diplomatických aktérov, značne konkurujúcich dovtedy zaužívanému výlučne štátnemu diplomatickému aktérstvu.

Prvé predstavené koncepty diplomatického aktéra, dávali do popredia právne a inštitucionálne náležitosti tohto typu aktérstva, na základe ktorých mohol konať v rámci medzinárodných vzťahov (Klose 2018: 1144). V tejto dobe je možné diplomatické aktérstvo definovať podľa G. Sjöstedta ako: „*schopnosť správať sa aktívne a úmyselne vo vzťahu k iným aktérom v medzinárodnom systéme.*“ (Sjöstedt in Bretherton, Vogler 2006: 16) V 70. rokoch sú kľúčovými kritériami diplomatického aktéra predovšetkým stanovenie spoločných záujmov a cieľov vonkajších politik, vlastníctvo rozhodovacích a monitorovacích mechanizmov a posledným faktorom je vlastníctvo nástrojov pre realizáciu politik (Klose 2018: 1145–1146; Kuchařová 2014: 73; Niemann, Bretherton 2013: 265–266).

V 90. rokoch dochádza k vytvoreniu kritéria *prítomnosti (presence)* pre diplomatického aktéra, ktoré jasne naznačuje posun od predošlých prístupov smerom k sledovaniu predovšetkým medzinárodného uznania diplomatického aktéra, teda jeho *prítomnosti* ako legitímneho partnera pre ostatných diplomatických aktérov. David Allen a Michael Smith predstavujú v rámci svojho výskumu nové kritérium, získanie legitimacy diplomatického aktéra, ktorý musí mať nutne vytvorenú koherentnú zahraničnú politiku a jednotný rozhodovací mechanizmus, čo zväčšuje vplyv tohto aktéra na medzinárodnej scéne (Kuchařová 2014: 73; Smith 2015: 13–14).⁷

Novšie prístupy sú jednoznačne komplexnejšie, a to všímajúc si nielen interné charakteristiky diplomatického aktéra, ale predovšetkým jeho externé nastavenie,

⁷ Rozdiely, ktoré vznikajú medzi tým čo je od daného diplomatického aktéra očakávané (či už zvnútra alebo zvonka), a tým čo je naozaj aj schopný uskutočniť sú nazývané *capability expectation gap*, pričom táto medzera je nutná pre reflexiu sily. S pojmom ako prvý pracoval *Christopher Hill*. (Bretherton, Vogler 2006: 24)

na základe ktorých spojenia možno lepšie reflektovať reálnu silu analyzovaného diplomatického aktéra.

1.3.1. Diplomatický aktér podľa Charlotte Bretherthonej a Johna Voglera

K jedným z najcitovanejších a najviac využívaných konceptov diplomatického aktéra patrí jeho ponímanie predstavené *Charlotte Bethertonovou a Johnom Voglerom* v roku 2006. Keďže sa ich tri oblasti vymedzenia diplomatického aktéra prelínajú aj s predchádzajúcimi pohľadmi na tento koncept, ktoré v podstate zhrňujú a robia konštruktívnymi, je možné ich pokladať za najkomplexnejšie kritériá aplikovateľné na súčasnú podobu skúmaného diplomatického aktéra.

1. Príležitosť

Rovina *opportunity* vyhodnocuje kontext externých podmienok (myšlienok i udalostí), v ktorom sa diplomatického aktérstvo daného subjektu tvorí a následne prebieha. Príležitosť vstupu na medzinárodnú scénu je pre každého diplomatického aktéra individuálna, keďže závisí od vonkajšieho vplyvu a geopolitických podmienok meniacich sa v čase, na ktoré musí tento aktér včas a správne reagovať pre zabezpečenie si svojho postavenia v medzinárodných vzťahoch. Príležitosť sa radí medzi štrukturálne atribúty, v rámci ktorých sa diplomatický aktér svojim konaním stáva súčasťou sociálnych interakcií v prebiehajúcich medzinárodných procesoch. Analýza vstupu diplomatického aktéra na medzinárodnú scénu, z pohľadu vonkajších okolností a premien jeho vplyvu, môže byť uskutočnená cez sledovanie časovej osy, v rámci ktorej dôjde k vyznačeniu kľúčových udalostí pre skúmaného diplomatického aktéra a jeho reakciu na ne (Bretherthon, Vogler 2006: 24).

2. Prítomnosť

Kritérium *presence* nadväzuje na Davida Allena a Michaela Smitha kladúcich do popredia záujmu o analýzu diplomatického aktéra zisk jeho medzinárodnej legitimacy. Predpokladom je že diplomatický aktér, uznávaný v rámci medzinárodného spoločenstva v ktorom pôsobí, dokáže vďaka svojej prítomnosti externe pôsobiť a meniť tak vnímanie, očakávanie a správanie druhých. Táto jeho aktivita však nie je cielená, spôsobuje ju samotné *bytie* diplomatického aktéra, ktorý svojimi krokmi prenáša svoj vplyv na iných aktérov (Bretherthon, Vogler 2006: 25; Bretherthon, Vogler 2013: 376).

Medzinárodno-právna subjektivita je právny status, na základe ktorého aktéri môžu vykonávať práva a povinnosti v rámci medzinárodného právneho systému. Napriek tomu,

že kedysi bola medzinárodno-právna subjektivita pripisovaná iba suverénnym štátom, v súčasnosti ňou disponujú tiež medzinárodné organizácie, ktoré sú vďaka nej považované za rovnocenné s predošlými aktérmi v medziach medzinárodného spoločenstva (Ip 2010: 4). Prostredníctvom získania tohto právneho statusu sú jeho držiteľia schopní uzatvárať medzinárodné zmluvy či združovať sa v medzinárodných organizáciách.

3. Schopnosť

Rozmer *capacity* patrí k jedným z najhlavnejších v koncepte diplomatického aktérstva, keďže sa sústreďuje na jeho vnútorný kontext vonkajšej politiky, teda na proces jej vytvárania, koordinácie a výkonu v praxi.

Schopnosť diplomatického môže byť parciálne určovaná na základe štyroch najdôležitejších dimenzií:

- A. Závazok k zdieľaným hodnotám: určenie všeobecne akceptovaných priorít, hodnôt a zásad vo výkone zahraničnej politiky diplomatického aktéra.
- B. Domáca legitímácia nastavených priorít a rozhodovania vo vzťahu k zahraničnej politike: nutnosť získania podpory verejnosti pre legitimizovanie externých politík diplomatického aktéra. Toto hľadisko je značne komplikované najmä pre problematickosť v prípade nešťatných diplomatických aktérov, ktorí musia v prípade medzinárodných organizácií zohľadňovať veľké množstvo členských štátov s mnohokrát odlišnými politickými preferenciami svojich občanov.
- C. Schopnosť stanoviť priority a formulovať externé politiky postavené na koncepte konzistentnosti a koherentnosti: táto konzistentnosť v prípade medzinárodných organizácií predstavuje veľkú výzvu, keďže k nej musí dôjsť na dvoch úrovniach. Prvým rozmerom je dosiahnutie konzistentnej politiky v kontexte členských štátov a orgánov nešťatného diplomatického aktéra (vertikálna koherencia), druhou úrovňou je zabezpečenie jednotného postoja k realizovanej politike s ohľadom na internú zhodu medzi inštitúciami diplomatického aktéra (horizontálna koherencia). Tento faktor preto skúma inštitucionálne prenasťavenie diplomatického aktéra, rozhodovací proces a zabezpečovanie koherentnosti pri presadzovaní zahranično-politických záujmov.
- D. Dostupnosť nástrojov pre externú politiku a schopnosť ich efektívne využiť: hľadisko skúmajúce diplomatickú prax, ako politický nástroj, stojaci vedľa ekonomických a vojenských prostriedkov, ktoré sa môžu objaviť pri istých typoch diplomacie,

analyzovaných v podkapitole 1.6. (Bretherthon, Vogler 2006: 30–32; Bretherthon, Vogler 2013: 379–383).

1.3.2. Funkcie diplomatického aktéra

V snahe dosiahnuť úplnú definíciu konceptu diplomatického aktéra, je nutné doplniť predošlé tri hľadiská o funkcie, ktoré tento aktér nevyhnutne vo svojom výkone zastáva. Iba kombináciou týchto dvoch rámcových skupín je možné získať ucelený pohľad na analyzovaného diplomatického aktéra. Splňanie týchto funkcií je preto ďalším kritériom, ktoré musí medzinárodný aktér získať aby o ňom mohlo byť uvažované ako o diplomatickom aktérovi.

Reprezentácia je nepochybne akademickou literatúrou najviac zmieňovanou zásadou pre získanie statusu diplomatického aktéra. Automaticky súvisí s prezentovaním a presadzovaním jeho záujmov a hodnôt v menej, alebo viac inštitucionalizovaných sférach, akými sú medzivládne, transgovernmentálne a nadnárodné úrovne. V rámci nich preto môžu vykonávať reprezentáciu svojej vysielajúcej krajiny, resp. organizácie rôzni aktéri, ktorí nie sú vymedzení iba štátnou suverenitou a do úvahy preto spadajú aj rôzne integračné zoskupenia, medzinárodné či mimovládne organizácie. Diplomatickí aktéri a jeho zástupcovia preto pôsobia vo verejnom živote a zastávajú záujmy vysielajúceho diplomatického aktéra na pôde prijímajúceho diplomatického aktéra (Iucu 2010: 131; Slaughter, Hale 2011: 342–351).

Na toto poslanie nadväzuje komunikačná rola, predstavovaná tiež mnohokrát ako funkcia informačná. Hlavným cieľom tejto dimenzie je syntéza vopred získaných informácií, ich následné vyhodnotenie a projekcia smerujúca k úžitku diplomatického aktéra. Komunikácia smeruje ako vo vzťahu k vysielajúcemu aktérovi, tak aj k prijímajúcemu, ktorému sú adresované správy a informovanie ohľadom diania na zahraničnej pôde (Iucu 2010: 132). Vývoj komunikácie čelí v súčasnosti veľkým výzvam v podobe technologického pokroku, ktorý premieňa pôvodné zaužívané praktiky a nastoľuje nové zjednodušené procedúry.

Poslednou kľúčovou oblasťou je podobne ako u samotnej diplomacie funkcia negociačná, ktorá spolu s reprezentáciou patrí k najstarším z oblastí, kde sa diplomatický aktér prejavuje. Problémy riešené negociáciou sa však už dávno neodohrávajú iba na územiach suverénnych národných štátov oddelených od seba hranicami, preto je nevyhnutné aby diplomatický aktér vedel reagovať riadením týchto zložitých procesov. Rokovania sú nesmierne dôležité pre dosahovanie jeho záujmov vo vzťahu k iným

diplomatickým aktérom a sú rozhodujúce aj pri ich presadzovaní. Záujem vyjednávania sa však v dnešných procesoch neobmedzuje iba na uzatváranie medzinárodných dohôd, dochádza k nim aj pri kultivácii priateľských vzťahov medzi diplomatickými aktérmi, pri obhajobe záujmov občanov diplomatického aktéra či so zreteľom získať výhody pre diplomatického aktéra, alebo práve naopak s cieľom zabrániť akýmkoľvek opatreniam, ktoré by znevýhodnili tohto aktéra (Iucu 2010: 132; Smith 2015: 12–15; Slaughter, Hale 2011: 342–351).

1.3.3. Suverénny štát ako diplomatický aktér

Suverénny štát s jeho diplomatickými inštitúciami je jedným z najviac dominantných a viditeľných aktérov v medzinárodných vzťahoch, keďže každá jedna z aktuálnych 193 krajín potrebuje svoju externú reprezentáciu, ktorá by národné záujmy v oblasti zahraničnej politiky presadzovala v globálnom konkurenčnom prostredí (Murray 2013: 10–11).⁸ Analýza aktuálnej podoby diplomatických aktérov sa preto nezaobíde bez venovania dostatočnej pozornosti praktickému nastaveniu fungovania diplomacie práve suverénnych štátov ako *starých* aktérov diplomacie.

Charakteristika suverénneho štátu ako diplomatického aktéra má svoje korene v dávnej minulosti. Keď bol po zasadnutí OSN vo Viedni dňa 18. apríla 1961 podpísaný Viedenský dohovor o diplomatických stykoch, ratifikovali sa nové pravidlá pre usporiadanie vzťahov medzi suverénnymi štátmi na medzinárodnej scéne. Analýza dokumentu jasne dokazuje, že kľúčovým pre jeho vytvorenie bola snaha o koordináciu diplomatických vzťahov, a to primárne a výlučne medzi štátmi ako diplomatickými aktérmi. Aj napriek tomu, že Viedenský dohovor upravujúci fungovanie štátu v diplomatickej praxi má takmer 50 rokov, jeho opodstatnenie pre súčasnú diplomaciu štátov sa nezmenilo. Previazanosť suverénnych štátov, od uznania nezávislosti daného štátu, cez nadviazanie diplomatických stykov a zriadenie diplomatickej misie, určené týmto dokumentom, je rovnako relevantné dnes ako tomu bolo aj v 70. rokoch. Preto je aj v súčasnosti možné analyzovať suverénny štát ako diplomatického aktéra cez jeho

⁸ I keď sa môže zdať, že suverénny štát po konci druhej svetovej vojny stratil svoju predošlú silu, tieto premisy môžu byť kriticky vyvrátené. Kým v roku 1950 bolo do diplomacie na medzinárodnej scéne zapojených iba 47 štátov, v súčasnosti ich počet dosahuje až 193, čo je aj aktuálny počet členských krajín OSN. Tento percentuálne veľký nárast suverénnych štátov je spojený s procesom dekolonizácie prebiehajúcej po roku 1945 a následným formovaním nových nezávislých štátov (Murray 2013: 10–11).

diplomatické misie, ktorých funkcie sú vo Viedenskom dohovore článkom číslo tri rozdelené do piatich veličín:

1. Reprezentácia vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte.
2. Ochrana záujmov vysielajúceho štátu a jeho občanov v prijímajúcom štáte, tak ako to je stanovené medzinárodným právom.
3. Jednania s vládou prijímajúceho štátu.
4. Zisťovanie všetkými zákonnými prostriedkami informácie o vývoji v prijímajúcom štáte a podávanie správy vláde vysielajúceho štátu.
5. Podporovanie priateľských vzťahov medzi vysielajúcim a prijímajúcim štátom, s ohľadom na rozvoj ekonomických, kultúrnych a vedeckých vzťahov (Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961: 3).

Na základe uvedenej časti originálneho dokumentu je zrejmé, že jeho zameranie je vysoko štáto-centrickeho charakteru. Viedenský dohovor o diplomatických stykoch pracuje s termínmi prijímajúci štát, vysielajúci štát, ale opisuje aj samotné inštitúcie vstupujúce do diplomatických vzťahov, ako napríklad vláda, ministerstvo zahraničných vecí, iné ministerstvo, hlava štátu či s platnými diplomatickými hodnosťami pre profesionálnych diplomatov, ako hlavných vykonávateľov diplomacie (Faizullaev 2014: 280).

Viedenský dohovor z roku 1961 je kľúčovým pre nastavenie medzištátnych vzťahov, pričom jeho základnú premisu, a teda že v centre pozornosti je ako hlavný subjekt zahraničnej politiky suverénny štát, zdieľa aj medzinárodné právo. Podľa neho je štát jediným aktérom oplývajúcim právom legácie, vyslaneckým právom, na základe ktorého môže aktívne akreditovať svojich diplomatov, ale aj pasívne prijímať diplomatických zástupcov zo zahraničia (Rosputinský 2015: 92; Ružička, Karvašová 2012: 40).⁹

V rámci medzinárodného práva je potrebné rozlíšiť tri koncepty, ktoré sú zásadné ak chce štát vykonávať svoju suverénnu zahraničnú politiku a vôbec byť legitímnym aktérom v medzinárodných vzťahoch, a to uznanie štátu, nadviazanie diplomatických stykov a v poslednom rade zriadenie diplomatickej misie. Samotné uznanie štátu je prvým krokom, bez ktorého nadviazanie diplomatických stykov nie je možné. Táto logika však nefunguje späť. Ak totižto dôjde k prerušeniu diplomatických stykov neznamená to

⁹ Proces akreditácie diplomatov do prijímajúceho štátu, ako aj možnosť prijať diplomatov vysielajúceho štátu, sú stanovené samotným právom nadväzovať diplomatické styky. Ako to vymedzuje prelomový Dohovor z Montevideo o právach a povinnostiach štátu z roku 1933, medzinárodná subjektivita štátu je založená práve na jeho spôsobilosti vstupovať do vzťahu s inými štátmi, doplnenej o obyvateľstvo, územie a vládu (Rosputinský 2015: 92).

automaticky aj zrušenie statusu uznania daného štátu. Rovnako tiež nadviazanie diplomatických stykov nepredstavuje automaticky nutnosť zriadiť si navzájom v krajinách svoje diplomatické misie, tento akt môže byť dokonca uskutočnený iba jedným štátom a druhý štát sa môže rozhodnúť svoju diplomatickú misiu nezriadiť. Nadviazanie diplomatických stykov, ako aj zriadenie diplomatických misií si však vždy vyžaduje súhlas oboch strán (Bošilca 2014: 28).

1.3.4. Neštátni diplomatickí aktéri

Kým do konca druhej svetovej vojny stál v centre diplomatickej činnosti štát vestfálskeho typu,¹⁰ povojnové potreby rekonštrukcie Európy a bližšej spolupráce zničených krajín vyžadovali úpravy v nastavení medzinárodného prostredia. Podľa mnohých to bolo práve zlyhanie diplomacie, spôsobené aplikáciou zastaraných nástrojov propagandy, tajných stretnutí *za scénou* a vytvárania tajných aliancií, čo spôsobilo ignoranciu rozpínavosti a vzrastajúceho napätia medzi európskymi štátmi smerujúcimi k dvom v pomerne krátkej dobe za sebou nasledujúcim vojnám. Koncept diplomacie, v rámci ktorého je v centre pozornosti výlučne štát a presadzovanie jeho národných záujmov, charakterizovaný napríklad Adamom Watsonom v diele *Diplomacy: The dialogue between states* ako: „(...) proces dialógu a rokovaní, ktorými štáty v systéme riadia svoje vzťahy a presadzujú svoje ciele bez použitia vojenských prostriedkov.“, začal byť po roku 1945 spochybňovaný novými skutočnosťami (Watson in Koops, Macaj 2015: 2–3).

Vojnou zničená Európa ale tiež aj hospodárska kríza v 30. rokoch 20. storočia totižto predstavovali pre najstarší kontinent veľké ekonomické problémy. Tu sa opätovne vytvoril priestor pre diplomaciu, využiť bilaterálne či rozširujúce sa multilaterálne vzťahy a ponúknuť riešenia na akútnu potrebu skoordinať, resp. previazať ekonomiky jednotlivých dotknutých krajín pre dosiahnutie ich väčšej ziskovosti. To ako nečakane rýchlym tempom sa Európa z problémom pozviechala bolo nepochybne výsledkom brethewoodským systémom vytvorenej Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT), ale aj mnohých vznikajúcich regionálnych organizácií. Spájanie európskych štátov a postupne aj krajín z celého sveta (keďže ako garant pomoci vystupovalo tiež USA) do medzinárodných organizácií či rôznych integračných projektov, spôsobovalo nárast sily týchto aktérov na medzinárodnej scéne, ktorých vplyv sa postupne začal prejavovať

¹⁰ Národné štáty ustanovené podpisom Vestfálskeho mieru v roku 1648 po skončení 30 ročnej vojny (Buzan, Little 2000: 274–275).

aj v diplomatickej činnosti. Nevyhnutne tak trend vzniku tohto typu neštátnych diplomatických aktérov spôsobil ich mnohopočetný nárast (Blessing 2010: 70–76; Lee, Hocking 2011: 14–18).

Národná spravodajská rada USA jasne špecifikuje neštátnych diplomatických aktérov ako: „(...) *nesuverénne celky oplývajúce významnou ekonomickou, politickou a sociálnou silou, ktorou dokážu ovplyvniť národnú aj medzinárodnú scénu (...)*“ (La Porte 2012: 4) Ich politická autorita sa opiera o progresívne zmýšľanie a nastoľovanie vlastnej agendy, ktoré dokážu autonómne presadzovať aj vzhľadom na vysokú globalizáciu a často dostatok finančných prostriedkov (La Porte 2012: 4).

Otázka sily neštátnych diplomatických aktérov v rámci medzinárodnej scény však závisí od komplexnejších vecí ako len finančných zdrojov. Kľúčovou pre ich aktivity v spolupráci so suverénnymi štátmi je práve legitimita. Kým v prípade štátnych diplomatických aktérov im je dôvera ľudí zverená najčastejšie prostredníctvom demokratických volieb, neštátni aktéri čelia väčšej výzve, kedy ich podpora smerom zdola, ale aj v rámci medzinárodného systému musí byť zabezpečená iným spôsobom. Najčastejšie k tomuto dochádza získaním si podporovateľov z radov širšej verejnosti, a to prostredníctvom svojej efektívnosti v agende, ktorú presadzujú a zmeny, ktoré sa im v nej aj reálne podarí dosiahnuť. Úlohy neštátnych aktérov sú náročnejšie, keďže musia presadzovať spoločné hodnoty širšej verejnosti a to na princípoch transparentnosti, participácie či rozhodovania založeného na konsenze. Teda na základe zásad atraktívnych pre verejnosť a hodnôt, ktoré budú zaujímavé pre ich podporovateľov. Vo vzťahu spolupráce so štátnymi aktérmi sa javí získanie legitimacy ešte komplikovanejšie. Najdôležitejšou je v tomto prípade pre neštátneho diplomatického aktéra silná reprezentačná funkcia a to buď kvantitatívna alebo kvalitatívna. V praxi to predstavuje reprezentáciu čo najväčšej skupiny občanov či kvalitatívne zastupovanie osôb relatívne cenených štátnymi aktérmi, ktorými môžu byť napríklad vedci, lekári či akademici (Gupta 2004: 311–312; La Porte 2012: 4–10).

Inštitucionálne prenasťavenie, v rámci ktorého vznikajú neštátni diplomatickí aktéri, môže byť vytvárané na viacerých stupňoch. Súčasná typológia neštátnych aktérov sa opiera o štyri úrovne, ktorých analýza jasne diferencuje jednotky ašpirujúce na získanie statusu diplomatického aktéra:

1. Supranacionálna úroveň (bližšie predstavená v rámci druhej kapitoly)
2. Subnacionálna úroveň
3. Medzivládna úroveň

4. Nadnárodná úroveň

Subnacionálna rovina sa opiera predovšetkým o štátnu správu zastúpenú na medzinárodnej scéne prostredníctvom obcí a ich starostov, v čom vidieť jasné prelínanie s pôvodnými diplomatickými aktérmi mestskými štátmi, hlavnými vykonávateľmi diplomacie v 15. storočí. V súčasnosti medzi hlavnú činnosť starostov miest patrí vytváranie partnerských miest v zahraničí so snahou vymeniť si nielen skúsenosti, ale aj spropagovať svoju obec napríklad pre nárast turizmu. Dôkaz, že subnacionalita je aktuálne globálnym trendom, podporuje aj uskutočnenie prvej svetovej konferencie zameranej na mestskú diplomaciu v roku 2008 v holandskom Haagu. Diplomatická činnosť mestských zastupiteľstiev dosiahla takú mieru medzinárodného uznania, ktoré viedlo dokonca až k vytvoreniu spoločnej NGO United Cities and Local Governments, prostredníctvom ktorej bol následne pre túto organizáciu získaný aj post pozorovateľa v rámci OSN, čo jasne dokazuje dôležitosť obcí ako diplomatických aktérov na medzinárodnej scéne (Jönsson 2017: 3; Rosputinský 2015: 97).

V súčasnosti, kedy stále viac tém podlieha globalizácii a nevyhnutnosti v ich spolupráci, vykonávateľom zahraničnej politiky štátu už nie je iba ministerstvo zahraničných vecí. Podoba medzivládnej spolupráce preto aktuálne spôsobuje výzvu zaužívaným procedúram diplomatickej praxe. Svoje uplatnenia v medzivládnych vzťahoch nachádzajú stále častejšie aj ministerstvá zaoberajúce sa pred tým výlučne domácou agendou, a to napríklad prostredníctvom platformy špecializovaných agentúr OSN, ktoré tematicky spájajú predstaviteľov krajín zodpovedných za tú ktorú vybranú oblasť (Jönsson 2017: 4).¹¹

Spolupráca neštátnych aktérov v diplomatickej oblasti nesmie opomenúť nadnárodné spájanie rôznych občianskych združení či mimovládnych organizácií. Kým v roku 1948 pôsobilo pre Hospodársku a sociálnu radu OSN (ECOSOC) poradne iba 41 rôznych NGOs, v roku 2017 ich bolo až 3000. Tento veľký nárast je pozitívnym trendom, ktorý podporuje získavanie legitimity NGOs v rámci medzinárodných vzťahov. Do akej miery sa však tieto organizácie môže vyrovnáť štátnym diplomatickým aktérom je otázkou pre hlbšiu analýzu. Faktom však je, že zatiaľ čo v 80. rokoch sa na medzinárodných

¹¹ Medzinárodná agenda patrí v súčasnosti k hlavným témam v rámci ministerstva vnútra a ministerstva spravodlivosti, ktorých kľúčovou agendou je aktuálne napríklad cezhraničný boj proti terorizmu či riešenie silných migračných vln (Blessing 2010: 76). Odbor medzinárodných vzťahov pôsobí tiež v rámci organizačných štruktúr ostatných rezortov, a to napríklad ministerstva práce, ktoré v nedávnej minulosti riešilo problematiku vysielania pracovníkov (*posting of workers*) v rámci EU.

rokoch o stenčovaní ozónovej vrstvy zúčastnilo iba minimum mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa touto problematikou, na jednaniach o zmene klímy v 90. rokoch a na prelome miléníí bol prítomný vyšší počet zástupcov týchto mimovládnych organizácií ako tomu bolo v prípadne participujúcich štátnych aktérov (Jönsson 2017: 5; Langhorne 2006: 337–339).

1.4. Tradičná škola diplomatického myslenia

Pôvod tradičnej školy diplomatického myslenia jasne naznačuje jej dlhodobé prominentné postavenie v oblasti výskumu diplomacie ako takej. Korene tradicionalistov siahajú až do vzniku vestfálskeho typu štátu v polovici 17. storočia, ktorý v tejto dobe vystupuje ako jediný diplomatický aktér medzinárodnej scény. Kľúčové postavenie suverénneho štátu pre výskum realizovaný tradičnou školou diplomatického myslenia však pretrváva aj v súčasnosti. *Etatistický* pohľad tejto školy je aplikovaný aj na dnešnú podobu diplomatickej praxe či teórie, v ktorých je podľa predstaviteľov diplomatického tradicionalizmu suverénny štát jediným diplomatickým aktérom, naplňujúcim nimi nastavené kritéria pre získanie tohto statusu a to aj napriek zmenám, ku ktorých dochádza v medziach medzinárodných vzťahov (Murray 2013: 28–29).

Vzhľadom na úzke prepojenie štúdia diplomacie s medzinárodnými vzťahmi je možné tradičnú školu diplomatického myslenia asociovať s grand teóriou medzinárodných vzťahov realizmom, ktorý pokladá distribúciu moci medzi štátmi za základ medzinárodného prostredia. Realistický koncept medzinárodného systému, sa odohráva v anarchickom prostredí, teda v takom kde je nedostatok organizácie a kde neexistuje na prebiehajúce procesy žiadny dohliadajúci aktér. Napriek tomu, že kľúčovými termínmi realizmu je okrem iného národný záujem, balance of power či snaha o prežitie podporená aj vojenskými možnosťami, keďže medzi štátmi panuje nepretržitá nedôvera, podporovatelia realizmu rolu diplomacie v medzinárodnom systéme nespochybňujú. Je to práve diplomacia, ktorá zastáva nesmierne dôležitú úlohu v rámci nestabilného medzištátneho anarchického systému, keďže svojou činnosťou dokáže prispievať k vytváraniu rovnováhy moci, zmierňuje hegemonické svetové štruktúry a tvorí post-hegemonické usporiadanie. Realistický prístup v medzinárodných vzťahoch chápe, že v prípade zlyhania diplomacie nasleduje najčastejšie konflikt či vojna. Teoretici však upozorňujú aj na to, že je to práve konflikt, ktorý podľa realistickej tradície dáva priestor pre využitie diplomacie (Donnelly 2000: 6–10; Lee, Hocking 2011: 3).

Vzhľadom na zdieľané chápanie suverénneho štátu v centre pozornosti ako tradičnej školy diplomatického myslenia tak aj realistickej teórie medzinárodných vzťahoch, v rámci týchto dvoch prístupov je možné nájsť prieniky aj medzi teoretikmi venujúcimi sa suverénnemu štátu v konceptoch diplomacie i medzinárodných vzťahov.

K takýmto predstaviteľom tradičnej školy diplomatického myslenia možno radiť bývalého ministra zahraničných vecí USA Henryho Kissingera, ktorý počas svojej praxe vytvoril niekoľko definícií diplomacie, pri čom všetky zahŕňajú práve jej štáto-centrický obsah: „*(diplomacia) je umenie vzájomného prepájania štátov radšej dohodou, než silou.*“ (Kissinger in Otte 2001b: 205) Jeho pohľad je tiež podporený ďalším diplomatickým tradicionalistom Geoff R. Berridgom, ktorý za hlavný cieľ diplomacie pokladá: „*(...) umožniť štátom zabezpečiť si svoje zahranično-politické záujmy. Diplomacia je zložená z komunikácie medzi úradníkmi, ktorí sa snažia presadzovať štátnu zahraničnú politiku.*“ (Beridge in Murray 2013: 2)

Samotné definície diplomacie však nie sú dostatočnými pre pochopenie úplnej teórie tradičnej školy. Analýza musí smerovať aj k ďalším aspektom činnosti suverénneho štátu ako diplomatického aktéra, priblíženého už v rámci podkapitoly 1.3.3., v rámci ktorej je značná časť venovaná diplomatickým misiám. Tie sa dostávajú do pozornosti aj pri teoretickom vymedzení. Jednou z fundamentálnych otázok tradičnej školy je práve to, kto reprezentuje diplomatických aktérov na medzinárodnej scéne. Za základ pre výkon diplomatickej činnosti je síce možné považovať suverénny štát, avšak nutným je venovať pozornosť jeho zastúpeniam v zahraničí. Tradičný prístup, rovnako ako to je uvedené aj vo Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch, podporuje kontinuálnosť a teda aj profesionalizáciu diplomacie založenú na vysielajúcich štátoch akreditovaných diplomatických misiách. Tie podľa teórie tradičnej školy musia pozostávať z profesionálnych diplomatov rôznych hodností (Otte 2001a: 134). Diplomatické hodnosti prideľované akreditovaným diplomatom v zahraničí sa môžu líšiť s ohľadom na špecifiká danej krajiny, v prípade Českej republiky a Slovenskej republiky sú do vysokej miery totožné, zoradujú od najnižšej po najvyššiu ako *atašé, tretí tajomník, druhý tajomník, prvý tajomník* a k vyšším diplomatickými hodnostiam sa radí *radca, radca minister a veľvyslanec* (Diplomatické hodnosti 2015).

Professionalizácia diplomacie sa javí ako dôležitá, keďže kariérnym diplomatom sú tradičnou školou diplomacie pripisované výnimočné charakterové vlastnosti, ktoré ich aj spolu s vyjednávacími zručnosťami stavajú v angažovaní sa na medzinárodnej scéne nad iných ľudí. Tradičná škola diplomacie preto nevytvára výskum iba okolo

suverénneho štátu ako diplomatického aktéra, ale jej autori spísali odporúčania a rady pre funkciu a činnosť samotného profesionálneho diplomata, resp. veľvyslanca, a to venovaním pozornosti tiež jeho morálnemu charakteru, príkladom takejto odbornej literatúry je dielo *E. M. Satowa Guide to Diplomacy* (Lee, Hocking 2011: 5–6; Murray 2013: 6–7, 19). Úlohou diplomatov totižto nie je iba reprezentovať svoj vysielajúci štát vo svete, ale aj snaha reprezentovať svet v ich domovine (Sharp 1999: 53).

Teória tradičnej školy vymedzuje aj typy diplomacie, v rámci ktorých by sa diplomatický aktér mal primárne angažovať. Vzhľadom na konceptuálne rozdelenie diplomacie v úvode tejto kapitoly, považujú teoretici za najpodstatnejšiu štrukturalizáciu na základe počtu zúčastnených strán. Spolupráca prostredníctvom diplomatickej misie v prijímajúcej krajine s danou vládou, ktorá je podľa tradičnej školy diplomacie základom pre diplomatickú činnosť daného suverénneho štátu, je ideálnym príkladom výkonu bilaterálnej diplomacie, ktorú tento prístup stavia do popredia. Nekonvenčné prístupy k štúdiu však predpokladajú, že k bilaterálnej diplomacii môže dochádzať aj mimo diplomatických misií, a to komunikáciou dvoch strán, ktoré nemusia mať navzájom nadviazané ani diplomatické styky (ako tomu je v prípade USA a Severnej Kórey). Multilaterálna diplomacia sa naopak uskutočňuje predovšetkým mimo pôdy diplomatických misií a spravidla za účasti medzinárodnej organizácie. Stretnutia dvoch a viacerých diplomatických aktérov sa radia, vzhľadom na využívaný konsenzus v rozhodovaní k otvorenejším, na rozdiel od tajných a dôverných bilaterálnych stretnutí. Oba spôsoby diplomacie, určené na základe počtu zúčastnených aktérov, sú v dnešnej globalizovanej dobe stále veľmi využívanými (Barston 2014: 90; Berridge 2005: 170–174).

Charakter diplomatických misií ako aj profesionálnych diplomatov sa prierezom dejín podstatne mení. Ako upozorňuje odborník na diplomatické teórie Stuart Murray, tradičná diplomacia založená na vzťahoch medzi suverénnymi štátmi dokáže efektívne reagovať na zmeny a adaptovať sa, čo je aj jediná možnosť pre jej prežitie v súčasnej podobe medzinárodného systému. Tieto inovatívne postupy je možné sledovať vo vývoji osoby diplomata a jeho odklonu od špecialistu k všestrannému praktikovi, ktorý v rámci svojej agendy dokáže pracovať s novo vytvorenými systémami približujúcimi diplomatickú činnosť bližšie k občanom, a to napríklad cez aplikácie virtuálnych ambasád či spomínané sociálne médiá (Murray 2013: 10–11).

1.4.1. Kritéria diplomatického aktéra podľa tradicionalistov

Po predstavení si základného učenia tradičnej školy diplomacie je potrebné porozumieť kritériám, na základe ktorých tento smer určuje kto je relevantným objektom v diplomacii a kto ním nie je. Tieto vymedzenia nadväzujú na generalizované funkcie diplomatického aktéra stanovené podkapitolou 1.3.2. a dopĺňajú ich o špecifiká tradicionalistickej teórie. Tieto východiská sú zároveň aj súčasťou rozdelenia funkcií diplomatickej misie vychádzajúcich z Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch.

Štyri kritériálne prvky diplomatického aktéra podľa tradičnej školy diplomacie je možné zhrnúť nasledovne:

1. Diplomacia je oblasťou zverenou výlučne do právomocí suverénneho štátu, ktorý ju vykonáva prostredníctvom profesionálnych diplomatov pochádzajúcich exkluzívne z prostredia ministerstva zahraničných vecí a zahraničnej služby. Do tejto sféry sú zaradené aj diplomatické misie a ich vytváranie ako zastupiteľských úradov vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte. Viedenský dohovor o diplomatických stykoch jasne určuje zloženie diplomatickej misie a hodnosti, ktoré môžu dané posty zastávať. Pre príklad, článok 14 tohto dokumentu upresňuje kto môže byť vedúcim diplomatickej misie, a teda veľvyslanec či vyslanec akreditovaný k hlave štátu alebo chargé d'affaires akreditovaný k ministerstvu zahraničných vecí. Kľúčové pravidlá z roku 1961 tiež koordinujú aj otázku diplomatickej imunity, držania a využívania diplomatického pasu či možnosti akreditácie vyslaného diplomata do prijímajúceho štátu, teda problematiky, ktoré sú súčasťou každodennej diplomatickej praxe.
2. Cieľom diplomatického aktéra je prekonať anarchické prostredie medzinárodného systému a vytvoriť mierové vzťahy medzi štátmi a to prostredníctvom overených kanálov, napr. bilaterálnymi stretnutiami a summitovou diplomaciou.
3. Tradicionalisti vnímajú postavenie diplomatického aktéra veľmi silne aj vo vzťahu k otázke politicko-vojenskej agendy, preto by sa jeho pozornosť mala sústrediť primárne na *high* politické témy bezpečnosti, obrany, obchodu a národného záujmu, než na riešenia *low* politickej agendy skladajúcej sa z otázok humanitárnej pomoci či socio-ekonomických záležitostí.
4. Diplomatický aktér a jeho reprezentanti na medzinárodnej scéne sú povinní skúmať politickú históriu pre pochopenie súčasnosti a ďalšieho vývoja

konkrétnej udalosti. Tieto vedomosti sú kľúčovými pre zdatnosť diplomata počas rokovaní (Murray 2013: 18–28; Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961: 6–13).

1.5. Moderný prístup k vymedzeniu diplomatického aktéra

Teória modernej školy diplomatického myslenia vzniká ako reakcia na presadzovanie štátneho diplomatického aktéra, ktorý podľa jej teoretikov už viac nie je jediným vstupujúcim na medzinárodnú scénu v tejto podobe. Predstavovaný prevažne kritický prístup sa formuje po studenej vojne v roku 1989, kedy nárast diplomatických aktérov v medzinárodnom prostredí, spustený už po konci druhej svetovej vojny, nemohol byť viac ignorovaný. Prechod z bipolarity k multipolarite vytvoril priestor pre obrovský globalizačný prúd, v rámci ktorého prebieha zmena aj v ponímaní diplomatického aktéra a jeho teoretického vymedzenia z pohľadu potreby vytvoriť moderný prístup k jeho skúmaniu. Hlavní teoretici danej školy, medzi ktorých sa radia George Modelski či Richard Langhorne¹² sledujú vo svojich dielach predovšetkým vstup *neštátnych diplomatických aktérov* do diplomatickej činnosti, ktorá podľa ich tézy podlieha nových okolnostiam a to v oblasti premeny v diskutovaných témach či technologického pokroku ovplyvňujúceho diplomatické procesy do väčšej miery ako iba cez platformy sociálnych sietí (Murray 2013: 28–29).

Príkladom definície diplomacie, ktorá pripúšťa neštátneho diplomatického aktéra môže byť: „ (...) *mierové riadenie medzinárodných vzťahov.*“ (Barber in Hoffman 2003: 532) Keďže toto vymedzenie nezmieňuje etatické smerovanie, začleňujeme do neho aj neštátnych diplomatických aktérov. Tí pôsobia ako výzva pre starého diplomatického aktéra, suverénny štát, ktorého kritike sa vo svojej teórii moderná škola vo veľkej miere venuje tiež.

Teoretická škola, úplne odmietajúca suverénny štát ako aktéra v diplomacii sa nazýva *nascent*, teda vznikajúca. Tento prístup kritizuje suverénny štát, ktorý nie je schopný riešiť reálne novodobé problémy a reagovať na súčasné podmienky spoločnosti. Ako alternatívu štátu je možno určiť rýchlo sa rozvíjajúce CSOs (organizácie občianskej

¹² Štáto-centrická kritika Richarda Langhornea označuje ako prvého neštátneho diplomatického aktéra Medzinárodný výbor Červeného kríža, ktorého prínos pre celosvetový mier a humanitárnu pomoc nemôže byť spochybňovaný (Langhorne 2007: 9).

spoločnosti), ktorých fungovanie je finančne menej náročné a napriek tomu viac efektívne (Murray 2013: 20–23).

Nedostatky suverénneho štátu ako diplomatického aktéra analyzuje kniha *Reconstructing Diplomacy* (John Hoffman), kde autor jasne pomenúva problémy štátu, definovaného na báze monopolu moci, ktorý tvrdí, že má a ako jediný ho môže aj použiť. J. Hoffman však upozorňuje aj vzhľadom na podčiarknutie legitímnosti štátnej moci samotným štátom, že existujú aj iní aktéri, ktorí majú moc vo svojich rukách hoci nelegitímnej podstaty, napr. teroristické organizácie. Vzhľadom na možnosť použitia sily, sa autor domnieva, že štát nemôže presadzovať to čo má, a to prostredníctvom diplomacie vytvárať mier a harmóniu, bez toho aby súčasne neobmedzoval sám seba. Vzhľadom na to, že diplomacia sa s mocou a silou vylučuje, je štát so samotnou diplomaciou v konflikte (Hoffman 2003: 527–533, 541).

Moderná škola diplomatického myslenia nie je postavená iba na kritike predchádzajúcej tradičnej diplomatickej školy, jasne tiež nastavuje svoje kritériá, ktoré diplomatický aktér musí spĺňať a analyzuje súčasnú prenastavenú podobu diplomacie.

Vzhľadom na prelomový rok 1989 teoretici modernej školy diplomacie argumentujú *zmenou tém*, o ktoré sa diplomatickí aktéri nevyhnutne zaujímajú. Medzi hlavné priority tohto obdobia patrilo zapojenie nových myšlienok do medzinárodnej diskusie, ktorej dovtedy panovali mocenské politické otázky, sústredené na problematiku ekonomiky, voľného trhu, priamych zahraničných investícií či morálnych zásad, v tej dobe spojené s odsudzovaním autokracie demokratickými aktérmi. Postupom času sa do diplomatickej diskusie dostáva aj tak dôležitá téma akou je životné prostredie či boj proti civilizačným chorobám, napr. proti rozmáhaniu vírusu AIDS/HIV. Nárast oblastí spadajúcich do agendy zahraničnej politiky vytvoril tiež potrebu získať špecialistov, ktorí sa dokážu nielen odborne zaoberať danou problematikou, ale o nej aj diskutovať v medzinárodnom prostredí, predovšetkým na pôdach medzinárodných organizácií. Šírením demokratických procesov na väčší počet oblastí, vzniká tiež priestor pre zastúpenie verejnosti v diplomatickej činnosti, napríklad cez kreovanie NGOs (Blessing 2010: 67). Moderná diplomacia sa tak zameriava na pre tradičnú diplomáciu pôvodne nekonvenčné témy, akými je ochrana ľudských práv či otázka už spomínanej humanitárnej pomoci (Murray 2013: 22). Zapojenie väčšieho množstva tém je podporené aj transformáciou bezpečnostného prostredia, ktoré vyjadruje potrebu riešiť nové okolnosti cezhranične (Thakur 2013: 55). Spolu s nárastom agendy presúvanej na zahranično-politickú súčinnosť, rastie aj počet odlišných postojov. Tie sú pozorovateľné ako vo výskume

bezpečnostných štúdií, tak aj v angažovanosti teórií medzinárodných vzťahov a v neposlednom rade aj v smerovaní diskusie ohľadom vývoja diplomacie a jej diplomatických aktérov (Cooper, Heine, Thakur 2013: 55).

Jedným z kľúčových elementov je zmena charakteru diplomacie, ktorá je deprofesionalizovaná a ktorej sa môžu venovať neštátni diplomatickí aktéri a aj bežní občania krajín združení do NGOs či CSOs (Hoffman 2003: 539–541).

Tento proces je demokratizáciou diplomacie, ktorej integrálnou súčasťou už nie sú profesionálni štátni funkcionári a kde je národný záujem nahradený záujmom spoločným (Hoffman 2003: 539–541). Demokratizácia diplomacie je odpoveďou na dlhodobú nespokojnosť občanov s jej tajným a netransparentným charakterom, kedysi vykonávanej čisto aristokratmi či najvyššími triedami spoločnosti.

Moderná škola diplomatického myslenia neanalyzuje iba zmeny v medzinárodnom prostredí. Časť jej výskumu sa opiera o nástroje, ktoré moderná diplomacia pri svojej činnosti aplikuje. Technologický postup v súčasnosti zaznamenaný v rámci *kyberdiplomacie* rieši James Eayrs, ktorý budúcnosť tradičnej diplomacie vidí v *tavení sa do ničoty*. Jeho teória založená na technologických vynálezoch, ktoré postupným vývojom menili podstatu diplomacie, je novým impulzom pre výskum tohto fenoménu. Technologický pokrok sa v diplomacii prejavil napríklad uľahčením cestovania a zavedením nových nástrojov pre výkon diplomatických funkcií ako shuttle diplomacy či zjednodušením komunikácie prostredníctvom satelitov, ktorá sa ešte viac modernizuje vďaka elektronickým vymoženostiam a sociálnym sieťam (Cooper 2002: 129–130). Moderná komunikácia diplomatických aktérov, ktorých zástupcovia participujú na summitoch či konferenciách dovoľuje úzke väzby účastníkov, medzi ktorými je bežné vymieňanie si SMS správ počas rokovaní a zdieľanie si informácií o vzájomnej podpore či jej odmietnutí. Tento postup by pred desiatimi rokmi realizovateľný nebol (Rana 2011: 12).

V rámci kritiky tradičnej školy diplomatického myslenia sa objavujú tiež názory, ktoré nevyklúčujú suverénny štát ako diplomatického aktéra, avšak pripúšťajú jeho koexistenciu v medzinárodnom systéme spolu s neštátnymi jednotkami. Niektorí z autorov teda pracujú so štátom ako základom diplomacie, ale pripúšťajú i kooperáciu s neštátnym aktérom, čo teoretik Geoffrey Wiseman nazýva *polylateralizmom* (Pouliot, Cornut 2015: 3). Tento inovatívny prístup spája dve predchádzajúce zmienené školy a stojí medzi dvomi krajnými chápaniami diplomacie. Inovatívni teoretici kritizujú rozdeľujúci vzťah medzi tradičnou a rozvíjajúcou sa modernou školou, ktorý vyvoláva

konfliktné pohľady. V súčasnosti, pri vytváraní modernej diplomacie, autori ktorí sa vydali treťou cestou nesúhlasia s názorom, že je nutné vybrať si iba jeden z predošlých princípov. Odmietnutie realistickej teórie a suverénneho štátu ako diplomatického aktéra neznamena automaticky pokladať suverénny štát za irelevantný pre výkon diplomatických funkcií. Keďže tento prístup k výskumu diplomacie nepriniesol nové kritériá, inovatívnym ho robí práve jeho pohľad na spoluprácu dvoch vzájomne sa vylučujúcich teórií (Murray 2013: 23–25).

1.6. Nástroje využívané diplomatickými aktérmi

Každý štátny aj neštátny diplomatický aktér na medzinárodnej scéne má viacero prostriedkov na presadzovanie svojich záujmov, z čoho plynie aj rôznorodosť druhov diplomacie. Prvým elementom je nepochybne *soft power*, ktorá ako presadzuje Joseph Nye, neoliberalista medzinárodných vzťahov, pôsobí cez atraktivitu národnej kultúry či hodnôt a je zvyšovaná spoluprácou nami predstavených starých a nových diplomatických aktérov. Do náprotivnej skupiny rozmeru patrí *hard power* aktéra, čo môže byť prirovnávané aj k vojenskej sile, ktorá používa nástroje akým je zastráňovanie či nátlak (Gilboa 2008: 61). Je preto zrejmé, že aktéri na presadzovanie svojich záujmov v rámci diplomatického prostredia používajú rôzne prostriedky a angažujú sa v rámci tematických oblastí dôležitých s ohľadom na ich záujmy. Podľa definície J. Nye je moc považovaná za: „*schopnosť ovplyvňovať správanie druhých, pre zisk chceného výsledku.*“ (Nye in Snow 2009: 3) Cestou pre presadenie svojich záujmov pri tom môže byť práve donucovanie a nátlak, zmena správania druhej strany prostredníctvom ekonomických prostriedkov a v neposlednom rade prostredníctvom dosiahnutia podpory pre atraktivitu a spoluprácu s daným aktérom (Snow 2009: 3). O tieto východiská sa opiera aj samotná prax diplomacie, ktorá využíva stratégie vytvárané práve okolo ekonomiky, nátlaku ale aj tie zamerané na verejnosť.

1.6.1. Ekonomická diplomacia

Niet pochýb o tom, že ekonomická úroveň diplomatického aktéra je jednou zo základných elementov pre posilňovanie jeho role v rámci medzinárodného prostredia. Ekonomickú diplomaciu je preto možné chápať v dvoch ponímaniach. Tou prvou je snaha aktéra presadzovať svoje zahranično-politické záujmy v ekonomickej oblasti. Sférou pôsobenia diplomacie je v takomto prípade podpora podnikateľským subjektom pri získavaní nových obchodných partnerov či investičných projektov, rôzne podoby

pomoci pre domáce podnikateľské subjekty pôsobiace na zahraničných trhoch, príprava medzinárodných obchodných zmlúv a asistencia pri rozvojovej pomoci. Aktérmi ekonomickej diplomacie môžu byť štátne aj neštátne inštitúcie, ktorých výkon je špecifický práve úzkou spoluprácou týchto dvoch typov aktérstva¹³ a zabezpečovaný buď cez obchodných pridencov, alebo prostredníctvom obchodných a priemyselných komôr (Pajtinka 2013: 55–56). Príkladmi diplomatických aktérov angažujúcich sa cez ekonomickú diplomáciu môžu byť medzinárodné organizácie formované napríklad do Svetovej banky, formátu G20 či BRICS a do procesov vstupujú tiež aj suverénne štáty, vytvárajúce jednotný trh alebo naopak odbúravajúce obchodné prekážky.

Druhým rámcom ekonomickej diplomacie, ktorý sa odkláňa od jej tematického pôsobenia, je jeho politicky motivované zameranie. Kľúčovou ideou je využívanie ekonomických nástrojov pre presadenie svojich zahraničnopolitických záujmov, ktoré však v tomto prípade nie sú koncentrované výlučne na obchod. Napriek tomu, že ekonomické prostriedky vyvolávajú v prvom rade negatívne konotácie spojené s ekonomickými sankciami, táto dimenzia diplomacie je nositeľom aj pozitívnych elementov, a to cez nadviazanie alebo prehĺbvanie ekonomickej kooperácie a vzájomnej obchodnej výmeny (Okano-Heijmans 2016: 554–555). Tento typ je možné prirovnávať aj k tzv. dolárovej diplomácii,¹⁴ využívanej najmä USA, ktorej základom je cieleňé smerovanie ekonomickej pomoci štátom za účelom zabezpečenia svojich politických či bezpečnostných záujmov (Pajtinka 2013: 52).

1.6.2. Verejná diplomacia

Okrem predchádzajúcej ekonomickej diplomacie je nepochybne ideálnym príkladom tak často artikulovanej *soft power*, zameranej na predovšetkým hodnotovú stránku aj *verejná diplomacia*, ktorú Bruce Gregory chápe ako: „(...) *inštrument používaný štátmi, združeniami štátov či niektorými subštátnymi a neštátnymi aktérmi pre pochopenie kultúry, postojov a správania, pre vytvorenie a riadenie vzťahov a na ovplyvňovanie názorov a mobilizovanie činnosti za účelom dosiahnutia svojich záujmov (...)*“ (Gregory in La Porte 2012: 2) Ako vyplýva z názvu samotnej diplomacie, zameranie jej výkonu sa sústreďí primárne na verejnosť, ktorá sa modernizáciou

¹³ Do pozornosti spolupráce starých a nových aktérov sa dostáva aj otázka spoločného záujmu ochrany životného prostredia, ktoré je úzko naviazané na ekonomiku spojenú napríklad s jeho znečisťovaním či prerozdeľovaním zisku na jeho ochranu (Okano-Heijmans 2016: 555).

¹⁴ Príkladom použitia tejto stratégie USA bolo v roku 1909 odkúpenie dlhov štátu Honduras, ktoré boli vytvorené vo vzťahu k bankám Veľkej Británie, a to za účelom posilniť americký vplyv v tejto oblasti (Pajtinka 2013: 52).

diplomatických procesov dostáva do centra pozornosti diplomatickej praxe. Vo vyššie zmienenej definícii sa opätovne opakuje termín záujem, avšak mnoho akademikov zaoberajúcich sa touto formou diplomacie, nehovorí o jeho zahranično-politickej podobe, pretože pripúšťajú samotný vplyv tohto druhu diplomacie aj na domácu verejnosť (Huijgh 2016: 437). Majoritný prúd teoretikov však stále smeruje verejnú diplomáciu výlučne k zahraničiu a presadzovaniu záujmov diplomatického aktéra v tejto externej oblasti, ku ktorému chápaniu sa prikláňa aj predkladaná diplomová práca.

V praktickej činnosti verejnej diplomacie sa diplomatický aktér zameriava na verejnosť cudzieho štátu so zámerom ovplyvniť jej mienku a získať tak podporu pre svoje ambície. Aktivít pre uskutočnenie týchto krokov môže byť niekoľko. Najčastejšie sa jedná o propagovanie vysielajúceho štátu alebo medzinárodnej organizácie napríklad pred študentmi univerzity, ale aj účasti na kultúrnych podujatiach, resp. ich organizovaním (Pajtinka 2013: 146) Sledovaným cieľom je tak zvýšiť záujem o daný štát, resp. organizáciu, napríklad v oblasti turizmu, agendy, študijných výmen či zlepšenie obrazu dôveryhodnosti vysielajúceho diplomatického aktéra. Nástrojom verejnej diplomacie tak je stále často využívaný národný branding, teda akási koordinácia štátnej prezentácie v zahraničí, ku ktorej dochádza naprieč rezortami (Verejná a kultúrna diplomacia 2014). Z týchto dôvodov je zrejmé, že pôsobenie verejnej diplomacie nemôže byť krátkodobé a jej úspechy závisia od dlhodobej a efektívnej činnosti.

Problematickým pri posudzovaní konceptu verejnej diplomacie je jeho časté porovnávanie s propagandou, ktorá ako informačná kampaň získala negatívne prívlastky s ohľadom na jej využívanie v totalitných režimoch, napr. nacistickým Nemeckom. Prienikom medzi týmito abstraktnými pojmami, aj napriek podstatným odlišnostiam, je určite ich zameranie na verejnosť. Propaganda, na rozdiel od verejnej diplomacie, však manipuluje s informáciami či priam úplne dezinformuje a prezentuje selektívne argumenty za cieľom odlákania pozornosti, prečo ju možno pokladať za jednostrannú (Huijgh 2016: 437–440).

Súčasným trendom v spoločnosti musela svoju činnosť prispôbiť aj verejná diplomacia, ktorej promptná adaptácia na modernizáciu diplomatickej praxe je kľúčovou pre správne nasmerovanie tohto typu diplomacie a jej efektívne získanie výsledkov štátnym či neštátnym diplomatickým aktérom.

1.6.3. Nátlaková (*coercive*) diplomacia

Posledný inštrument pôsobenia diplomacie možno začleniť do *hard power* rozmeru diplomatického aktéra. Klasický realista Hans Morgethau podporil tento typ diplomacie nasledujúco: „*Žiadna diplomacia, ktorá sa spolieha len na hrozbu sily, nemôže tvrdiť, že je inteligentná a mierová. Žiadna diplomacia, ktorá necháva všetko len na presviedčanie a kompromis, si nezaslúži byť nazývaná inteligentnou.*“ (Morgenthau in Jakobsen 2016: 476) Vzhľadom na to, že vo všeobecnosti je použitie vojenskej sily považované za zlyhanie diplomacie, štúdiu fenoménu použitia nátlaku v diplomacii sa výskum medzinárodných vzťahov príliš nevenuje. Je pravdepodobné, že dostatočné akademické zázemie, ktoré by vytvorilo systematizované teoretické koncepty k výskumu nátlakovej diplomacie, môže podporiť jej lepšie chápanie diplomatickými aktérmi, a preto aj jej následné častejšie využívanie v diplomatickej praxi (Jakobsen 2016: 477).

Termín *coercive* je v prvom rade kľúčové rozlíšiť od podobných výrazov artikulovaných medzinárodnými vzťahmi, ktoré pravdepodobne nechceme uvádzajú nátlakovú diplomaciu do klamlivého významu. Fundamentálnym rozdielom oproti konceptu *deterrence* je využívanie nátlakovej diplomacie výlučne na účely *obrany*, a to v prípadoch kedy aktér už reálne aj uskutočnil kroky predstavujúceho pre diplomatického aktéra hrozbu. Zastrasovanie *deterrence* je naopak aplikované v sporoch kedy kroky k naplneniu hrozby neboli zrealizované a diplomatický aktér aplikuje túto stratégiu voči potenciálnym aktivitám druhej strany, ktoré v budúcnosti môžu a vôbec ani nemusia byť zrealizované (George 1997: 4–5). Alexander L. George, významný teoretik zaoberajúci sa nátlakovými prostriedkami v medzinárodných vzťahoch, preto charakterizuje *coercive* diplomaciu ako: „*(...) defenzívnu stratégiu, ktorá sa používa na riešenie situácie, kedy sa protivník snaží obrátiť status quo vo svojej prospech, a to tým, že protivníka presviedča, aby zastavil to čo robí, alebo aby zrušil to, čo urobil.*“ (George in Levy 2008: 540)

V porovnaní s vojenskou stratégiou vystupuje nátlaková diplomacia ako politicko-diplomatický nástroj, ktorý sa snaží ovplyvniť vôľu protivníka vyjednávaním s *pozitívnymi stimulmi*, ktoré majú motivovať opozičného aktéra splniť požiadavky čím sa podarí vyhnúť aj nechcenej vojenskej eskalácii.

Coercive diplomacia pracuje hlbšie s tromi aspektami, ktoré sa vzájomne dopĺňajú a vytvárajú účinný rámec pre riešenie problémov, a to:

1. Artikulácia požiadavka
2. Predstavenie hrozby
3. Vytvorenie časového nátlaku (Sauer 2015: 104).

Jeden z odborníkov, ktorý skúma nasadenie nátlakovej stratégie na spory, ako tomu bolo aj v prípade jednaní o Iránskom jadrovom programe, Tom Sauer, skonkrétňuje každé jedno štádium. Prvým krokom je nepochybne artikulovanie požiadavky, ktoré najčastejšie smeruje k zastaveniu alebo zvráteniu uskutočňovaných neakceptovateľných akcií. Doplnením požiadavky je predstavenie hrozby, ktorá za nesplnenie môže nasledovať a vyhovie, resp. nevyhovie tejto žiadosti je kľúčové pre ďalšie smerovanie konfliktu. Hrozba musí byť relevantná, keďže naozaj môže nastať nutnosť mobilizovať tieto opatrenia, napríklad prostredníctvom uvalenia ekonomických sankcií. V súčasných konfliktoch tak neplatí, že hrozba predstavuje automaticky násilie vojenskými prostriedkami, jej cieľom je naopak vyjadriť možnosť poškodenia rôzneho charakteru. Záverečným elementom je bezpochybne vytvorenie časového tlaku na splnenie požiadavky: „*Oponenti skrátka nevnímajú hrozbu ako vierohodnú, pokiaľ nie je doplnená aj o termín na jej splnenie.*“ (Jakobsen in Sauer 2007: 614) Úspech nátlakovej diplomacie však nie je určený iba na základe zmienených postupov. Dôležitým je aj podpora verejnosti pre zvolenie tejto metódy, vytvorenie legitímnej požiadavky a vyhodnotenie motivácie, dosť silnej na zapojenie sa týmto spôsobom do sporu (Barston 2014: 48; Sauer 2015: 104).

Plnohodnotné ultimátum, koncept T. Sauera, môže byť doplnený aj o viacero iných variantov nátlakovej diplomacie, ktoré sa diferencujú podľa zvolenej taktiky. Tá sa samozrejme líši od kontextu, v ktorom sa spor odohráva, jeho rozsahu, predstavy aktérov a ich potenciálne prítomných spojencov na možnosť vzniku deštruktívnej vojny. Preto keď použitá taktika zahŕňa skôr implicitné ako explicitné vyjadrenie jedného z troch stupňov výkonu nátlakovej diplomacie predstavených vyššie, je možné hovoriť o *tichom ultimáte*. Poslednými dvomi prístupmi pre aplikáciu *coercive* diplomacie sú taktiky *try and see* a *gradual turning of the screw*, ktoré sú najflexibilnejším, keďže neurčujú konkrétnu hrozbu či presný časový limit. Tieto taktiky sú preventívne prispôsobované podľa vývoja konfliktu a nátlak na opozičného aktéra je vytváraný postupne, nie na základe dodržiavania vyššie predstavených stupňov (Levy 2008: 540).¹⁵

¹⁵ Praktickým príkladom využitia nátlakovej diplomacie, ktorá sa odklonila od predstavených typov taktík, je Kubánska kríza prebiehajúca počas studenej vojny v roku 1962. Americký prezident John F. Kennedy síce prejavil nekompromisný postoj pre podporu použitia nátlakovej hrozby v začiatkoch konfliktu, bol však tiež ochotný urobiť značné ústupky pre zabezpečenie mierového vyriešenia konfliktu. Je pravdepodobné že bez použitia donucovacích hrozieb v diplomatických vyjednávaniach so sovietskym lídrom Nikitom Chruščovom, by sa Kubánska kríza vystupňovala až do vojenských stretov (Levy 2008: 541).

V bilaterálnych vzťahoch je náchylnosť na podvolenie sa nátlakovej diplomacii najväčšia, keďže závislejšia strana môže byť zraniteľná voči donucovaniu a vyhovneniu požiadavkám, ak sa strana silnejšieho postavenia bude usilovať napríklad o získanie podpory v otázkach zahraničnej politiky výmenou za zvýhodnenie bilaterálneho statusu (Barston 2014: 41).

Nátlaková diplomacia posúva diplomaciu ako takú do šedej zóny, keďže už viac nie je postavená iba na argumentovaní a mierovej diskusii, mediácií alebo snahe o nenásilné urovnanie (Barston 2014: 48). Diplomacia ako prax, je oblasťou kde zapojené strany nemôžu ukázať všetky svoje tromfy a v rámci použitia nátlakovej diplomacie je zrejmé, že výsledok neprinesie víťazstvo obom stranám (Rathbun 2014: 4–6).

2. Premeny zahranično-politickej dimenzie a diplomatického aktérstva Európskej únie

Pri výskume neštátnych diplomatických aktérov medzinárodného systému je nepochybné najsledovanejším vývoj EU v tomto rozmere, keďže sa jedna o bezprecedentné integračné zoskupenie, ktorého postavenie v diplomacii nie je bez hlbšej analýzy možné určiť. V nasledujúcej kapitole je využívaný koncept diplomatického aktéra Ch. Brethertonovej a J. Voglera predstavený v prvej kapitole, kde pri dodržaní nimi predstavenej štruktúry a aplikovaním nimi určených kritérií je možné sledovať rozmery, ktoré sa darí, resp. nedarí EU ako aspirujúcemu diplomatickému aktérovi naplňať.

Keďže predmetom nášho záujmu je EU a jej výkon v diplomatickej praxi, je nutné sledovať aj funkcie tohto typu aktérstva, ktoré pri svojej činnosti využíva. Tieto funkcie dopĺňajú predchádzajúci koncept a dotvárajú ucelený konštruktívny rámec pre sledovanie diplomatického aktérstva ako takého, preto mu je aj v rámci analýzy EU venovaná podstatná časť. Vzhľadom na to, že súčasťou výskumnej otázky predkladanej diplomovej práce je aj charakter EU ako diplomatického aktéra, je v závere druhej kapitoly nutné aplikovať na zistené náležitosti kritériálne prvky predstavené tradičnou školou diplomatického myslenia. V komparácii s modernou školou diplomatického myslenia postavenej na kritike tejto školy, sú to práve tradicionalisti, ktorí vytvárajú ucelené kritéria pre diplomatické aktérstvo, ktoré je centrom ich výskumu. Keďže EU, ako hybridné integračné zoskupenie, stojí na pomedzí suverénneho štátu a medzinárodnej organizácie, nie je možné jasne určiť, ktorá z teoretických škôl prinesie po aplikovaní na EU jasnejšie závery. Vo výskume EU ako diplomatického aktéra sú v rámci tejto kapitoly využité poznatky tradičnej školy. Na ich základe je možné zistiť či sa EU ako aspirujúci diplomatický aktér približuje vo svojom pôsobení k suverénnemu štátu, alebo neštátnemu diplomatickému aktérovi.

2.1. Príležitosť

Zahraničná politika, ktorej súčasťou výkon diplomacie je, patrí k dlhodobo k veľmi citlivým oblastiam kompetencií suverénnych štátov, ktoré sa bránia presunu väčšej miery právomocí tejto dimenzie na supranacionálne orgány. Napriek tomu sa však problematika externej politiky dlhodobo diskutuje na pôde EU, kde boli počas budovania jej súčasnej podoby uskutočnené značné zmeny vo vytváraní spoločnej európskej zahraničnej politiky. Kritérium príležitosti preto skúma externé vplyvy, ktoré (pozitívne aj negatívne)

ovplyvňovali vývoj vplyvu EU ako diplomatického aktéra historickým prierezom, a to v skúmanej zahranično-politickej oblasti.

Keď v 50. rokoch 20. storočia vznikli na európskom kontinente tri integračné zoskupenia *Európske spoločenstvo uhlia a ocele* (ECSC), *Európske spoločenstvo pre atómovú energiu* (EURATOM) a *Európske hospodárske spoločenstvo* (EEC), začala sa spolupráca s cieľom podporiť ekonomický rozvoj vojami zničených krajín nachádzajúcich sa v recesii (Cuyvers 2017: 25–34). Tém, ktoré však postupným vývoj podliehali nutnosti regulácie viacerých európskych štátov pribúdalo. Od vytvorenia Európskych spoločenstiev sa jej členské štáty v rôznych obdobiach snažili prostredníctvom iniciatív a mechanizmov zjednotiť svoje politiky v rôznych oblastiach, pričom rýchlo sa objavuje aj potreba väčšej miery spolupráce na medzinárodnej scéne (Greicevci 2011: 284).

Externé pôsobenie EU bolo historicky v prvom rade ovplyvnené krátko po Druhej svetovej vojne začatou studenou vojnou, ktorá rozdelila nielen Európu, ale celý svet na dve časti do západného a východného bloku. Počas niekoľkých desaťročí sa síce na území Európy nebojovalo, ale okrem proxy vojen odohrávajúcich sa v Kórey či vo Vietname, bola rozdelená aj jedna z najväčších európskych krajín Nemecko. Deliacia línia prechádzajúca Európou značne ovplyvnila zahraničné aktivity EU v tomto období, hoci domáce politiky prosperovali a zabezpečovali udržateľný ekonomický rast, demokratickú vládu a bezpečnosť. Rozmach západnej Európy bol umožnený vďaka USA, ktoré ako superveľmoc v bipolárne rozloženom svete pôsobilo ako garant bezpečnosti západnej Európy, ktorej krajiny patrili aj k členským krajinám NATO (Wallace 2017: 77). Američania v geopolitickom prostredí bipolárne rozdeleného sveta studenou vojnou podporovali európsku integráciu ako odpor voči sovietskemu bloku, čo prezident John F. Kennedy okomentoval v roku 1962 ako: „*Spojené štáty sa na tento obrovský nový plán pozerajú s nádejou a obdivom. Nepovažujeme silnú a zjednotenú Európu za rivala, ale za partnera vo všetkých veľkých a náročných úlohách budovania obrany spoločenstva slobodných národov.*“ (Kennedy in Gardner, Eizenstat 2010)

Postoj EU počas prebiehajúcej studenej vojny možno označiť za neutralitu, keďže nevyvíjala žiadne spoločné programy pre podporu periférií na severe a východe svojich hraníc. Tento postoj pretrváva až do konca studenej vojny, resp. do prijatia

Maastrichtskej zmluvy, ktorá reagovala na odklon od bipolarity k multipolarite (Greicevci 2011: 284).¹⁶

Kým do roku 1989 EU neprejavovala značný výkon v svojej externej politike, koniec studenej vojny možno označiť za hodinu Európy. Pádom železnej opony a stiahnutím sa Sovietskeho zväzu z východnej Európy dochádza k nárastu počtu týchto krajín a rovnako aj k ich potrebe transformácie. Vzhľadom na atraktivitu EU väčšina východoeurópskych krajín prejavili záujem o pripojenie sa k západu, a to integrovaním sa do EU a aj k NATO. Externá prítomnosť EU preto v tomto regióne značne rástla, na čo sa sústredili aj vznikajúce európske politiky, podporujúce možnosť ďalšieho rozšírenia integrácie o tieto krajiny (*enlargement*) ale tiež aj na krajiny, ktorých začlenenie do EU nie je v najbližšej dobe reálne, a to cez Európsku susedskú politiku (ENP) (*widening*) (Greicevci 2011: 284; Litra 2011: 21).

Na tieto zmeny v medzinárodnom systéme nevyhnutne reagovalo aj interné nastavenie európskych politík. V 90. rokoch po reforme zahranično-politického fungovania európskej integrácie volalo stále väčšie množstvo štátov a kompromisným riešením pre pre nastavenie činnosti EPC bolo vytvorenie pilierovej štruktúry EU prijatím Maastrichtskej zmluvy v roku 1992. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (CFSP) zakotvená v rámci druhého piliera predstavovala ústupky predovšetkým z postojov Francúzska a Veľkej Británie, ktoré presadzovali zachovanie štátnej suverenity v prejednávaných otázkach a na druhej strane Nemecka, zástancu supranacionalizácie.¹⁷ Predstavené zmeny mali za cieľ reagovať na nové skutočnosti medzinárodného prostredia, v ktorom rastie nestabilita spojená s multipolárnym usporiadaním sveta a s rastom nacionalistických trendov v Európe (Fink-Hooijer 1994: 173–174).

¹⁶ Napriek tomu, že do konca studenej vojny neboli rozvíjané rozsiahle externé kroky EU, téma európskej zahraničnej politiky sa stala vysoko relevantnou. Diskusia vyvrcholila až do vytvorenia Európskej politickej spolupráce (EPC) v roku 1970, v rámci ktorej sa na základe Davignonovej správy začala, už ako vypovedá samotný názov, politická spolupráca medzi vtedajšími členskými štátmi. Napriek tomu, že táto inštitúcia bola budovaná výlučne na medzivládnej úrovni a kontroverzné zahranično-politické otázky boli z jej agendy vyčlenené, nastavila stretávanie ministrov zahraničných vecí členských krajín Európskych spoločenstiev na pravidelnej báze, a to minimálne raz za pol roka. Druhá Davignonova správa to dokonca zintenzívnila na stretnutia až štyrikrát ročne. Výkon aktivít EPC neprebíhal bezproblémovo, členské štáty naďalej vykazovali veľkú mieru nekonzistentnosti, ktorá sa odrážala aj vo výsledkoch činnosti Európskych spoločenstiev a koordinácia vzájomne sa prelínajúcich tém bola veľmi náročná (Ifestos 2007: 47).

¹⁷ Kritika novovytvorenej CFSP smerovala najmä k jej slabým zmenám v praxi zahraničnej politiky, ktorá sa podľa ich názoru veľmi neposunula od činnosti predošlého EPC. Podporovatelia zmien však dávajú do popredia spoločné akcie Európskej komisie predstavené Maastrichtom, ktorý má okrem iného tiež podporiť bezpečnosť členských štátov EU, propagovať mier a vládu zákona s ochranou ľudských práv (Fink-Hooijer 1994: 173–176).

Nedostatky CFSP sa prejavili krátko po jej vzniku, kedy prebiehajú občianske vojny na území bývalej Juhoslávie, ktoré je možno považovať za ďalšie externé faktory ovplyvňujúce pôsobenie EU na medzinárodnej scéne. Ich význam pre EU rastie vzhľadom na ich situovanie v pohraničí EU. Aj napriek snahe nastaviť v rámci CFSP čo najväčšiu mieru spolupráce vo vzťahu k externým udalostiam, pri vypuknutí vojny v Juhoslávii sa EU nepodarilo dostatočne rýchlo a efektívne reagovať, čo bolo poznačené aj nedostatkom spoločných stanovísk všetkých členských štátov¹⁸ a slabým využitím vojenských možností, ktoré by dokázali ovplyvniť strany konfliktu (ich aplikovanie nebolo možné pri vypuknutí vojen, ale až po vstupe Maastrichtu do platnosti, keďže ustanovil vojenské kapacity EU). Nejednotnosť EU sa prejavila aj pri nezhode ohľadom diplomatického uznania prvých štátov, ktoré po rozpade Juhoslávie vyhlásili v roku 1992 svoju nezávislosť, a to Slovinska a Chorvátska (Arikan 2009: 16–17).

„Keď v Juhoslávii vypukol kolaps, EU zlyhala pri prevencii vojny a dokázala tak svoju neschopnosť konať efektívne v bezpečnostných záležitostiach, a to aj v rámci európskeho regiónu.“ (Arikan 2009: 18) Odozva EU pri vypuknutí vojny v Bosne bola zvládnutá lepšie, keďže dochádzalo k veľkej miere spolupráce s inými medzinárodnými aktérmi, najmä OSN. EU vyjadrovala obavy najmä ohľadom humanitárnej situácie v regióne, čo sa snažila vyriešiť využívaním konferenčnej diplomacie, a to iniciovaním viacerých mierových kongresov a opakovaným volaním po okamžitom prímerí (Arikan 2009: 17; Bislimi 2010: 33).

Pri konflikte v Juhoslávii zohrala EU kľúčovú úlohu najmä v mierovom procese a v rámci transformačného procesu, ktorý po vojnách nasledoval. Využitie vojenských nástrojov EU nebolo v riešení konfliktu uplatnené, čo vyvoláva kritiku vo využití príležitosti EU presadiť sa v medzinárodnom prostredí. Opätovne sa tiež prejavili interné nezhody v rámci EU a jej členských štátov, ktoré v mnohých kľúčových otázkach vývoja konfliktu presadzovali opozitné názory.

Opatrenia, ktoré mali napraviť nedostatky Maastrichtskej zmluvy vstupujú do platnosti v roku 1999 Amsterdamskou zmluvou, ktorá pretvára dovtedajšie snahy o obrannú politiku EU a zakladá Spoločnú obrannú a bezpečnostnú politiku EU (CSDP)

¹⁸ Nejednotnosť EU sa prejavila aj pri nezhode ohľadom diplomatického uznania prvých štátov, ktoré po rozpade Juhoslávie vyhlásili v roku 1992 svoju nezávislosť, a to Slovinska a Chorvátska. Nemecko vystupovalo ako hlavný podporovateľ uznania nezávislosti týchto krajín, zatiaľ čo Veľká Británia a Francúzsko vystupovali proti, keďže sa obávali nárastu napätia na Balkáne po tomto kroku. Problematickým bolo tiež používanie názvu Macedónsko pre jednu z bývalých juhoslovanských republík, ktoré Grécko odmietalo vzhľadom na rovnaký názov jednej zo svojich provincií uznať. Tento spor o názov FYROM sa podarilo vyriešiť až v tomto roku (Arikan 2009: 16).

a post Vysokého predstaviteľa CFSP, ktorého prvý reprezentant Javier Solana predstavil bezpečnostnú stratégiu EU *A Secure Europe in a Better World*. V rámci CSDP začali pracovať vojenské operácie, napríklad peacekeepingová misia Althea v Bosne a Hercegovine. Vytvorenie CSDP prekonalo vo veľkej miere medzery, ktoré v minulosti bránili EU presadiť sa vojensky ako potenciálny bezpečnostný hráč v regióne (Posen 2006: 150–151). Diskusia ohľadom obranných schopností EU jasne smeruje k tomu či toto integračné zoskupenie využilo dostatočne svoju príležitosť v rámci externých udalostí, keďže mnohí vidia v založení tejto politiky snahu vyvažovať vplyv USA, resp. možnosť ho v budúcnosti nahradiť ako záruku európskej bezpečnosti.

Zahraničnou výzvou, ktorá do veľkej miery posúva rolu EU v rámci zahraničnej politiky bol nevyhnutne aj teroristický útok z 11. septembra 2001 na Svetové obchodné centrum v New Yorku, po ktorom nasledovala USA vyhlásená War on Terror. EU napriek tomu, že reagovala aj zo svojej inštitucionálnej úrovne napríklad cez Vysokého predstaviteľa EU, ktorý vyjadril svoju podporu USA, nebola cez členské štáty názorovo úplne jednotná. Napriek tomu, že pochybnosti smerovali najmä k invázii amerických vojsk do Iraku, boj proti terorizmu predstavoval veľký priestor pre spoluprácu ku ktorej muselo nutne dochádzať na medzinárodnej úrovni (Cox 2002). EU sa podarilo využiť situáciu, ktorá vznikla po 11. septembri a stala sa alternatívou voči USA v boji proti terorizmu, ktorému sa na európskej úrovni venuje Eurojust či Europol (Bretherton, Vogler 2006: 26–27).

Vzhľadom na predošlé udalosti je možné predpokladať, že EU dokáže využiť príležitosť presadiť sa na medzinárodnej scéne v prípade, že dôjde k slabšej angažovanosti nejakej z veľmocí (napríklad USA) a najmä vtedy, keď dôjde k zhode členských štátov EU na spoločnom stanovisku a nasadení nástrojov. Príkladom takéhoto nasadenia je angažovanie sa v problematike medzinárodnoprávneho postavenia izraelských osád na Západnom brehu Jordánu (Kuchařová 2014: 80). Práve druhé z menovaných, konzistentnosť pôsobenia EU v zahraničných vzťahoch, je hlavným nedostatkom, ktorý sa vo výkone CFSP vyskytuje. Ďalším problémom je tiež externá reprezentácia EU, ktorej nejednotnosť bola kľúčovým impulzom pre ďalšie reformy zmlúv o EU či už z Nice, alebo následne Lisabon.

Z pohľadu konceptu diplomatického aktéra vytvoreného Ch. Brethertonovou a J. Voglerom, je pre naplnenia kritéria *opportunity* kľúčovým najmä zohľadnenie predstavených udalostí, ktoré jasne vytvárali priestor pre EU vstúpiť na medzinárodnú scénu a formovať sa v rámci nej ako diplomatický aktér. To do akej miery, EU využila

vonkajšie udalosti a externé názory pre vytvorenie jej prítomnosti v tomto prostredí je zohľadňované v ďalšej podkapitole.

2.2. Prítomnosť

Rozmer *presence* špecifikuje EU v rámci jej pôsobenia na medzinárodnej scéne a v rámci šírenia jej vplyvu mimo hraníc. Kritérium prítomnosti preto do veľkej miery nadväzuje na predošlé príležitosti, ktoré EU využila pre zväčšenie svojej zahranično-politickej agendy a miery svojho vplyvu ako diplomatického aktéra.

Prítomnosť EU v externých záležitostiach je možné nepochybne pozorovať aj pred prijatím Lisabonskej zmluvy, kedy mnohé prijaté interné politiky ovplyvnili zmeny medzinárodného prostredia. Najvýznamnejším aspektom je nepochybne politika rozširovania, ktorá naviazala na koniec studenej vojny a absenciu kľúčového aktéra v bývalom východnom bloku. Najväčšie rozšírenie EU v roku 2004 o 10 krajín značne premenilo silu EU ako globálneho aktéra, kde vzhľadom na nárast geografického územia a počet členských štátov vzrástol aj vplyv tohto integračného zoskupenia v oblasti diplomacie (Bretherton, Vogler 2006: 28).¹⁹ Nepochybne, posunutie hraníc EU (resp. Schengenu) na východ až k Ukrajine a k Ruskej federácii predstavuje zmeny v bezpečnostnej oblasti a urguje témy, ktoré EU musí prostredníctvom diplomatickej praxe zvládať. EU a predovšetkým jej Komisia sú preto v súčasnosti lídrami v diskusii ohľadom energetickej bezpečnosti, výstavby plynovodov a zabezpečovania zníženia závislosti EU na ruskom Gazprome.²⁰

S politikou rozširovania do veľkej miery súvisí aj zvýšenie vplyvu EU na africkom kontinente, kde v súčasnosti pôsobí veľký počet diplomatických zastúpení EU presadzujúcich najmä humanitárnu pomoc a obchodnú spoluprácu vyplývajúcu zo zmlúv z Cotonou. Spolupráca so stredomorskými africkými krajinami, najmä s Marokom či Alžírskom, bola intenzifikovaná obchodnými dohodami s EU po rozšírení EU o Grécko, Španielsko či Portugalsko, kedy výrobky a plodiny teraz podliehajúce

¹⁹ V kontexte geopolitiky znamenalo piate rozšírenie EU zväčšenie o neuveriteľných 30% svojej geografickej veľkosti a 29% nárastu čo do počtu obyvateľov. Tieto zmeny predstavovali očakávanie aj strach. Príchod týchto krajín do rýchlo sa rozvíjajúceho komplexu predstavoval výzvu voči platným rámcom a obavy už členských západných krajín, ktoré smerovali predovšetkým k funkčnosti jednotného trhu spojeného so štyrmi slobodami, ale tiež k aktivitám v rámci CFSP. Dôvodom bol nepochybne aj posun vonkajšej hranice EU smerom na východ, a to až k Rusku susediacemu s pobaltskými krajinami či Poľskom, ale tiež Ukrajiny susediacej tiež so Slovenskom. EU tak dostala zároveň príležitosť zohrať väčšiu rolu vo svojom novom nie tak stabilnom susedstve (Bindi 2010: 36).

²⁰ Nejedná sa však iba o tému EU, keďže energetická závislosť na Rusku ohrozuje bezpečnosť aj krajín, ktoré nie sú členmi EU (napr. Ukrajina).

Spoločnej poľnohospodárskej politike znevýhodňovali import z tretích stredomorských krajín (Bretherton, Vogler 2006: 28). Ekonomická dimenzia, v rámci ktorej EU pôsobí do značnej miery navonok je dôležitým javom napríklad pri zohľadňovaní konzistentnosti európskych politík a tiež dôležitým diplomatickým nástrojom (opísaným v prvej kapitole, podkapitola 1.6.). Vďaka atraktivnosti jednotného trhu EU a spoločnej európskej meny euru, získava EU vplyv na medzinárodnej scéne, na základe ktorého dokáže maximalizovať svoj potenciál aj v diplomatických aktivitách a pri presadzovaní svojich zahranično-politických záujmov.

Prítomnosť EU na medzinárodnej scéne je do veľkej miery ovplyvnená koncom studenej vojny, po ktorej vzniká množstvo nových mocenských centier. Ako však pripomína Michael H. Smith odborník na diplomatické aktérstvo EU, neustále zmeny medzinárodného prostredia, ktoré v minulosti vytvorili príležitosť pre vstup EU ako diplomatického aktéra, ktorý potvrdil svoju prítomnosť v tejto oblasti napríklad cez ekonomickú politiku, nie sú trvalé a v budúcnosti môžu predstavovať výzvu voči neustále sa rozvíjajúcej európskej diplomacii (Smith 2015: 26)

2.2.1. Medzinárodno-právna subjektivita EU

To do akej miery môže EU prejavovať svoju prítomnosť v medzinárodnej oblasti je určené aj jej statusom, ktorý v medzinárodných vzťahoch a primárne aj v medzinárodnom práve má. Prvou kľúčovou zmenou postavenia EU po prijatí Lisabonskej zmluvy je preto nepochybne dosiahnutie jej medzinárodno-právnej subjektivity.

To či sa pri pridelení samotnej medzinárodno-právnej subjektivity EU jedná o bezprecedentný a úplne nový krok je diskutabilné. Avšak keďže EU uzatvárala medzinárodné zmluvy uznávané tretími stranami a širším medzinárodným spoločenstvom aj počas svojho predošlému pôsobenia, možno predpokladať, že Lisabonská zmluva v tomto ohľade iba objasnila a zjednodušila už zaužívané procesy.²¹

Zmena, ktorá vzhľadom na svoje dôležité postavenie bola zakomponovaná už do úvodnej časti danej zmluvy čl. jeden a neskôr čl. 47, zásadne mení názov

²¹ Vonkajší aktéri môžu EU v zahranično-politickej oblasti uznať aj bez vlastníctva medzinárodno-právnej subjektivity a samotná medzinárodno-právna subjektivita negarantuje, že EU bude za diplomatického aktéra automaticky aj považovaná, bez naplnenia ostatných kritérií (Kuchařová 2014: 80). Napríklad OSN nemá vo svojej Charte špecificky uvedenú medzinárodno-právnu subjektivitu a napriek tomu ju nikto pre túto medzinárodnú organizáciu nespochybňuje.

spoločenstva na úniu a definuje, že únia má medzinárodno-právnu subjektivitu. Vzhľadom na to, že vďaka maastrichtskému trojpilierovému rozdeleniu bola medzinárodno-právna subjektivita priradená iba tomu prvému z nich, po jeho zlúčení s tretím pilierom Lisabonskou zmluvou by sa automaticky tento právny status rozšíril aj na pôsobenie justície a vnútornej bezpečnosti. Najspornejším sa tak v rámci diskusie stalo jeho priradenie pre pôsobenie CFSP. Kampaň, ktorá bola vedená proti takémuto aktu vyjadrovala obavu, že medzinárodno-právna subjektivita celej EU povedie k vytvoreniu európskeho federálneho štátu, ktorý bude nadradený jeho členským štátom. Argumentom boli tiež názory medzinárodného spoločenstva, ktoré by po získaní tohto statusu mohli EU považovať za jednotku, ktorá nahrádza suverenitu členských štátov v zahranično-politickej oblasti. Naopak, pre podporovateľov tohto opatrenia bolo kľúčové, že pri rozhodovaní o výkone CFSP bude zachovaný už dlhodobo platiaci princíp intergovernmentalizmu (The Treaty of Lisbon: an impact assessment 2008: 30–33).

Na základe medzinárodno-právnej subjektivity je preto EU plnoprávnym nezávislým subjektom, ktorý môže ako definuje právo EU:

- Rokovať o medzinárodných dohodách a následne ich v rámci vonkajších záväzkov aj uzatvárať
- Stať sa členom medzinárodnej organizácie
- Pripojiť sa k medzinárodným dohovorom (Glosár súhrnov; Kuchařová 2014: 80).

EU všetky tieto rámce medzinárodno-právnej subjektivity aj reálne využíva. Príkladom medzinárodnej dohody môže byť vyjednávanie o TTIP, teda obchodnej dohode medzi EU a USA, ktorá síce v platnosť nevošla, ale je symbolickým dôkazom sily EU externého diplomatického aktéra, keďže vedie jednanie s jednou z veľmocí. Okrem toho tiež pôsobí nielen ako pozorovateľ pri medzinárodných organizáciách, ale aj ako člen napríklad v Organizácii Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO). Posun prijatím Lisabonskej zmluvy nastal tiež v problematike pripojenia sa k dohovorom, napríklad k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vytvoreného na pôde Rady Európy, ktorý do Lisabonskej zmluvy nezaväzoval EU k jej dodržiavaniu, hoci jej členské krajiny ho samostatne prijali a aj sa podľa neho riadili (Glossary of summaries).

Lisabonská zmluva preto rozšírením a zadefinovaním medzinárodno-právnej subjektivity na celú Úniu nepredstavila prelomovú úpravu, avšak zjednodušila pôsobenie

a *prítomnosť* EU vo vzťahu k externým partnerom, ktoré sa prejavuje v praktickom výkone politik EU a jej vplyvu na medzinárodnej scéne, keďže ju v mnohých sférach dáva do rovnocenného postavenia suverénnym štátom.

2.3. Schopnosť

Posledné kritérium diplomatického aktéra podľa Ch. Brethertonovej a J. Voglera je možno považovať za jedno z najkomplexnejších, čo je určené aj jeho ďalším rozdelením týmito autormi na štyri parciálne prvky. Schopnosť *capability* sa vo vzťahu k diplomatickému aktérstvu vzťahuje k politickým nástrojom, ktoré EU vie pri aplikovaní svojej politiky využívať a tiež aj na formovanie konzistentného inštitucionálne prenasťavenia, ktoré EU v pôsobení diplomatického aktéra riadi.

2.3.1. Zdieľané hodnoty EU vo výkone jej zahraničnej politiky

Prvým základným a pomerne neproblematickým kritériom splnenia schopnosti diplomatického aktéra EU je určenie spoločných noriem, ktoré budú zdieľané celým spektrom členských štátov.

Formovanie hodnotového rámca EU prebiehalo postupne, pričom napríklad koloniálna minulosť niektorých z členských štátov EU (Francúzska, Veľkej Británie či Belgicka) ovplyvnila pomalé začlenenie problematiky ochrany ľudských práv do európskeho diškurzu. Po prijatí Maastrichtskej zmluvy sa však nastaveniu hodnôt EU venuje veľká pozornosť najmä s ohľadom ambície vystupovať na medzinárodnej scéne ako normatívny aktér šíriaci demokraciu, ľudské práva a vládu zákona v externých vzťahoch (Tulmets 2007: 7).

„Únia má k dispozícii inštitucionálny rámec, ktorého účelom je podporovať jej hodnoty, sledovať jej ciele, slúžiť jej záujmom, záujmom jej občanov a členských štátov, ako aj zabezpečovať konzistentnosť, efektívnosť a kontinuitu jej politik a činností.“ (The Lisbon Treaty 2007) Článok 9 Lisabonskej zmluvy jasne odpovedá na potrebu diplomatického aktérstva definovaného na základe jeho *schopností*. V tejto reformnej zmluve sa otázke hodnôt EU venujú aj ďalšie tri články (dva, tri a 21). V rámci nich je jasne identifikovaná nedotknuteľnosť ľudskej dôstojnosti, sloboda pohybu, podpora zastupiteľskej demokracie či rovnosti osôb pohlavia a tiež propagácia ľudských práv a vlády zákona. Cieľom EU je však nielen definovať hodnotové zameranie integrácie, ale tiež aj určenie cieľov, v ktorých ich bude možné aj reálne dosiahnuť cez podporu mieru, dlhodobu udržateľného rozvoja či ochranu životného prostredia. Tieto princípy

však EU nerealizuje iba na území svojich členských štátov, o čom svedčí aj jej zisk Nobelovej ceny za mier v roku 2012 (Goals and Values of the EU).

Nastavené hodnoty EU sú kľúčové aj vo výkone zahraničnej politiky EU, kedy ich začlenenie prebieha napríklad do dohôd v rámci programu ENP cez zakomponovanie prostredníctvom asociačných dohôd s tretími krajinami (napr. krajinami Balkánu), čím sa tieto hodnoty vyvážajú aj mimo hraníc. Krajiny spadajúce pod ENP tak vyjadrujú aj ich záväzok k spoločným hodnotám (Solana 2015).

Na presadzovaní hodnotového rámca mimo hraníc EU sa však podieľajú aj diplomatické delegácie tohto integračného zoskupenia, ktoré svojou činnosťou podporujú projekty zamerané na ich propagovanie a zabezpečovanie tak stability, bezpečnosti, prosperity a ostatných vyššie menovaných oblastí v krajinách svojej pôsobnosti (Goals and Values of the EU).

2.3.2. Domáca legitimizácia zahraničnej politiky EU

Pre naplnenie schopností EU ako diplomatického aktéra nie je zásadným iba nastavenie spoločných hodnôt a zahranično-politických cieľov, ďalšou podmienkou je tiež zisk domácej legitimácie pre uskutočňované procesy. Táto potreba vyplýva najmä z rastúceho významu tvorby politík na úrovni EU, ktoré sa stále častejšie dotýkajú priamo každodenného života jej občanov a preto je ich názorov pri potvrdení týchto krokov dôležitý.

Odborník na EU Andrew Moravcsik, podporuje tvrdenia o potrebe legitimacy politík EU z pohľadu širšej verejnosti. Upozorňuje však na fakt, že väčšina politík zverených do právomocí EU, ako napríklad ekonomická diplomacia, vyjednávanie o obchodných dohodách či technické regulácie administratívy, neponúkajú veľký priestor pre participáciu občanov EU. Nedochoádza k tomu ani vzhľadom na fakt, že EU reguluje oblasti, ktoré sa občanov tohto integračného zoskupenia dotýkajú vo svojej pôsobnosti denne, ako napríklad zabezpečovania štyroch slobôd pohybu v rámci jednotného trhu či monetárnej politiky, ktoré výkonom ovplyvňujú aj rozhodnutia v kompetencii členských štátov (Koenig-Archibugi 2002: 70).

Berúc do úvahy nedostatočnú možnosť vyjadriť názory verejnosti na kreovanie politík EU a aj nastavovanie týchto procesov sa stále častejšie uvádza v súvislosti s EU výraz demokratický deficit, ktorý sa prejavuje aj v oblasti CFSP, kde sú iniciatívy

členských štátov vnímané ako nedostatočné.²² Podporný súhlas občanov členských štátov EU bol síce vyjadrený v súvislosti s jej udržiavaním mieru a bezpečnosti v Európe či s ohľadom na podporu rozvojovej pomoci a ochrany životného prostredia (Bretherton, Vogler 2006: 29). Zabezpečovanie stability vo svete je totižto primárnym záujmom aj občanov EU, keďže zdroje politických nepokojov by mohli predstavovať výzvu pre členské krajiny, a to v podobe celosvetových vplyvov na ekonomický rast či spustenie cezhraničnej migrácie (ako sa deje aj od roku 2015) (Koenig-Archibugi 2002: 71).

Sprostredkovanie podpory občanov EU pre aktivity v rámci CFSP sa zdá kľúčové, keďže po ich súhlase sa maximalizuje a legitimizuje vplyv týchto rozhodnutí v medzinárodných vzťahoch. Jednou z možností ako zistiť túto abstraktnú podporu je hlasovanie v eurobarometroch, v rámci ktorého na jar roku 2018 až 68% opýtaných občanov EU vyjadrilo podporu pre vytvorenie spoločnej európskej politiky pre migráciu, o niečo menšie číslo podporuje aj samotnú CFSP a jej súčasné kroky (66%) (Public opinion in the European Union 2018: 32). Vychádzajúc z týchto zistení je možné uviesť, že CFSP, jej aktivity a inštitúcie oplývajú legitimitou občanov EU, ktorá by si však vyžadovala do budúca väčšiu mieru pozornosti, a to aj napriek tomu, že v štatistických zisteniach podpora pre CFSP medziročne rastie (Standard Eurobarometer 84 2015: 100).

2.3.3. Konzistentnosť a koherentnosť externej politiky EU

Po zohľadnení hodnotovej roviny EU a dosahovania legitímnosti diplomatických aktivít súvisiacich s fungovaním CFSP, je nutné zohľadniť pre naplnenie kritéria schopnosti aj konkrétnejšie aspekty, ktoré sa venujú predovšetkým vytváraniu zahranično-politického nastavenia EU a inštitúciám, zodpovedných za výkon CFSP a tiež aj iných diplomatických funkcií.

Po vytvorení CFSP ako druhého piliera EU Maastrichtskou zmluvou najväčším problémom v tejto oblasti pretrvávalo absentovanie dostatočnej reprezentácie EU navonok, a to predovšetkým vo vzťahu k dôležitým zahraničným partnerom a v spolupráci s medzinárodnými organizáciami. Prvé pokusy o úpravu druhého piliera

²² S termínom demokratický deficit ale nesúhlasí A. Moravcsik, ktorý vidí stále veľký demokratický priestor pre verejnosť vyjadriť svoje stanoviská ohľadom politik, ktoré sú v právomociach členských štátov, ako napríklad nastavenie úrovne zdaňovania, sociálnej ochrany, penzií, vzdelávania či významných vojenských záväzkov (Koenig-Archibugi 2002: 70).

sa objavili len necelé štyri roky po vstupe Maastrichtu do platnosti, kedy bola podpísaná Amsterdamská zmluva.

Zreteľným posunom vo výkone zahraničnej politiky EU, a primárne pre vypracovanie predkladanej diplomovej práce, bolo dôležitým vytvorenie postu Vysokého predstaviteľa pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Táto funkcia, len ťažko predstaviteľná v začiatkoch európskeho integračného procesu, prispela k väčšej koordinácii aktivít Rady a Európskej rady, na druhej strane, kvôli slabo špecifikovaným právomociam v rámci zmluvy, nemala v rukách väčšiu moc a jej činnosť bola preto obmedzená.²³

Keď ani podpis Zmluvy z Nice v roku 2001 nepriniesol náležitú úpravu, ktorá by v praxi zlepšila fungovanie EU v oblasti CFSP, čelilo toto integračné zoskupenie mnohým výzvam. Náležitosti, ktoré stretnutie z Nice prinieslo vytvorili zlepšenie v rozhodovacom procese ohľadom CFSP, keďže bola umožnená *rozšírená spolupráca* už skupine ôsmich členských štátov a nominácia *special representatives*²⁴ mohla byť realizovaná cez kvalifikovanú väčšinu. Tieto úpravy sa však nevzťahovali na oblasť obrany (Bindi 2010: 36).

Do riadenia a výkonu CFSP vstupovalo po vyššie zmienených úpravách veľké množstvo inštitúcií a predstaviteľov, ktorí vytvárali veľmi zložitý komplex činnosti tejto politiky. Je možné povedať, že práve veľký počet aktérov spôsoboval nekonzistentnosť CFSP a problémy s jednotnou reprezentáciou EU navonok.²⁵

Orgánom zodpovedným za nastavovanie trendov a smeru samotnej CFSP bola a aj v súčasnosti je Európska rada, ktorá na štyroch každoročných stretnutiach rozhodovala o budúcnosti zahraničného pôsobenia EU. Element rotujúceho predsedníctva však predstavoval časté striedanie sa toho, kto EU externe vo veciach CFSP zastupuje. Spoločné stratégie a aj ich uvádzanie do praxe mala na starosti Rada EU,

²³ Španiel J. Solana, ktorý ako prvý zastával rolu vtedy ešte Vysokého predstaviteľa pre CFSP, predstavoval prvé snahy o vytvorenie jednotného zástupcu EU voči tretím krajinám a medzinárodným organizáciám. Nastavenie jeho reprezentatívnej funkcie síce vzniklo zo samotnej akútnej potreby stúpajúcej globálnej sily EU, rozhodne však nepatrí medzi jediných, ktorý túto úlohu naplnili, berúc do úvahy rotujúce predsedníctvo Európskej rady či eurokomisára pre zahraničné vzťahy. Práve táto roztrieštenosť môže byť pokladaná za slabú stránku éry pôsobenia J. Solana, ktorý sa zhostil neľahkej bezprecedentnej pozície, a to aj napriek tomu, že jeho prepojenie na inštitucionálne zázemie EU, akými sú Európska komisia či Rada bolo veľmi slabé. To sa prejavilo predovšetkým vo výkone jeho mandátu, keď síce reprezentoval CFSP navonok, avšak na internú koordináciu tejto politiky ako takej nemal väčší vplyv a opieral sa primárne iba o spoluprácu s COREPER či Politickým výborom (Pleszka 2010: 86–88).

²⁴ Special representatives zastupujú v zahraničí záujmy EU a podporujú aktivity Vysokého predstaviteľa pri presadzovaní mieru a vlády v zákona v konfliktných oblastiach. V súčasnosti pôsobia títo reprezentanti v Kosove či v Bosne a Hercegovine (EU Special Representatives 2016).

²⁵ Na čo reagoval aj známy výrok bývalého amerického ministra zahraničných vecí H. Kissingera: „*Koho mám volať, keď chcem volať Európu?*“ (Kissinger in Associated Press 2012)

ktorej formát Rady pre všeobecné záležitosti a vonkajšie vzťahy EU (GAERC) tvorený ministrami zahraničných vecí členských krajín, fungoval najmä na princípe konsenzu, pričom k istému oslabeniu intergovernmentalizmu dochádza zavedením možnosti konštruktívnej absencie pri rozhodnutiach, kde nebolo možné dosiahnuť inak potrebnú jednomyselnosť (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: The Development of the External Service 2001: 2; Treaty of Nice 2001).

Rozpoltenosť systému vonkajšej reprezentácie ešte viac sťažuje činnosť Vysokého predstaviteľa CFSP, ktorý má podľa čl. 26 Zmluvy o EU viesť spolu s Generálnym tajomníkom Rady dialógy s tretími stranami. V každej z oblastí, v ktorých EU v danom čase pôsobila mimo svojich hraníc, bola vzhľadom na vtedajšie nastavenie jej reprezentácia odlišná. Sféry, ktoré boli agendou prvého piliera Európskych spoločenstiev, a teda napr. Schengenský priestor či sociálna politika, boli externe zastupované cez Európsku komisiu. Tá, okrem iného, zriaďovala svoje delegácie v tretích štátoch alebo pri medzinárodných či medzivládnych organizáciách, ktoré mali za úlohu propagáciu a implementáciu politik Komisie v medzinárodnom prostredí. Reprezentácia navonok bola však tiež právomocou, ktorou oplývalo rotujúce predsedníctvo Európskej rady a samozrejme aj samotná osoba v podobe Vysokého predstaviteľa CFSP, keďže na výkon tejto aktivity bola samotná funkcia vytvorená (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: The Development of the External Service 2001: 2; Treaty of Nice 2001).

Prijatie Lisabonskej zmluvy v roku 2007, po neúspechu ratifikačného procesu Zmluvy o ústave pre Európu v roku 2005, predstavoval kompromis medzi náležitosťami odmietnutej ústavnej zmluvy a tiež potreby reformovať predošlé nedostatky. Prestavením politiky CFSP došlo k rozšíreniu, ale rovnako aj k obmedzeniu niektorých z európskych inštitúcií. Postavenie najvyššieho orgánu pri zahraničnej politike EU naďalej zastáva Európska rada, zoskupujúca hlavy vlád a štátov, ktorí vzhľadom na zachovaný princíp intergovernmentalizmu naďalej určujú smerovanie CFSP. Pôsobeniu Rady Európskej únie je venovaný čl. 26, ktorý špecifikuje činnosť tejto inštitúcie aj ako spôsob prijímania rozhodnutí, ktoré je aj v tomto prípade, až na výnimky rozšíreného rozhodovania kvalifikovanou väčšinou vykonávané jednohlasne (Blockmans 2017: 5).²⁶

²⁶ Do výnimiek teda nevyhnutne spadá rozhodovanie pri prijímaní, ktorým sa vymedzuje činnosť, alebo pozícia EU na základe rozhodnutia Európskej rady týkajúceho sa strategických záujmov a cieľov EU; pri prijímaní rozhodnutia, ktorým sa vymedzuje činnosť alebo pozícia EU; pri vymenúvaní osobitného zástupcu EU a pri prijímaní akéhokoľvek rozhodnutia, ktorým sa vymedzuje činnosť EU na návrh, ktorý predložil Vysoký predstaviteľ (Blockmans 2017: 5).

Kým pred decembrom 2009 sa stretávanie ministrov zahraničných vecí formovalo v Rade GAERC, po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti je touto platformou Rada FAC (Rada pre vonkajšie veci). Tento formát Rady je pri zachovanom rotujúcom predsedníctve jediným s odlišným typom predsedu, keďže na čele FAC stojí Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Napriek tomu, že na rozdiel od Európskej rady, pri Rade došlo k zachovaniu rotujúceho predsedníctva, bola mu odobraná v rámci politiky CFSP nejasnosti vytvárajúca funkcia externej reprezentácie EU (The European Council and The Council of the EU through time 2016: 17-19, 31–33). Formátom Rady FAC a GAC je venovaný väčší priestor aj v rámci samotnej Lisabonskej zmluvy, ktorá práve a jedine týmto dvom typom venuje bližšiu špecifikáciu a odvoláva sa na ne priamo aj v svojich článkoch. Úlohou Rady FAC však nie je rozhodovanie výlučne iba o CFSP, vzhľadom na to, že v rámci jej funkčnosti dochádza aj k stretávaniu sa ministrov obrany členských krajín EU, ktorí sa vyjadrujú a nastavujú Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku (CSDP) (Puetter 2014: 172–173).²⁷

Na základe týchto opatrení je možné povedať, že CFSP sa prijatím Lisabonskej zmluvy stala hybridnou politikou, ktorá „(...) už nie je čisto medzivládnu záležitosťou prvých dní, ale ešte nie je plnohodnotnou politickou zložkou Únie“ (Nuttall 2000: 275)

2.3.3.1. Etablovanie postu Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku

Fundamentálnym elementom pre výkon CFSP a najmä jej koordinovaného zastúpenia navonok bolo zriadenie pozície Vysokého predstaviteľa CFSP Amsterdamskou zmluvou. Zohľadňujúc jej predošlé nedostatky, Lisabonská zmluva nielen zmenila názov tejto funkcie na Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ale upravila aj náplň jeho činnosti a postavenie voči iným kľúčovým európskym inštitúciám. Post Vysokého predstaviteľa Únie nadviazal nielen na funkciu ustanovenú zmluvou z roku 1997, ale aj na pomyselného únijskeho ministra zahraničných vecí EU zakomponovaného do odmietnutej ústavnej zmluvy. Naplnila sa tak požiadavka britskej strany, ktorá nepripúšťala použitie termínu minister navrhovaného Nemeckom i Francúzskom. Súčasná podoba Vysokého predstaviteľa je rozhodne posilnená oproti jeho predchádzajúcemu rozmeru a úzko súvisí nielen s činnosťou Európskej komisie,

²⁷ V rámci formátu FAC dochádza aj k stretávaniu ministrov obchodu, kedy tejto formácii predsedá zástupca krajiny rotujúce predsedníctva (Foreign Affairs Council Configuration 2019).

ale aj Radou. Okrem svojho pôsobenia vo formáte FAC stanoveného čl. 28 je totižto Vysoký predstaviteľ Únie aj podpredsedom Európskej komisie (Edwards 2013: 280–281; The Lisbon Treaty 2007).

Zo svojho zaradenia mu vyplýva viacero úloh a pohybuje sa po širokej línii rôznych aspektov zahraničnej politiky EU. Dôraz je daný na jeho právomoc legislatívnej iniciatívy stanovenej čl. 30 Lisabonskej zmluvy, ale pre jeho exekutívny rozmer, v snahe vytvoriť jednotný hlas EU, je rozhodujúcou práve reprezentatívna funkcia. V rámci nej môže totižto Vysoký predstaviteľ Únie zastrešovať pôsobenie EU na pôde medzinárodných organizácii, a to do takej podstatnej miery, že na pôde Bezpečnostnej rady OSN môže pri zaujatí spoločnej únijnej pozície prezentovať tento kolektívny postoj, hoci Veľká Británia a Francúzsko ako členské štáty EU pôsobia v rámci tohto orgánu tiež (Pleszka 2010: 88–94).

Zásadným pre výkon funkcií Vysokého predstaviteľa nastavených Lisabonskou zmluvou čl. 13, ako napríklad prispievanie svojimi návrhmi k tvorbe CFSP či zabezpečovanie vykonávania rozhodnutí prijatých Európskou radou a Radou, bolo jeho zakomponovanie do interných štruktúr ostatných európskych inštitúcií vplyvajúcich na formovanie jej zahraničnej politiky. Vysoký predstaviteľ teda síce zabezpečuje organizáciu a koordináciu CFSP tradične tým, že až približne dve tretiny svojho pracovného času trávi na zahraničných pracovných cestách, jeho pozícia je však kľúčová aj pri rozhodovaní priamo v Bruseli. Tento posun nastal predovšetkým vďaka jeho funkcii ako predsedu Rady FAC, ale tiež ako podpredsedu Európskej komisie (Frattoni 2010: 221–222; The Lisbon Treaty 2007).

Lisabonskou zmluvou nedotiahnutou sférou a teda aj priestorom pre vznik potenciálneho inštitucionálneho sporu je pôsobenie Vysokého predstaviteľa vo vzťahu k Európskej komisii. Napriek tomu, že predseda Komisie je nadriadeným Vysokému predstaviteľovi a môže ho so súhlasom Európskej rady odvolať, problémy vznikajú ak Vysoký predstaviteľ ako podpredseda Komisie presadzuje na jej pôde politické smerovanie dohodnuté v rámci FAC, ktoré môže byť protichodné tomu, ktoré formuje Európska komisia. Ako uvádza Maciej Pleszka: „ (...) je tu zásadná otázka o autorite: kto bude vládnuť - členské štáty alebo nadnárodná Komisia? Pokiaľ ide o vonkajšie záležitosti, odpoveď na túto otázku je väčšinou v rukách Vysokého predstaviteľa.“ (Pleszka 2010: 103)

Funkcia Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku je podporená novovytvorenou službou, ktorá preberá činnosti z už fungujúcich inštitúcií,

ale je poverená aj novými aspektmi výkonu CFSP. Lisabonská zmluva sa však *Európskej službe pre vonkajšiu činnosť* (EEAS) venuje iba veľmi vágne a jej finálne praktické nastavenie necháva na nasledujúcu diskusiu. Čl. 27 reformnej zmluvy jej činnosť však definuje ako: „Vysokému predstaviteľovi pri výkone jeho funkcie pomáha *Európska služba pre vonkajšiu činnosť*. Táto služba pri svojej činnosti spolupracuje s diplomatickými službami členských štátov a pozostáva z úradníkov z príslušných útvarov generálneho sekretariátu Rady a Komisie, ako aj z personálu dočasne vyslaného diplomatickými službami členských štátov. Organizáciu a fungovanie *Európskej služby pre vonkajšiu činnosť* upraví Rada rozhodnutím. Rada sa uznáva na návrh vysokého predstaviteľa po porade s Európskym parlamentom a po získaní súhlasu Komisie.“ (The Lisbon Treaty 2007)

Silu funkcie Vysokého predstaviteľa preto možno nájsť aj v oblastiach mimo platformy Rady, kde je cieľom najmä nastoľovanie diskutovaných tém a snaha o nájdenie spoločnej dohody. Vzhľadom na vytvorenie služby EEAS cez ktorú pôsobí aj veľké množstvo delegácií EU vznikla platforma pre šírenie informácií a to nielen z a do bruselskej centrály, ale aj celosvetovo, berúc do úvahy tiež činnosť medzinárodných organizácií, pri ktorých zastúpenia EU pôsobia (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1320).

Napriek tomu, že sa Lisabonská zmluva snažila upustiť od prelinania sa kompetencií v zahraničnej politike, k zdieľaniu externej reprezentácie EU navonok dochádza aj po jej úpravách. Nastavenie súčasnej podoby CFSP totižto priraduje reprezentáciu EU dvom funkciám, a to novému postu stáleho predsedu Európskej rady, v tej dobe Hermanovi Van Rompuyovi a Vysokému predstaviteľovi, pri čom návod na spôsob prerozdelenia týchto aktivít do zmluvy zakomponovaný nebol. H. Van Rompuy sa však počas svojho pôsobenia v rámci dvoch funkčných období rozhodol neduplikovať prácu Vysokého predstaviteľa Únie a zahraničnú politiku EU koordinoval iba báze pravidelných každomesačných stretnutí s Vysokým predstaviteľom, zodpovedným za jej výkon, ako aj s inými predstaviteľmi Komisie zaoberajúcimi sa touto sférou (Frattoni 2010: 221; Puetter 2014: 123).²⁸

Funkčné obdobie Catherine Ashtonovej, Vysokej predstaviteľky, ktorá svoj mandát začala vykonávať po vstupe Lisabonu do platnosti, bolo spojené s rozšírením jej

²⁸ H. Van Rompuy však dôležitosť CFSP nespochybňoval, počas svojho celého mandátu ju označoval za najdôležitejšiu doménu (aj spolu s ekonomickou politikou), v rámci ktorej môže Európska rada dosiahnuť výsledky (Vanhoonacker, Pomorska, Maurer 2011: 35).

klúčových kompetencií. Ako zdôrazňuje autor knihy *The European Council and Council*: „ (...) byť predsedom prináša zodpovednosť prinášať riešenia, nie ich iba komentovať... je tiež zodpovedný za jednotu.“ (Puetter 2014: 178) V porovnaní s pôsobením J. Solanu sa funkcia Vysokého predstaviteľa stala komplexnejšou a preto nevyhnutne aj náročnejšou. Súčasnú zasadnutia FAC je možné po podstúpení tejto zmeny pokladať za najväčšiu udalosť mesiaca. Vysokého predstaviteľa už totižto nemožno pokladať za osobu bez reálnej výkonnej moci a jeho činnosť je porovnateľná s tou H. Van Rompuya či Jeana-Clauda Junckera keď pôsobil ešte na poste predsedu Euroskupiny. Okrem reprezentačnej funkcie je preto klúčovým prvkom jeho výkonu stabilizovať interný konsenzus pri rokovaníach v rámci FAC a to predovšetkým vtedy keď sa objavia nezhody. Pod tlakom stojí aj samotné rozhodovanie v rámci FAC, ktorého výzvou je zabezpečiť rovnaký priestor pre politický dialóg všetkým zúčastneným stranám a nielen najväčším členskými štátmi EU, ako Francúzsku, Nemecku a Veľkej Británii. Je pravda, že úzka spolupráca tejto EU3 prináša koordinovanejšiu spoluprácu a úspechy v zahranično-politickej oblasti, čo sa prejavilo pri vyjednávaní o Iránskej jadrovej dohode, na druhej strane však môže takáto úzka skupina štátov negatívne vplyvať na koherentnosť FAC ako celku (Puetter 2014: 176).

Funkčné obdobie Britky C. Ashtonovej medzi rokmi 2009-2014 bolo prvým pokusom naplniť to čo Lisabonská zmluva teoreticky popisuje vo svojich článkoch. Napriek tomu, že C. Ashtonová je možné považovať za schopnú vyjednávačku, ktorá dokázala pracovať so všetkými inštitúciami, väčšinu činnosti pri nastavovaní fungovania jej postu venovala predovšetkým budovaniu diplomatickej služby EEAS, ktorá mala byť nový rozmerom pre výkon zahraničnej politiky, ale predovšetkým nápomocnou zložkou pri výkone činnosti samotnej Vysokéj predstaviteľky. Aj napriek všeobecnému úspechu vzniku EEAS, diplomatická služba po jej funkčnom období naďalej bojoval s rozpočtovou kapacitou či nedostatkom personálu spojeného so slabým náborm diplomátov z národných diplomatických služieb členských štátov. Kritici v prvom roku pôsobenia C. Ashtonovej videli slabosť aj v možnom nedostatku vedomostí ohľadom zahraničnej politiky, keďže ich podľa názoru niektorých prítomných nepotvrdila v rámci svojho vypočutia pred menovaním do funkcie na pôde Európskeho (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1322–1328, 1329). Až na pár úspechov však C. Ashtonová mnoho členských krajín zvládnutím svojho mandátu nepresvedčila. Tí naďalej nepovažovali pozíciu Vysokého predstaviteľa za dostatočne lukratívnu na to aby sa vyrovnala postom predsedu Európskej

komisie či Európskej rady a neprejavovali o jeho obsadenie v roku 2014 veľký záujem (Techau 2014).

Hodnotenie funkčného obdobia Talianky Federicy Mogheriniovej, ktorá post Vysokej predstaviteľky prevzala, musí brať na zreteľ jej v súčasnosti stále pretrvávajúci mandát. Mnoho kritikov sa zhoduje, že F. Mogheriniová *je všade a nikde súčasne*. Limity jej pôsobenia sú pripisované najmä faktu, že veľké rozhodnutia v zahraničnej politike sú naďalej tvorené najsilnejšími členskými štátmi, čo z pohľadu tretích krajín obmedzuje viditeľnosť jej krokov. Menovanie F. Mogheriniovej do funkcie Vysokej predstaviteľky bolo uskutočnené krátko po tom čo sa stala najmladšou talianskou ministerkou zahraničných vecí v histórii (Khan 2018).²⁹

Súčasnú nastavenie Lisabonskej zmluvy v oblasti právomocí Vysokého predstaviteľa nemožno pokladať za bezproblémové. Jeho kritici poukazujú najmä na veľké množstvo pracovnej činnosti spojenej s tromi primárnymi funkčnými oblasťami, a to vonkajšej reprezentácie EU, zabezpečovaním konzistentnosti európskej zahraničnej politiky a implementácie rozhodnutí Európskej rady i Rady v oblasti CFSP. Člen Centra pre európsku reformu Charles Grant podčiarkuje význam dvoch zástupcov Vysokého predstaviteľa, jedného pôsobiaceho pri Komisii a druhého v rámci Rady, bez ktorých by zabezpečenie zodpovedného prístupu a fungovania všetkých sfér spravovaných Vysokým predstaviteľom nebolo uskutočniteľné. Problematickým bolo napríklad aj predsedanie Skupine komisárov pre vonkajšie vzťahy, ktoré podľa pôvodných nariadení malo pripadať práve na Vysokého komisára, avšak po jeho opakovanej absencii sa táto funkcia presunula na predsedu Komisie (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1324). Kritici však nespochybňujú iba výkon funkcie Vysokého predstaviteľa. Obavy z upustenia

od princípu intergovernmentalizmu vyjadril pri vytváraní Lisabonskej zmluvy *David Heathcoat-Amory*, bývalý predseda britskej Európskej výskumnej skupiny, ako: „ (...) *nový post bude podstatne silnejší ako jeho súčasný ekvivalent, ktorý je reprezentantom Rady. On alebo ona bude vykonávať zahraničnú politiku EU, čo je nové sloveso v zmluve. Budú môcť čerpať prostriedky aj z EEAS.*“ (Heathcoat-Amory

²⁹ Práve jej taliansky pôvod a ľavicové politické zázemie jej boli vyčítané v čase keď rezonovala anexia Krymu Ruskom a Vysoká predstaviteľka zvolila veľmi miernu rétoriku ako sa s týmto aktom vysporiadať, čo mohlo vyplývať aj z dlhodobu slabšej kritiky Ruskej federácie Talianskom v porovnaní s inými členskými štátmi EU. Túto kritickú pozíciu podporuje aj jej zdržanlivá podpora predsedovi Európskej rady *Donaldovi Tuskovi* pri rozhodnutí dočasne odvolať veľvyslanca Bruselu pôsobiaceho v Moskve po kauze otravy nervovo paralytickou látkou novičok vo Veľkej Británii (Khan 2018).

in The Treaty of Lisbon: an impact assessment 2008:192) Na druhej strane podporu postu Vysokého predstaviteľa možno vnímať v kontexte: „(...) môže pôsobiť len na základe pokynov ministrov zahraničných vecí. Ale vďaka nej máme na Blízkom východe koherentnejšiu politiku, než sme mali v tých dňoch, kedy jednotliví ministri zahraničných vecí z jednotlivých európskych krajín spievali každý mierne odlišnú hymnu.“ (Hall in The Treaty of Lisbon: an impact assessment 2008:192)

2.3.3.2. Európska služba pre vonkajšiu činnosť a jej inštitucionálne nastavenie

Lisabonská zmluva nehovorí o vzniku novej diplomatickej služby EU veľa. V zásade jej je venovaný iba jeden odsek pod článkom približujúcim Vysokého predstaviteľa Únie, ktorý svojou vágnosťou necháva budúcnosť zriadenia samotnej služby otvorený k ďalším diskusiám.

Po prijatí Lisabonskej zmluvy do platnosti tak začala naozaj polemika o zriadení a podobe EEAS, z ktorej sa stala prekvapivo výmena oponujúcich si názorov na jej fungovanie, čo presunulo aj pôvodný dátum jej vytvorenia, s ktorým sa počítalo v priebehu apríla 2010. Najviac kriticky vstupoval do procesu kreovania Európsky parlament, ktorý má spolurozhodovaciu právomoc vo financovaní EEAS. Medzi požiadavkami figurovali zvýšené právomoci v oblasti rozpočtovania EEAS a jej politickej zodpovednosti smerom k Európskemu parlamentu. Keď sa dňa 21. júna 2010 podarilo v Madride dospieť k dohode medzi Európskou komisiou a parlamentom, docielil druhý menovaný značné ústupky. Európsky parlament tak v súčasnosti musí byť v predstihu informovaný o dôležitých politických a strategických krokoch, a tiež rozhoduje o rozpočte EEAS. Požiadavky Európskeho parlamentu sa C. Ashtonovej podarilo zachovať tým, že stanovila až 60% podiel pracovníkov novovznikajúcej služby z radov vtedajších zamestnancov európskych inštitúcií a iba 40% personálnej kapacity novej diplomatickej služby bude delegovaných z členských štátov (Urbanová 2010: 2–4).

Téma personálneho zabezpečenia pri vzniku novej služby bola dominantou, preto je nutné analyzovať aj tento rozmer nastavenia a funkčnosti EEAS. Rozhodnutie o organizácii a riadení EEAS jasne špecifikuje, že pri výbere personálu musí byť zachovaná geografická a rodová rovnosť. Toto kritérium smeruje k zastúpeniu všetkých členských štátov v porovnateľnom počte, avšak treba zdôrazniť aj personál, ktorý sa do štruktúr EEAS transformoval z predošlých inštitúcií v rámci presunu niektorých oddelení či generálnych riaditeľstiev, ako napr. Jednotky pre strategické plánovanie

CSDP a štruktúry krízového riadenia Rady či Vonkajšia služba Komisie, v rámci ktorej pôsobili aj delegácie Európskej komisie (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010).³⁰

Konečné rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, bolo prijaté dňa 26. júla 2010. V 11 stranovom dokumente sa tak stanovujú nielen funkcie tejto služby, jej rozpočtovanie, ale aj vzťah EEAS k európskym inštitúciám (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010). Počiatočné provízorne fungovanie EEAS sa vyvinulo do súčasného komplexu, ktorý na seba okrem iného prevzal aj funkciu zodpovednosti za delegácie Európskej komisie, teraz povýšených na delegácie EU s väčšími právomoci v medziach jej vonkajšieho zastupovania (Zriadenie Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2014: 6).

Charakter novovzniknutej služby je pomerne neurčitý, čo je výsledkom vyjednávaní o jej založení medzi tými, ktorí podporovali ústrednú rolu členských štátov v jej fungovaní verus podporovateľov komunitárnosti (The Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 20). Službu EEAS definuje Rada nasledovne: „*funkčne autonómny orgán Európskej únie, oddelený od generálneho sekretariátu Rady a Komisie s právnou spôsobilosťou potrebnou na plnenie jej úloh a na dosiahnutie jej cieľov.*“ (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010). Nejedná sa však o taký právny rozsah právomocí ako je priradený článkom 13 samotnej Lisabonskej zmluvy európskym inštitúciám. V zásade je však možné hovoriť o funkciách EEAS v dvoch rovinách. Na inštitucionálnej európskej úrovni poskytuje služba administratívnu podporu pre politické plánovanie, rozhodovacie a implementačné aktivity.³¹ S ohľadom na jej výkon v externých vzťahoch zabezpečuje EEAS personál pre fungovanie celosvetovej siete delegácií EU (Puetter 2014: 204).

³⁰ Spolu sa tak do štruktúr EEAS presunulo 588 zamestnancov z Generálneho riaditeľstva pre vonkajšie vzťahy, 93 zamestnancov Generálneho riaditeľstva pre rozvojovú spoluprácu a ďalších 436 osôb pôsobiacich na delegáciách Komisie (Puetter 2014: 204, 205). Kým zamestnanci presunutí z európskych inštitúcií sú stálymi zamestnancami EEAS, menšia skupina zamestnancov, ktorí sú delegovaní členskými štátmi je vysielaná iba dočasne na obdobie štyroch rokov. Po uplynutí tohto obdobia sa síce môžu národní diplomati prihlásiť na ďalšie výberové konania a predĺžiť si tak pôsobenie v rámci EEAS na inej pozícii, dve funkčné obdobia sú však maximálnou dĺžkou, po ktorej sa diplomat buď stáva trvalým zamestnancom EEAS, alebo sa vracia do domovského ústredia ministerstva zahraničných vecí, kde mu je ponúknutá pozícia adekvátna jeho skúsenostiam (Ružička, Karvašová 2012: 239).

³¹ Dôležitú rolu zohrávajú zamestnanci EEAS pri príprave stretnutí Rady EÚ, keďže materiálny musia byť naozaj dôsledné a detailné, vzhľadom na to, že samotné stretnutia ministrov trvajú zvyčajne iba pár hodín a ich frekvencia, v závislosti od formátu, núti za pomerne krátky čas prediskutovať množstvo dôležitých bodov programu (Lehne 2015: 11–13).

Vzhľadom na primárny cieľ EEAS stanovený Lisabonskou zmluvou, pomáhať Vysokému predstaviteľovi Únie vo výkone jeho funkcie, mnoho autorov pripisuje tejto službe termín *chameleonic*. Podstata tohto prívlastku spočíva v nejasnosti stanovenia podstaty EEAS, jej mandátu a právomocí pri vytváraní a implementovaní zahraničnej politiky EU. EEAS je preto možné vnímať v závislosti od toho v akej zo svojich funkcií aktuálne Vysoký predstaviteľ pôsobí, a to ako generálne riaditeľstvo Komisie tak aj ako generálne riaditeľstvo Rady. Pomedzie medzi týmito dvomi inštitúciami, na ktorom v podstate EEAS vlastne stojí, vytvára nejasnosti a je zdrojom pre kritiku samotného vzniku tejto diplomatickej služby. Tá najčastejšie smeruje od Komisie, pre ktorú vznik EEAS predstavuje stratu svojich vlastných externých právomocí, ktoré by si opätovne rada získala. Na druhej strane, členské štáty považujú aktivity EEAS za výzvy voči svojim vlastným diplomatickým službám. Nejasné inštitucionálne zázemie diplomatickej služby EU je síce kompromisom, bez ktorého by jej vznik uskutočniteľný nebol, avšak v praxi predstavuje absenciu reálnej moci EEAS na presadzovanie spoločných záujmov EU, preto ani v plnej miere nedokáže podporiť mandát samotného Vysokého predstaviteľa (The Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 20). Rola EEAS v strede trojuholníka tvoreného Komisiou, Radou a členskými štátmi je to, čo podľa mnohých akademikov výkonu aparátu EEAS uškodilo (Puetter 2014: 206).

„*My (EEAS) nemáme záujem obchádzať členské štáty EU, pretože každý vie, že čokoľvek sa v oblasti zahraničných vzťahov snažíš bez nich urobiť, bude trvať asi päť minút.*“ (Puetter 2014: 206) Cieľom diplomatickej služby EEAS preto nemôže byť a ani nie je nahradiť diplomatické služby členských krajín, naopak, snaží sa s nimi spolupracovať.³² Členské štáty preto často figurujú pri nastoľovaní agendy EEAS, ku ktorej dochádza predovšetkým vo vzťahu k rotujúcemu predsedníctvu v Európskej rade, kedy sa každá z daných krajín snaží presadiť do záujmu tému jej národného záujmu. V prípade maďarského predsedníctva v prvej polovici roku 2011 sa jednalo o problematiku západného Balkánu, Poliaci v druhej polovici roku 2010 presadzovali program Východného partnerstva (Lequesne 2015: 353; Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1325–1326).

³² Príkladom kooperácie, ktorý podporuje význam EEAS na európskej a predovšetkým medzinárodnej scéne, je nepochybne využívanie tejto služby ministrami zahraničných vecí členských štátov, kedy zástupcovia týchto rezortov z Belgicka a Švédska oslovili pred svojou návštevou do tretej krajiny službu EEAS so žiadosťou o *briefing* ohľadom situácie v tej danej krajine, resp. vyjadrili ochotu tlmočiť, v prípade potreby, tejto krajine stanovisko v mene EU (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1325–1326).

Ústredná správa EEAS sa však netýka iba osoby Vysokého predstaviteľa. Rozhodnutie o zriadení diplomatickej služby zahŕňa aj organizačnú štruktúru, v ktorej sú jasne definované aj iné aparáty, ktoré efektívne prispievajú k činnostiam spojených s napĺňaním funkcií EEAS. Pod vedením Vysokého predstaviteľa Únie pracuje generálny tajomník (a jeho dvaja zástupcovia), ktorý zabezpečuje chod služby a to aj v rámci administratívy a rozdelenia financií. Generálne riaditeľstvá, na ktoré sa správa ďalej delí sú kľúčovými pre zabezpečovanie správneho výkonu CFSP, keďže zamestnanci sa sústreďujú do úsekov rozdelených na základe geografie a tematiky (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010). Problémom pri nastavení správneho prerozdelenia zamestnancov do jednotlivých aparátov pri vzniku EEAS boli aj ich rozdielne odborné znalosti a skúsenosti. Mnoho ľudí prichádzajúcich zo štruktúr Komisie či Rady totižto nebolo profesionálnymi diplomatmi, ako tomu bolo v prípade zástupcov členských štátov, avšak mali výborné znalosti z prostredia Bruselu, európskych inštitúcií a geografie. Problémom bolo, že uvažovali príliš ako projektoví manažéri, než ako členovia diplomatickej služby, v ktorej skúsenosti národných diplomatov jasne prevažovali. Je zrejmé, že takéto vysoko diferencované pracovné prostredie môže pôsobiť motivačne a obe strany sa od seba navzájom môžu mnohé priučiť. Avšak táto odlišnosť v praxi EEAS spôsobuje rozpory a komplikuje každodennú prácu diplomatickej služby na čo v konečnom dôsledku dopláca samotná EU (Lequesne 2015: 355–356; Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1323–1324).

Podoba súčasnej podoby EEAS je do značnej miery zásluhou aktivít prvej Vysokkej predstaviteľky Únie C. Ashtonovej, ktorá určila aj smerovanie tejto služby. Jej vnímanie EU ako: „(...) *soft power s tvrdým okrajom. Viac ako power, ktorá ide príkladom a podporuje šírenie svojich hodnôt, ale menej ako power, ktorá dokáže reálne vymáhať svoju vôľu.*“ (Ashton in Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1326) Preto prvé roky svojej činnosti sa EEAS venovala predovšetkým témam ako rozširovanie EU či rozvoj jej strategických partnerstiev s tretími krajinami, ktoré podčiarkujú *soft* pôsobenie EU. Kým J. Solana vytvoril až 20 civilných a vojenských misií na zvýšenie roly EU ako krízového manažéra, C. Ashtonová sa politike spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EU vyhýbala, čo je pripisované vplyvu jej britského zázemia. Je preto otázne akej miery dokázala Vysoká predstaviteľka nastaviť ďalšiu agendu európskej zahraničnej politiky. Medzi rokmi 2010-2012 bola medzi často diskutovanými témami na zasadnutiach otázka vzťahov so susednými krajinami, čo však možno skôr pokladať

za dôsledok Arabskej jari, ako skutočnou snahou C. Ashtonovej venovať sa tejto problematike na únijnej úrovni (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1326–1327).³³

2.3.3.3. Konzistentnosť zahraničnej politiky EU

V perióde od konca roku 2009 je možné jasne hovoriť o tom, že síce hlavy štátov a vlád garantujú limitovanú rolu v CFSP Európskemu parlamentu a Európskej komisii, rozhodovací proces je stále založený na jednomyseľnosti³⁴ v rámci Rady a zahraničná politika ako taká je agendou určenou Európskou radou. Kritici tak môžu poznamenať, a je to do istej miery aj správne, že suverénne členské štáty si naďalej zachovali kontrolu nad všetkými dôležitými zahranično-politickými oblasťami a spoluprácu v rámci CFSP využívajú na presadzovanie svojich vlastných národných záujmov (Wessels, Bopp 2008: 4).³⁵ Táto roztrieštenosť medzi členskými štátmi a inštitúciami EU, ako aj medzi samotnými inštitúciami navzájom, v súčasnosti predstavuje veľkú výzvu pre konzistentnosť EU čo sa prejavuje často aj externom pôsobení a diplomatickej praxi tohto integračného zoskupenia. Práve nezhody pri zahranično-politických aktivitách mnohokrát oslabujú vplyv EU, ktorej sila by sa jednotnejším vystupovaním a prijímaním väčšieho množstva spoločných stanovísk mohla znásobiť.

Proces rozhodovania v CFSP sa v porovnaní od iných politík EU líši čo ho opäť značne komplikuje. Európska komisia v otázke zahraničnej politiky prišla o právo iniciovať návrhy a môže tak robiť iba spoločne s Vysokým predstaviteľom, ktorý túto právomoc má aj samostatne. Okrem Vysokého predstaviteľa má legislatívnu právomoc tiež každý členský štát EU. Komisia, aj napriek tomu, že nemôže monitorovať implementovanie rozhodnutí v rámci CFSP a ani penalizovať ich nedodržanie, si stále zachováva nad Vysokým predstaviteľom vplyv a to vzhľadom na jeho postavenie

³³ Vysoká predstaviteľka je často kritizovaná za svoj pasívny postoj, ktorý sa vo vzťahu k arabským krajinám prejavil, keď Tunis po vypuknutí konfliktov navštívila medzi poslednými a na situáciu v Egypte reagovala tiež veľmi pomaly. Naopak, kľúčovú rolu zohralo pod jej mandátom EEAS v riešení konfliktu na západnom Balkáne pri znižovaní napätia medzi Kosovom a Srbskom (Vanhoonacker, Pomorska 2013: 1326–1327).

³⁴ A to aj napriek tomu, že v snahe dosiahnuť väčšie množstvo spoločných stanovísk a aktivít, i keď nie všetkých členských štátov EU, je umožnené princíp jednomyseľnosti za konkrétnych podmienok obísť. Ako už bolo spomínané, výnimkou je napríklad v stanovených prípadoch využívanie hlasovania kvalifikovanou väčšinou, vytváranie koalícií štátov, zväčšovanie rozšírenej spolupráce na CFSP a v neposlednom rade tiež aplikovanie konštruktívnej absencie (Blockmans 2017: 4–9).

³⁵ Špecificky sa citlivej otázke suverénneho štátu vo vzťahu k CFSP venuje v Lisabonskej zmluve *Vyhlásenie o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike*, kde je uzákonené, že súčasné nastavenie: „(...) neovplyvní existujúci právny základ, zodpovednosti ani právomoci žiadneho členského štátu vo vzťahu k formulácii a výkonu svojej zahraničnej politiky, jej národným diplomatickým službám (...)“ (The Lisbon Treaty 2007)

ako jej podpredsedu.³⁶ Právomoci sa značne okresali v rozhodovacom procese aj Európskemu parlamentu, ktorý kontroluje rozpočet EU a môže tiež vydávať odporúčania pre CFSP, ktoré však môžu byť ignorované (Decision making in in common foreign and security policy 2013).

Konfliktnou líniou však stále zostáva tiež zaradenie agendy CFSP do právomocí ako predsedu Európskej rady tak aj Vysokému predstaviteľovi. Prvý predseda, ktorý nahradil rotujúce predsedníctvo Európskej rady vidí ideálny model fungovania CFSP ako: „*Kľúčové posolstvá by mala riadiť Európska rada. Pripraviť a vykonávať ich by však mala Európska komisia a Vysoká predstaviteľka.*“ (Van Rompuy in Viceré 2016: 557)

Externá koherentnosť, ako hlavný cieľ Lisabonskej zmluvy, pôsobí tak ako to bolo zadefinované aj v koncepte diplomatického aktéra Ch. Brethertonovej a J. Voglera, na dvoch úrovniach. Horizontálna súdržnosť sa týka vzájomnej konzultácie inštitúcií EÚ v oblasti zahraničnej politiky. Opatrenia v oblasti vonkajšej činnosti, ktoré boli zavedené v rámci CFSP (medzivládny druhý pilier), nemali pred Lisabonom odporovať opatreniam prijatým v rámci Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Vertikálna koherencia naopak znamená, že aktivity členských štátov nie sú v rozpore so záujmami EÚ. Tieto dve dimenzie je preto potrebné uplatňovať aj v lisabonskej zahraničnej politike (Radtke 2012: 45).

Berúc do úvahy presadzovaný medzivládny princíp v rozhodovacom procese CFSP a postoj väčšiny členských štátov k tejto oblasti je zrejmé, že 28 krajín patriacich do EU naďalej vedie svoju vlastnú zahraničnú politiku čo sa odráža aj na rozličných názoroch k diskutovaným témam. Priestor na vznik nekoherentného európskeho vystupovania voči tretím krajinám preto vychádza primárne zo vzťahu medzi členskými štátmi navzájom a tiež zo vzťahu členských štátov s európskymi inštitúciami.³⁷

³⁶ Európska komisia však napriek oslabeniu jej vplyvu v CFSP, stále vystupuje ako kľúčová v problematike obchodu, jednotného trhu a vyjednávania obchodných dohôd, napríklad v rámci WTO práve Komisia a jej predseda, kto zastupuje EU. Predseda Komisie, rovnako ako aj Vysoký predstaviteľ, sa okrem iného zúčastňujú tiež aj stretnutí Európskej rady (Vanhoonacker, Pomorska, Maurer 2011: 9–14, 35).

³⁷ Príkladom zložitého nachádzania spoločného stanoviska EU je nezávislosť Kosova, vo vzťahu ktorému museli členské krajiny EU nachádzať kompromisy aj pri odlišných domácich postojoch k vzniknutej situácii. Aj napriek tomu, že v súčasnosti ešte stále päť členských krajín EU neuznáva existenciu Kosova ako nezávislého štátu, EU sa podarilo získať podporu pre stabilizáciu napätej situácie, ktorá po tomto jednostrannom akte na Balkáne vznikla. Oponujúci postoj k uznaniu nezávislosti Kosova právne nebránil EU ani v podpise Stabilizačnej a asociačnej dohody s touto krajinou, ktorú za EU podpísala F. Mogheriniová a kosovský premiér Isa Mustafa v roku 2015. Predseda Európskej rady je kľúčovým pre nastavovanie politiky konsenzu pri diskutovaní takýchto citlivých otázok a práve v prípade Kosova zohráva aj dôležitú rolu mediátora medzi Belehradom a Prištinou (Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo signed; Viceré 2016: 561–566).

Relevancia internej koordinácie spoločných stanovísk sa nepochybne prejavuje napríklad na pôde OSN, ktorej členmi sú všetky členské štáty EU a samotná EU v nej má štatút pozorovateľa. Preto je nevyhnutné aby všetky štáty hovorili jedným hlasom a súdržne aj hlasovali. V rámci OSN je navyše nutné sa vopred dohodnúť kto vystúpi s príspevkom ku danej prejedávanej téme, teda či svoj názor vyjadrí jednotne EU, alebo to bude členská štát, ktorý sa o danú agendu kľúčovo zasadzuje. Pri medzinárodných fórach, kde EU nemá svoje zastúpenie a pôsobia v nich iba členské štáty, je navyše potrebné pre zaistenie konzistentnosti sledovať aj pozície jednotlivých štátov, ktoré musia, resp. by mali byť v súlade s existujúcimi pozíciami EU. Článok 34 upravuje toto pôsobenie napríklad pre členstvo Francúzska a Veľkej Británie v Bezpečnostnej rade OSN, kde EU nie je zastúpená cez svoju inštitúciu, a preto by sa tieto štáty mali vyjadrovať v súlade s politikou EU, ktorú v prípade potreby musia aj obhajovať. Tieto štáty, samozrejme, tiež EU plne informujú o dianí v týchto orgánoch. Stratégie a pozície EU sú vzhľadom na praconosť vytvárané predovšetkým rôznymi výbormi a pracovnými skupinami Rady, medzi ktorými je napríklad CONUN, pracovná skupina zaoberajúca sa OSN. Mnohým z týchto prípravných skupín predsedá práve člen služby EEAS, ktorí nahradili členov rotujúceho predsedníctva v týchto postoch pred vstupom Lisabonskej zmluvy do platnosti (Wouters, Chané 2016: 312).

Pretvorenie podoby zahraničnej politiky spôsobené Lisabonskou zmluvou rozhodne posunulo jej výkon na inú úroveň. Vznik nových postov, nárast právomocí a zisk medzinárodno-právnej subjektivity vytvoril zázemie pre EU rozvíjať svoj potenciál a vplyv na medzinárodnej úrovni. Stále je však do veľkej miery diskutabilné či sa EU podarilo nájsť odpoveď na otázku H. Kissingeru a zjednotiť tak svoju *externú reprezentáciu*. Predchádzajúci minister zahraničných vecí Fínska a zároveň silný podporovateľ jednoty EU v zahraničných záležitostiach Alexander Stubb vystihuje vtipným spôsobom situáciu po prijatí Lisabonskej zmluvy do platnosti nasledovne: „*Prezident Obama sa so záujmom dozvie, že Európa má teraz telefónne číslo. Bolo mu povedané, že EU konečne reagovala na slávny odkaz Henryho Kissingera a vymenovala za predsedu Hermana Van Rompuya z Belgicka, pričom mu dala 24 hodinovú telefónnu linku. Obama sa preto rozhodol vyskúšať európske telefónne číslo. Prezident však zabudne na časový rozdiel a dovoľá sa iba záznamníku: „Dobrý deň, dovoľali ste EU, hovorí Herman Van Rompuy. Dnes večer sme zatvorení. Vyberte si z nasledujúcich možností. Stlačte jeden pre francúzsky pohľad, dva pre pohľad nemecký, tri pre britský (...).“*“ (Stubb in Thomas 2011: 4)

V praxi sa teda naozaj zaužívalo rozdelenie, v rámci ktorého predseda Európskej rady, v súčasnosti bývalý poľský premiér Donald Tusk, zastupuje EU na ten najvyššej úrovni hláv štátov či vlád, napr. pri každoročnej všeobecnej diskusii vo Valnom zhromaždení OSN. Zodpovednosť za rozvoj a posúvanie CFSP, rovnako ako negociačná funkcia s tretími stranami a reprezentácia EU na pôde medzinárodných organizácií zostáva v agende Vysokého predstaviteľa. Časť reprezentačných funkcií však stále nesie aj Európska komisia a primárne jej predseda, ktorý externe vystupuje prevažne v oblastiach zdieľaných právomocí a najmä ohľadom tém obchodu.³⁸ Silu v podobe *soft power* dokáže EU zohľadniť aj v oblastiach environmentálnej politiky, šírenia svojho normatívneho nastavenia v podobe hodnôt, princípov či kultúry. V týchto všetkých oblastiach je EU zastupovaná na medzinárodnej scéne Európskou komisiou, jej predsedom ako aj členmi (Vanhoonacker, Pomorska, Maurer 2011: 40; Wouters, Chané 2016: 310–311).³⁹

Pri konzistentnosti externého zastupovania EU netreba opomenúť ani rozdelenie právomocí prijatých Lisabonom, na základe ktorých časť spadá pod EU, časť vykonávajú výlučne jej členské štáty a pri zdieľaných právomociach dochádza k veľkej miere spolupráce. Práve oblasť zdieľaných právomocí medzi EU a členskými štátmi je tou, ktorá pri reprezentácii predstavuje najväčšie výzvy, keďže nie je jasné, kto má túto funkciu zastávať. Podľa zmluvy tak reprezentácia diskutovanej témy má byť určená na základe prevahy v jej spravovaní jednou alebo druhou stranou. Vzhľadom na tieto opatrenia, EU je v súčasnosti zastupovaná predovšetkým jej vlastnými inštitúciami a postami, ktorých právne zázemie je ukotvené v Lisabonskej zmluve a z nej vyplývajúcich nariadení či smerníc (Wouters, Chané 2016: 310–311).

2.3.4. Nástroje externej politiky EU

Nástroje CFSP možno diferencovať do troch skupín, a to politických inštrumentov, ktorých súčasťou je diplomatický zbor, ekonomických nástrojov, ktoré sa prejavujú napríklad uvalením ekonomických sankcií a vojenských inštrumentov. Každá z týchto skupín môže byť použitá EU s ohľadom na individuálny prípad (v tretej kapitole budú analyzované nástroje EU použité pri vyjednávaní o iránskom jadrovom programe), v rámci sledovaní kritérií diplomatického aktérstva a inštitucionálnej spolupráce orgánov

³⁸ Predseda Európskej komisie sa zúčastnil v roku 2010 Summitu G20 v Soule, a to aj spolu s predsedom Európskej komisie (Vanhoonacker, Pomorska, Maurer 2011: 40).

³⁹ Dlhodobu sa tento formát používa napríklad v energetickej politike EU, kde sú jednania ohľadom dodávok plynu z Ruska vedené eurokomisárom pre Energetickú úniu.

EU je však nutné sa zamerať práve na politickú stránku, cez predstavenie si delegácií EU (Bretherton, Vogler 2006: 33).

2.3.4.1. Delegácie EU ako výzva legačného práva suverénnych štátov

Vzhľadom na vyššie analyzované dimenzie zmluvného prenastavenia a inštitucionálne fungovania EU po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti, je možné zadefinovať EU ako projekt *sui generis*, ktorého diplomatický status sa nachádza niekde medzi suverénnym štátom a medzinárodnou organizáciou. Do akej miery sa prikláňa bližšie k jednému z nich je dané primárne oblasťou, ktorá je v tom momente v centre záujmu. Výzvou pri definovaní EU ako diplomatického aktéra je preto aj činnosť delegácií EU, ktoré Lisabonská zmluva zmieňuje iba v troch momentoch a bližšie sa im venuje samotné Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť.

Proces budovania diplomatických misií EU do ich terajšej podoby bol jedinečný. Keďže podobné kroky do procesu európskej integrácie neuskutočnila žiadna iný medzinárodná či medzivládna organizácia, preskúmanie praktických možností, ako nastaviť fungovanie delegácií Európskej komisie, neskôr EU, bolo značne zdĺhavé. Je potrebné mať na pamäti, že ustanovené postupy sa už netýkali iba členskej základne EU, ale celého medzinárodného spoločenstva, ktoré muselo súhlasiť s týmto novým nastavením systému. Kľúčovým je preto objasnenie spôsobu legácie (vysielania) diplomatických misií EU do prijímajúceho štátu, ich status a ostatné praktické náležitosti v porovnaní so zastúpením suverénnych štátov.

2.3.4.2. Delegácie Európskej komisie

Potreba spolupráce v zahraničnej politike sa, ako už bolo zaznamenané, prejavovala od samotného začiatku procesu európskej integrácie. Preto nie je prekvapivé, že v prípade zahraničných zastúpení vznikajúcich integračných zoskupení, avšak primárne v rámci ECSC, to nebolo inak. Za myšlienkou potreby vytvoriť úrady reprezentujúce záujmy ECSC v tretích krajinách stál J. Monnet, ktorý ako prvý artikuloval túto požiadavku vo vzťahu k zámoriu. Bolo to práve USA, ktoré ako prvé diplomaticky uznalo vznik ECSC, čo bolo následne potvrdené aj skorým akreditovaním svojho veľvyslanca pre Spoločenstvo. Spolupráca USA s ECSC sa prejavila aj v tom, že samotné USA asistovalo pri zakladaní prvého zastúpenia Informačného centra ECSC sídliaceho

vo Washingtone v roku 1954.⁴⁰ O dva roky neskôr sa k Informačnému centru ECSC pridali aj zástupca EURATOM Curt Heidenreich, prvý diplomat, ktorý bol kedy vyslaný európskymi inštitúciami mimo Európu. V tomto roku bola otvorená aj prvá plne funkčná diplomatická misia ECSC, a to v Londýne (Taking Europe to the world 2004: 11).

Keď bol v roku 1957 Rímskymi zmluvami nahradený Vysoký úrad ECSC Európskou komisiou, pristúpilo sa ešte k zvyšovaniu počtu zastúpení Európskych spoločenstiev vo svete, ako odpoveď k zväčšovaniu vplyvu týchto spojených integračných zoskupení vo svete (Taking Europe to the world 2004: 12). Do roku 2003 sa tak EU podarilo etablovať jednu z najväčších diplomatických služieb Európy, v ktorej pôsobilo cez 5000 zamestnancov na diplomatických misiách v 150 krajinách, medzi ktorými boli pôsobenia aj pri medzinárodných organizáciách OSN či Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) (Taking Europe to the world 2004: 19, 56). V tejto dobe však delegácie Európskej komisie zastupovali iba agendu, ktorú táto Komisia riešila, po pilierovom rozdelení fungovania EU Maastrichtskou zmluvou sa témy v správe diplomatických misií vzťahovali teda predovšetkým iba na Európske spoločenstvá, a to v otázkach trhu a rozvojovej spolupráce (Maurer, Raik 2014: 7). Mnoho zahraničných misií Komisie však pôvodne nemalo diplomatický status a pôsobili primárne za účelom technickej podpory, a to primárne v rozvojových krajinách. Tento status sa však zmenil podpisom Dohôd z Lomé v roku 1975, ktoré upravili zastupovanie Komisie a to v každej krajine, resp. regionálnom zastúpení Afrických, karibských a tichomorských krajín (ACP) (The Lomé Convention 1975).

Vzhľadom na absolútnu bezprecedentný charakter vzniku diplomatických misií integračného zoskupenia, chýbali regulácie upravujúce medzinárodnoprávne normy vzťahu medzi Európskym spoločenstvom a prijímajúcou krajinou. Kľúčom pre ukotvenie týchto misií a ich získanie diplomatickej ochrany v rozsahu štátnym diplomatických misií bolo preto uzatváranie bilaterálnych dohôd o založení, ktoré sa opierali o Viedenský dohovor o diplomatických stykoch a zabezpečovali tak pre európskych diplomatov diplomatický status a tiež diplomatické výsady a imunity (Taking Europe to the world 2004: 25). O profesionálnych diplomatoch EU však nemožno hovoriť. Diplomatická služba bola v predlisabonskej ére tvorená predovšetkým z regulárnych zamestnancov

⁴⁰ Nejednalo sa však o tradičnú diplomatickú misiu suverénneho štátu, keďže veľký pomer jej zamestnancov, dokonca aj samotný vedúci misie *Leonard Tennyson*, boli Američania (Taking Europe to the world 2004: 11).

Európskej komisie, a to najmä z generálnych riaditeľstiev zaoberajúcich sa zahraničnými vzťahmi (Gstöhl 2012: 4).

Funkcie delegácií Európskej komisie je preto možné rozdeliť do šiestich rámcov ako:

1. Poskytovanie poradenstva a podpory pre úradníkov európskych inštitúcií cestujúcich do danej tretej krajiny
2. Rola kontaktného bodu v tretej krajine, pre tých, ktorí chcú nadviazať s európskymi inštitúciami istú formu komunikácie
3. Poskytovanie informácií o cieľoch a zámeroch Európskeho spoločenstva
4. Pomoc pri výkone európskych politík a plnení dohôd o spolupráci s Európskym spoločenstvom
5. Spolupráca s členskými štátmi a ich informovanie o vykonávaní politík Európskeho spoločenstva
6. Podpora spolupráce a koordinácie medzi delegáciou Komisie a delegáciami členských štátov Európskeho spoločenstva pôsobiacich v tretej krajine (Taking Europe to the world 2004: 24).

2.3.4.3. Súčasná podoba delegácií Európskej únie

Delegácie EU neprešli zmenou Lisabonskou zmluvou iba pri úprave ich názvu. Kľúčovým prvkom je odklon od angažovania sa pod Európskou komisiou, keďže už viac nereprezentujú iba jednu európsku inštitúciu, ale zastupujú celú EU ako takú. Tým samozrejme rastie aj sila týchto zastúpení v zahraničí, kde predovšetkým presadzujú a chránia európske hodnoty a záujmy EU (Kerres, Wessel 2015: 10). V súčasnosti počet delegácií EU dosiahol 140, z ktorých sedem pôsobí pri medzinárodných organizáciách. Takáto rozsiahla diplomatická služba je výnimočná, z členských štátov EU má väčší počet zastupiteľských úradov otvorených iba päť krajín (Božilcá 2014: 25).

V procese vytvárania diplomatického zastúpenia EU v tretích krajinách či pri medzinárodných organizáciách sú kopírované úkony suverénnych štátov, kde o zriadení zastupiteľského úradu rozhoduje ministerstvo zahraničných vecí, ktoré podáva oficiálnu žiadosť prezidentovi, alebo vláde daného prijímajúceho štátu, ktorý ju následne v danom štáte otvorí, resp. neotvorí (Božilcá 2014: 28). Článok päť Rozhodnutia Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť jasne stanovuje, že: „Rozhodnutie o otvorení alebo zatvorení delegácie prijíma vysoký predstaviteľ po dohode s Radou a Komisiou.“, pričom Vysoký predstaviteľ okrem iného tiež: „uzatvára s dotknutou hostiteľskou krajinou, medzinárodnou organizáciou alebo treťou

krajinou potrebné dojednania. V prvom rade Vysoký predstaviteľ prijme opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby hostiteľské štáty udelili delegáciám Únie, ich personálu a ich majetku výsady a imunity rovnocenné s tými, ktoré sa uvádzajú vo Viedenskom dohovore o diplomatických vzťahoch z 18. apríla 1961.“ (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010) Pri zabezpečovaní diplomatickej imunity je však nutné mať na pamäti princíp reciprocity, preto bolo nutné zabezpečiť EU tieto náležitosti aj pre diplomatické misie tretích krajín akreditovaných pri EU. EU sa nakoniec rozhodla zabezpečiť diplomatické výsady a imunity prostredníctvom štátu, v ktorom má sídlo, teda Belgickým kráľovstvom (Bošilcá 2014: 29; Wessel 2013: 10–11). Viedenský dohovor o diplomatických stykoch z roku 1961 na delegácie EU neplatí priamo, ale vzťahuje sa na ne na základe bilaterálnej dohody s prijímajúcim štátom. To, že nedochádza k úplnému súladu možno vidieť v praxi, kedy diplomat EU nedostáva diplomatický pas, ale *laissez-passer*, teda akýsi cestovný doklad vydávaný EU, ktorého akceptácia môže byť diferencovaná na základe dohôd EU s danou krajinou (Pajtinka 2013: 95).

Jednou vecou je nastavenie procesov akreditovania diplomatickej misie EU. Druhou dimenziou podrobenou úpravám bol problém so samotným etablovaním delegácií EU z pohľadu diplomatickej praxe v tretích krajinách, kde je potrebné protokolárne zvládnuť náležitosti tak citlivej otázky akým je pôsobenie vedľa seba misií suverénnych štátov, misií medzinárodných organizácií a misií EU, ktorá samu seba z medzinárodných organizácií vyčleňuje ako *sui generis* inštitút.

Jednou zo zásadných výziev, s ktorými sa pri etablovaní delegácií EU v tretích krajinách museli úrady vysporiadať, bolo zoradenie veľvyslancov v zozname diplomatického zboru štátu. V bežnej praxi sú zoradovaní na začiatku dokumentu veľvyslancov suverénnych štátov, a to v poradí vytvorenom na základe ich hodností s ohľadom na dátum a čas nástupu do funkcie, pričom druhá časť zoznamu je venovaná vedúcim delegácií medzinárodných organizácií, kam bola radená aj EU. Po sťažnostiach EU sa však delegáciám EU podarilo získať výnimku z pravidla seniority, kedy vedúci delegácii EU sú v týchto zoznamoch radení za veľvyslancami suverénnych štátov, avšak pred vedúcimi diplomatickej suverénneho štátu nižšej hodnosti. Delegácie medzinárodných organizácií sú naďalej radené za vedúcimi diplomatických misií suverénnych štátov (Bošilcá 2014: 30).

Zmluvne nedotiahnutou otázkou je však aj samotné používanie hodnosti veľvyslanec pre vedúceho delegácie EU, ktorá je používaný aj v jej poverovacích listinách,

avšak podľa posledných návrhov sa tento titul nepoužíva v tretích krajinách, keďže prekážal diplomatickým misiám suverénnych štátov, ktoré pre delegáciu EU uprednostňujú termín vedúci delegácie. Tak ako v prípade diplomatických služieb členských štátov, aj EEAS vytvára rebríček hodností, ktoré je možné v rámci delegácií EU získať. Za už spomínaným veľvyslancom, nasleduje v poradí od najvyššej po najnižšiu hodnosť, radca-minister, prvý radca, radca, prvý tajomník, druhý tajomník, atašé a na záver asistent atašé (Pajtinka 2013: 30). Keď však delegácie EU, resp. predošlé delegácie Európskej komisie, nemôžu používať názov svojej najvyššej hodnosti počas výkonu svojho mandátu v tretej krajine, je diskutabilné aká je skutočná sila tejto osoby či už vo vzťahu k ostatným diplomatickým misiám, ale aj voči občanom prijímajúceho štátu: „Ak pôjdete do krajiny a poviete „som veľvyslanec Francúzska“, každý si myslí, že vie čo veľvyslanec a čo je Francúzsko. Ak však poviete „som vedúci delegácie Európskej únie“, skutočne nemajú najmenšiu predstavu o tom, o čom hovoríte.“ (Bicchi, Bremberg 2016: 396)

Poslednou oblasťou, v ktorej absentuje bližšia zmluvná špecifikácia vzťahu delegácie EU a prijímajúceho štátu, je možnosť udelenia azylu občanovi vysielajúceho štátu, v tomto prípade teda občanovi EU a jej 28 členských štátov. Keďže nenastala všeobecná zhoda na tejto problematike a nie je uvedené či delegácia EU môže, alebo nemôže azyl poskytnúť, je možné predpokladať, že sa splnenia istých podmienok by to možné bolo. Samozrejme, delegácia EU musí rešpektovať princíp nezasahovania do záležitostí prijímajúceho štátu, avšak rovnako musí mať na zreteli aj ochranu humánnosti a podpory hodnôt EU. Preto v prípade ohrozenia života môže daná osoba požiadať o azyl aj delegáciu EU (Berridge, James 2003: 71; Bošilcá 2014: 30–31).

Keďže diplomacie EU sú okrem tretích krajín akreditované aj k medzinárodným organizáciám, OSN, NATO, ASEAN, Africká únia či Svetová obchodná organizácia (WTO), je potrebné analyzovať ich pôsobenie aj v tomto aspekte. Zázemím pre vznik medzinárodných organizácií je práve ich členská základňa suverénnych štátov, preto procesy rozhodovania a pracovných metód sú pre delegáciu EU, ako *sui generis* diplomatickú misiu, komplikované. Kľúčom pre pochopenie toho, kde sa angažujú jednotlivé členské štáty a kde je naopak EU zastúpená európskou inštitúciou, je rozdelenie právomocí medzi EU a členské štáty. Preto je možné ako príklad uviesť členstvo jednotlivých členských štátov vo WTO, ktoré je v podstate iba virtuálne, keďže obchodná politika spadá do výlučnej právomoci EU. Práve na pôjde medzinárodných organizácií, ktoré sa zaoberajú agendou výlučných kompetencií EU, majú delegácie EU

najsilnejšie postavenie. Väčšina medzinárodných organizácií však rieši agendu zdieľaných právomocí, napr. OSN či OECD, preto EU v ich štruktúrach pôsobí iba ako pozorovateľ (Comelli, Matarazzo 2011: 6; Kerres, Wessel 2015: 11).

Nastavenie činnosti, ale tiež primárne statusu, delegácií EU nebolo Lisabonskou zmluvou úplné a iba málo vecí sa podarilo vylepšiť cez samotné Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Aktuálna podoba delegácií EU a to ako sa etablovali na medzinárodnej scéne je preto výsledkom najmä každodennej diplomatickej praxe, z ktorých vyplynuli ďalšie náležitosti. Výzvy, ktorým v súčasnosti čelia delegácie EU vychádzajú nielen z ich slabému ukotvenia v Lisabonskej zmluve, ale tiež zo vzťahu k jednotlivým členským štátom a ich diplomatickým službám. Vzhľadom na to, že činnosť delegácií v rozvojových krajinách sa sústreďuje primárne okolo rozvojovej pomoci, je ich status často vnímaný iba na báze donorskej organizácie, čo dáva do úzadia iné oblasti, ktorým sa delegácie v prijímaťujúcom štáte venujú. Problematickým pre fungovanie delegácií je aj jeho personálne zabezpečenie, ktoré sa ako tomu bolo vysvetlené pri obsadzovaní kapacít EEAS, skladá zo zamestnancov EU inštitúcií, ako aj diplomatov vyslaných z členských štátov. Prvej skupine úradníkov však stále skúsenosti z diplomacie chýbajú, školenia v tejto oblasti nie sú zďaleka dostatočné, čo zvyšuje ich závislosť na diplomatoch delegovaných z národných ministerstiev zahraničných vecí (Božilcá 2014: 25).

Berúc do úvahy charakter delegácií EU je zrejmé, že ich fungovania spôsobuje množstvo otázok práve v kooperácii s členskými štátmi EU. Pôsobenie delegácií EU v tretích krajinách totižto často zatienuje činnosť samotných zastupiteľských úradov členských krajín EU, a to predovšetkým malých štátov (Božilcá 2014: 26; Ružička, Karvašová 2012: 115).⁴¹ Lisabonská zmluva špecifikuje však aj ďalšiu oblasť spolupráce delegácie EU a delegácií jej členských krajín, a to v rámci konzulárnych právomocí. Napriek tomu, že v súčasnosti sú štáty jedinými nositeľmi výkonu konzulárnej dimenzie diplomacie, delegácie EU majú podporovať konzulárnu činnosť národných diplomatických misií, čo vedie k polemike ohľadom zmeny tohto statusu do budúcnosti. Stále častejšie sa totižto hovorí o možnosti delegácií EU vydávať víza pre vstup do jednotlivých členských krajín či možnosti poskytovať konzulárne služby v tých krajinách kde daná členská krajina nemá svoj suverénny zastupiteľský úrad. Napriek

⁴¹ Predovšetkým pre tie je prínosným rotujúce predsedníctvo v Rade, z ktorého vychádzajú úlohy aj pre delegácie danej krajiny a vytvárajú tak priestor na jej odprezentovanie sa v prijímaťujúcom štáte (Božilcá 2014: 26).

tomu, že tieto opatrenia by značne zjednodušili proces vybavovania dokumentov a ostatných konzulárnych funkcií, nehovoriac o znížení finančných nákladov na ich výkon, oblasť konzulárnych služieb je citlivou témou a suverénne štáty si držia svoje výlučné právomoci nad ich výkonom (Kerres, Wessel 2015: 15–18; Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 74).

Na území tretieho štátu, v snahe o zachovanie konzistentnosti európskej politiky dochádza k častým stretnutiam akreditovaných vedúcich misií členských štátov EU a vedúceho delegácie EU, kde sa ujasňujú spoločné stanoviská. V prípade pôsobenia pri OSN vedie vedúci delegácie EU aj koordinačné stretnutia ohľadom rozpočtu a reformovania tejto medzinárodnej organizácie, a to aj napriek tomu, že v týchto témach nemá svoje vlastné kompetencie. Osoba vedúceho delegácie EU na tomto poste však vysiela symbolicky pozitívny rozmer o jednotnosti EU v prejednávanej oblasti (Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 78).

2.3.4.4. Funkcie delegácií EU

Vzhľadom na všetky zmeny uskutočnené po prijatí Lisabonskej zmluvy do platnosti v kontexte externej reprezentácie EU a zavedením nových funkcií a právomocí v CFSP, je zrejmé, že pokrok nastal aj vo funkciách diplomatických delegácií EU.

Súčasnou hlavnou úlohou delegácii EU pôsobiacich v tretích krajinách, či pri medzinárodných organizáciách je informovanie ohľadom diania v prijímajúcej krajine a analýza daného miesta pre potreby inštitúcie EU či členských štátov. Predpokladom tejto bázy je snaha zachovať konzistentnosť EU, teda toho čo stálo za samotným vznikom CFSP, a jej 28 členských štátov v otázkach zahraničnej politiky (Kerres, Wessel 2015: 10).

Podľa Slovníka diplomacie Erika Pajtinku je možné rozdeliť súčasné funkcie delegácií EU do šiestich skupín. Tieto funkcie sa však môžu líšiť s ohľadom na daný prijímajúci štát, ktorého rozvinutosť bilaterálnych vzťahov s EU môže byť rôzna, od čoho sa odvíjajú aj záujmy delegácie EU, ktoré v tejto krajine vykonáva. Je zrejmé, že na miestach, kde EU investovala veľké množstvo energie a financií cez napríklad rozvojové fondy, bude interakcia silnejšia, ako je tomu v prípade kedy štát nepatrí medzi priority CFSP programov. Delegácie EU pôsobia aj v kandidátskych krajinách EU, ktoré sa aktuálne nachádzajú na západnom Balkáne, kde analyticko-spravodajská funkcia zameraná na informovanie EU o transformácii prebieha intenzívnejšie.

Funkcie diplomatickej misie EU možno preto diferencovať nasledovne, ako:

1. Získavanie a analýza informácií. Spravodajské úlohy sú primárne realizované prostredníctvom zasielania denných prehľadov tlače, mesačného politického spravodajstva a tiež informovania o dôležitých politických návštevách prichádzajúcich do prijímajúceho štátu ústredia v Bruseli.
2. Propagovanie a koordinovanie spoločných stanovísk EU
3. Negociácie
4. Riadenie a kontrola grantov, poskytnutých EU danému prijímajúcemu štátu
5. Poskytovanie informácií občanom prijímajúceho štátu ohľadom EU
6. Organizačné zabezpečenie a logistická podpora v prípade návštev zástupcov inštitúcií EU (najmä predstaviteľov Rady a Európskeho parlamentu) (Pajtinka 2013: 25–27; Ružička, Karvašová 2012: 106).

Podľa nášho názoru je ale nutné zdôrazniť tiež reprezentačnú funkciu delegácií EU, ktoré v mene Vysokého predstaviteľa, ako aj samotnej EU šíria hodnoty presadzované EU, jej kľúčové projekty a poslanie, ktoré vo vzťahu k tretím krajinám EU šíri. Politickej a reprezentačnej funkcii by sa mal ujať práve vedúci delegácie, keďže samotná funkcia delegácií sa stala politickejšou, keďže na seba prevzali súbor povinností, ktoré pred tým vykonávalo rotujúce predsedníctvo v oblastiach zastupovania a koordinácie pozícií EU v tretích krajinách. Delegácie EU síce pôsobia so zreteľom na presadzovanie svojich záujmov, avšak nie bez ohľadu na kontext prijímajúcej krajiny, ktorá dokáže využiť napríklad viacročné programy rozvojovej spolupráce EU, ako najväčšieho poskytovateľa tejto pomoci na svete. V tejto oblasti delegácie EU zohrávajú dôležitú rolu v manažovaní tejto pomoci každodenným riadením programov, vrátane administratívnych výdavkov (Bošilec 2014: 25; Helly et al. 2014: 3; The Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 87).

2.4. Diplomatické funkcie EU

V rámci konceptu diplomatického aktéra predstaveného v prvej kapitole figurujú ako kritériá okrem podmienok predstavených Ch. Brethertonovou a Johna Voglera aj tri funkcie, ktoré diplomatický aktér vo svojej činnosti musí napĺňať. Väčšina doterajších analýz aktérov, ktorí vstupujú cez EU do diplomatických procedúr sa dotýkala predovšetkým reprezentácie, keďže nedostatky v tejto dimenzii dlhodobo tlačili EU k reformovaniu prenastavenia jej činnosti CFSP.

Vzhľadom na doterajšie predstavenie rozdelenie právomocí jednotlivých postov zastávaných pre potreby CFSP, je možné povedať, že reprezentačná funkcia, aj napriek veľkým snahám o jej jasnejšie zadefinovanie, stále pôsobí značne nekonzistentne. Mnohé prvky ustanovené Lisabonskou zmluvou, sa podarilo bližšie vyjasniť až v praxi, v ktorej EU reprezentuje Vysoký predstaviteľ, predseda Európskej rady, predseda Európskej komisie, ale aj viacerí eurokomisári s ohľadom na prejednávanú agendu či delegácie EU a vedúci týchto diplomatických misií. Na druhej strane, téme reprezentácie EU sa venuje veľká pozornosť, a to ako od rôznych teoretikov výskumu EU, tak aj v rámci EU samotnej. Nie je preto možné povedať, že EU nenapĺňa reprezentačnú funkciu, pretože by to bol omyl. Reprezentácia EU je však stále do veľkej miery spochybňovaná práve jej nízkou úrovňou konzistentnosti, predstavenou už v rámci kritéria schopnosti.

Ďalším z kritérií je funkcia komunikačná, ktorá sa do veľkej miery spája s už predstavenými funkciami diplomatických misií EU, ktoré ju v rámci zastupiteľských úradov v tretích krajinách a pri medzinárodných organizáciách vykonávajú a to v podobe zbierania informácií o prijímajúcom diplomatickom aktérovi, ich analyzovaním a následným zasielaním záverov späť ústredia v Bruseli. Tento spôsob zdieľania informácií vychádza tiež z predpokladu, že ak členské štáty EU získajú rovnaké informácie, sprostredkované cez delegácie EU a následne cez jednu z európskych inštitúcií, je väčšia pravdepodobnosť, že medzi štátmi dôjde k dohode (Kuchařová 2014: 79).⁴² Zavedenie komunikačnej funkcie EU je tiež uvedené v Rozhodnutí Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, v rámci ktorého článok 5 stanovuje povinnosť zdieľania informácií získaných delegáciami EU s národnými diplomatickými misiami členských štátov (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010). Komunikačná rola EU však pôsobí aj voči tretím diplomatickým aktérom, ktorým delegácie EU poskytujú informácie o tomto integračnom zoskupení a to aj napríklad cestou nadväzovania kontaktov s miestnymi médiami, organizovaním podujatí, vytváraním informačných brožúr či odpovedaním na podnety verejnosti (Annual Activity Report EEAS 2018: 8).

⁴² Tento predpoklad by sa však naplnil iba v prípade ak by všetky členské štáty plne dôverovali analytickým zručnostiam EEAS, o ktorých najčastejšie pochybujú najmä najväčšie štáty EU (Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko), ktoré v politickom spravodajstve uprednostňujú svoje národné diplomatické služby (Kuchařová 2014: 79).

Negociačná funkcia, ako jedna z najstarších hľadísk diplomatickej činnosti, patrí ku kľúčovým aj v rámci EU, keďže jednania neprebiehajú iba s ohľadom na vytvorenie dohôd, v ktorých je jednou zo zmluvných strán toto integračné zoskupenie. EU aplikuje svoj vplyv aj na udalosti, do ktorých nie je priamo zapojená čím využíva svoj vplyv na vyriešenie problému zapojením sa do vyjednávacích procesov či ich riadením.

EU sa dlhodobo zapája do vedenia jednaní alebo podpory hľadania riešení sporov na celom svete. Príkladom takýchto aktivít je napríklad vyjednávanie o iránskom jadrovom programe (analyzované v tretej kapitole), podpora mierových rozhovorov v Kolumbii medzi vládou a hnutím FARC po skončení niekoľkoročnej občianskej vojny, v rámci ktorej EU akreditovala aj špeciálneho vyslanca (bývalého írskoho ministra zahraničných vecí Eamona Gilmorea). Na druhej strane na Mali EU pomáhala pri transformačnom procese po politickej kríze a pôsobila aj ako mediátor mierovej dohody podpísanej v roku 2015. Práve v tomto procese sa prejavila komplexná rola EU, ktorá nielen diplomaticky, ale aj finančne a bezpečnostne, cez tréning vojenských zložiek Mali na boj proti terorizmu, zabezpečila rozvojovú spoluprácu (The EU's international roles 2016).

Druhý rozmer negociácii v podobe vyjednávania dohôd EU sa týka predovšetkým obchodných dohôd, ktoré majú za cieľ predovšetkým vytvorenie colnej únie, resp. eliminovanie cieľ ako takých.⁴³ Podobou obchodných zmlúv sú však tiež asociačné a stabilizačné dohody, ktoré figurujú najmä v rámci programu ENP (v rámci ktorého sú uzatvorené napríklad s Ukrajinou či s Arménskom) (EU trade agreements 2019).

2.5. Prerod EU ako diplomatického aktéra

Analýza vyššie spracovaných inštitúcií jasne potvrdzuje, že Lisabonská zmluva predstavovala zlom v zahraničnej politike EU voči tretím krajinám a medzinárodným organizáciám, a to na základe predstavených zmien ale i založením nových právomocí a diplomatickej služby EEAS. Po analyzovaní možnosti naplnenia kritérií diplomatického aktéra, tak ako bol predstavený v koncepte v rámci prvej kapitoly, je potrebné pochopiť charakter tohto diplomatického aktérstva EU. Zámerom tejto podkapitoly je preto zistiť, ku ktorému ideálnemu typu diplomatického aktéra predstaveného tradičnou školou diplomatického myslenia a moderným prístupom vymedzujúcim jeho ponímanie, sa EU približuje.

⁴³ V súčasnosti sú v procese vyjednávania obchodné dohody medzi EU a Japonskom, Singapurom, Vietnamom či Mexikom (EU trade agreements 2019).

Napriek tomu, že EU nemôže nikdy plne vyhovieť teórii tradičnej školy diplomatického myslenia, keďže nie je suverénnym štátom, pri vytváraní diplomatickej služby a vykonávaní diplomatických funkcií sa toto integračné zoskupenie inšpirovalo práve zriadením kreovaným štátmi. Moderný prístup k vymedzeniu diplomatického aktéra, ako bolo poukázaná aj v prvej kapitole, neuvádza vlastné jasne definované kritéria, teoretici tohto prístupu formulujú svoje názory prevažne ako kritiku suverénneho štátu a tvrdení tradičnej školy. Z tohto dôvodu je možné na EU aplikovať kritéria tradičnej školy diplomatického myslenia (predstavené v podkapitole 1.4.1.), ktorých uplatnenie priblíži povahu EU v diplomatickom pôsobení a určí s ohľadom na dva predstavené opozitné teoretické rámce jej postavenie.

Pri skúmaní charakteru diplomatického aktérstva je nutné zohľadniť prelínanie funkcií diplomatických misií zriadených ako suverénnymi štátmi tak aj EU, keďže samotným diplomatickým misiám pripisuje tradičná škola veľkú dôležitosť. S určitosťou je možné povedať, že k úplnému naplneniu funkcií diplomatických misií stanovených Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch z roku 1961 nie je možné v prípade EU dospieť, a to najmä s ohľadom na termíny, ktoré tento dokument používa, a to predovšetkým vysielajúci štát. Je zrejmé, že delegácie EU, zriadené Rozhodnutím Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť z roku 2010, nemôžu vystupovať v medzinárodnom práve ako vysielajúci štát. Avšak s ohľadom na vyššie spracovanú analýzu funkcií, ktoré tieto diplomatické misie EU vykonávajú, je možné ich stotožniť s tými, ktoré vykonáva v prijímajúcom štáte, alebo pri medzinárodnej organizácii delegácia štátna. Medzi tieto funkcie je možné zaradiť predovšetkým tri, a to reprezentatívnu, komunikačnú a negociačnú rolu týchto misií (Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť 2010).

Tými funkciami diplomatickej misie, o ktorých realizovaní delegáciami EU je možno polemizovať patria, jednania s vládou prijímajúceho štátu a ochrana záujmov vysielajúceho štátu a jeho občanov v prijímajúcom štáte. Delegácie EU síce majú medzi funkciami aj negociácie, k nim však dochádza predovšetkým v rozmere inom ako je tomu pri zastúpeniach štátov, keďže okrem negociácie s vládou prijímajúceho štátu patrí medzi najkľúčovejšie aj vedenie jednaní s diplomatickými misiami členských štátov EU pôsobiacich v danej krajine.

Napriek tomu, že posledná funkcia diplomatickej misie stanovená Viedenským dohovorom, a to podpora priateľských vzťahov s prijímajúcim štátom, nie je do role

delegácii EU zahrnutá, neznamená to, že k takýmto krokom v praxi nedochádza. Je však možné tvrdiť, že to závisí na charaktere daného prijímajúceho štátu a úloh, ktoré delegácia EU vo vzťahu k nemu prioritizuje. Je však nesmierne dôležité zdôrazniť, že tieto funkcie delegácii EU sú výsledkom Lisabonskej zmluvy, ktorá ich posúva od zastupovania agendy Európskej komisie na zastupiteľskej úrade EU ako takej, čo značne rozšírilo ich právomoci a témy, ktoré v svojich aktivitách presadzujú (Ružička, Karvašová 2012: 106).

Prívrženci tradičného prístupu k diplomacii vyjadrujú, okrem podpory funkciám diplomatickej misie určených Viedenským dohovorom, aj rozmery spojené s každodennou diplomatickou praxou. Lisabonská zmluva, ktorá ustanovuje diplomatickú službu EEAS jasne posúva externú reprezentáciu tejto integrácie smerom k *profesionalizácii* jej činnosti. Ako bolo poukázané, pred prijatím reformnej zmluvy, členmi zborov delegácii Európskej komisie boli predovšetkým úradníci pracujúci na generálnych riaditeľstvách tejto inštitúcie. Po roku 2010 je však diplomatická služba tvorená 60% zo zamestnancov európskych inštitúcií a 40% akreditovaním diplomatov z členských štátov EU. Tento posun preto napĺňa kritérium profesionalizácie diplomatickej služby (Urbanová 2010: 2–4).

S touto témou úzko súvisí uplatňovanie diplomatických výsad a imunit, ktoré podobne ako samotné funkcie diplomatickej misie, vychádza z Viedenského dohovoru. Napriek tomu, že EU nie je suverénnym štátom, podarilo sa jej bezprecedentne cez bilaterálne dohody s prijímajúcim štátom, rozšíriť ich platnosť aj na členov jej delegácií. Samozrejme, toto prenasťavenie sa neudialo bez komplikácií zo strany suverénnych štátov, ktoré vnímajú ako problematické najmä postavenie členov delegácie EU vo vzťahu k diplomatickým misiám suverénnych štátov, a primárne z protokolárneho hľadiska. Tento spor sa prejavil napríklad cez zorad'ovanie príslušníkov diplomatického zboru daného prijímajúceho štátu či pri používaní hodnosti *vel'vyslanec* pre vedúceho delegácie EU (Bošilca 2014: 30).⁴⁴

Kriteriálnym prvkom tradicionalistov je okrem iného tiež snaha prekonať anarchické prostredie medzinárodného systému a to cez overené kanále bilaterálnych stretnutí

⁴⁴ EU samotná sa samozrejme inšpiruje z opatrení a činností zastupiteľských úradov členských krajín EU, čo sa prejavilo v snahe nie iba zrovnat' ich postavenie v rámci diplomatických imunit, ale aj z hľadiska udeľovania diplomatických hodností. Tie do značnej miery kopírujú ich používanie členskými štátmi EU a líšia sa iba v dvoch prvkoch, kedy pred hodnosťou atašé stojí pri delegáciách EU ešte nižšia hodnosť *asistent atašé* a hodnosť *tretieho tajomníka*, udeľovaná suverénnymi štátmi, sa v diplomatickej službe EU nepoužíva (Diplomatické hodnosti 2015; Pajtinka 2013: 30).

či summitovej diplomacie. S pojmom anarchia európska politika nepracuje, čo však nevylučuje jej pôsobenie v snahe vytvoriť mierové vzťahy medzi štátmi (Donnelly 2000: 6–10; Lee, Hociking 2011: 3).

Vzhľadom na systém fungovania EU je možné potvrdiť, že toto integračné zoskupenie využíva na jeho pôsobenie oba typy diplomacie na určené na základe počtu zúčastnených strán, a to bilaterálne aj multilaterálne platformy. V zásade je totiž možné pokladať za summit každé zasadnutie Európskej rady, na ktorom sa stretávajú hlavy štátov či vlád členských krajín EU. Keď sa však na toto kritérium pozrieme z väčšej perspektívy, multilaterálne summity boli zorganizované tiež vo vzťahu k iným integračným zoskupeniam (Comelli, Matarazzo 2011: 6; Kerres, Wessel 2015: 11).

Klasickým prostriedkom, ktorý na napĺňanie svojich zahranično-politických ambícií EU využíva, sú tiež bilaterálne stretnutia, a to napríklad pri stretnutiach vedúceho delegácie EU s predstaviteľom vlády prijímajúceho štátu. Multilaterálny rozmer výkonu EU je odklonom od preferovaných spôsobov tradičnou školou diplomacie. Tento odklon je podporený tiež témami, ktoré sú na stretnutiach prejednávané (Organisation and functioning of the European External Action Service 2013: 78).

Tradicionalisti, vzhľadom na svoje prieniky s realistami medzinárodných vzťahov, stavujú do popredia *high* politické témy ako bezpečnosť a obrana, ktorým sa samozrejme EU venuje tiež, avšak iba v obmedzenom režime, keďže členské štáty ich považujú za citlivé otázky, nad ktorými by si väčšina z nich rada zachovala čo najväčšiu mieru svojej vlastnej suverenity.⁴⁵ EU, ktorá je v medzinárodnom kontexte vnímaná primárne ako *soft power* preto využíva svoj vplyv pri riadení tohto druhu politik, a to venovaním pozornosti otázkam humanitárnej pomoci, ochrany životného prostredia či socio-ekonomickým záležitostiam (Vanhoonaeker, Pomorska, Maurer 2011: 40; Wouters, Chané 2016: 310–311).

EU sa tiež nevenuje poslednému kritériu tradičnej školy, a to povinnosti skúmať politickú históriu, ktorá má diplomatovi pomôcť pri jeho činnosti a komplexnému chápaniu celej situácie.

Hybridný charakter EU je výzvou pre jej pôsobenie ako diplomatického aktéra. Bezprecedentné nastavenie jej fungovania Lisabonskou zmluvou, ktoré sa prejavilo aj vo vzťahu k pôsobeniu EU ako diplomatického aktéra, nemožno zrovnávať k nijakej inej entite. Sama EU sa odmieta radíť medzi medzinárodné organizácie, s čím v zmysle

⁴⁵ Samotní tradicionalisti odmietajú aby sa tieto témy odklášali od ich spravovania suverénnym štátom, čo vytvára najväčší rozpor medzi fungovaním EU a etatistickým postojom tejto teórie.

rozvinutia jej diplomatickej služby a inštitúcii zodpovedných za externú reprezentáciu môžeme súhlasiť. Komparácia tohto integračného zoskupenia však nie je relevantná ani vo vzťahu k suverénnemu štátu, od ktorého ju stále delí silný intergovernmentálny princíp prejavujúci sa primárne v CFSP.

Na druhej strane však kritériá, ktoré sa jej prijatím Lisabonskej zmluvy podarilo naplniť jasne dokazujú potenciál EU ako diplomatického aktéra konkurujúceho suverénnym štátom, ktorý predstavuje výzvu voči ich diplomatickým službám a to aj napriek tomu, že ho za štát nemožno považovať. EU tvorená ešte stále 28 členskými štátmi je totižto krehkejšia ako suverénny štát, pri ktorého formovaní zahraničnej politiky musí dôjsť ku konsenzu iba na úrovni vlády, resp. prezidenta. Situácia na inštitucionálnej úrovni EU je náročnejšia, keďže jej externé smerovanie musí odsúhlasiť jednomyseľne, resp. kvalifikovanou väčšinou, všetkých 28 členských krajín, ktorých názory na presun zahranično-politických právomocí k supranacionálnej úrovni vnímajú rôzne. Spoločné stanoviská EU sú preto v medzinárodných vzťahov vzácnym elementom.

Vzhľadom na pretvorené či novovytvorené diplomatické nástroje, právomoci a funkcie EU Lisabonskou zmluvou je možné jej prijatie pokladať za zlomový moment v chápaní EU diplomatického aktéra. Legislatívno-zmluvná a inštitucionálna dimenzia diplomacie EU poskytuje rámec na základe ktorého možno o EU hovoriť ako o *hybridnom diplomatickom aktérovi*, ktorého podobnosť v tejto sfére jasne inklinuje k suverénnym štátom, avšak tento status ako integračné zoskupenie nedosahuje, čo sa prejavuje aj v neschopnosti úplne naplniť kritériálne prvky určené tradičnou diplomatickou školou.

3. Vyjednávacie iránskej jadrovej dohody ako potenciál nátlakovej (coercive) diplomacie Európskej únie

Vzhľadom na predstavený koncept diplomatického aktéra a posudzované kritéria na činnosti a zmluvno-legislatívnom prenasťavení diplomacie EU, je prínosné uviesť konkrétny konflikt, v ktorom sa tomuto integračného zoskupeniu podarilo do veľkej miery pôsobiť ako líder vo vyjednávaní a tiež aj v riešení sporu. Tretia kapitola predkladanej diplomovej práce sa zaoberá aktivitami EU pri eskalácii vzťahov svetových veľmocí s Iránom týkajúcej sa jeho jadrového programu. Cieľom tejto kapitoly je podložiť argumenty formulované v predošlých kapitolách pri uplatňovaní konceptu diplomatického aktéra na pôsobenie EU v snahe ich podporení príkladom z praxe, v rámci ktorého boli využité nástroje nátlakovej diplomacie, vnímanej medzinárodným spoločenstvom v porovnaní napríklad s verejnou diplomaciou ako vážnejší typ. Posledná podkapitola opäťovne nasleduje štruktúru diplomatického aktéra predstavenú Ch. Brethertonovou a J. Voglerom, odpovedá na vytýčené kritériá príležitosti, prítomnosti a schopnosti EU s ohľadom na analyzovaný prípad.

Aplikovanie nástrojov *nátlakovej (coercive) diplomacie* posúva výkon EU ako diplomatického aktéra na odlišnú úroveň, keďže dochádza k transformácii od *soft* k *hard power* a tiež aj k využitiu nátlaku pri negociácii, čo nie tradičným prostriedkom európskej diplomacie. Pri analyzovaní role EU ako diplomatického aktéra je dôležité zdôrazniť, že využitie nátlakovej diplomacie týmto integračným zoskupením pri vyjednávaní o iránskom jadrovom programe, bolo v rámci jej angažovania sa v medzinárodných konfliktoch výnimočné a tento nástroj diplomacie nepatrí medzi často využívané prostriedky EU. „EU nie je zvyknutá hrať takúto strategickú rolu v medzinárodnej politike. Toto je pravdepodobne prvýkrát vôbec, čo sa EU takto zapojila do riešenia medzinárodného bezpečnostného problému, ktorý na prvý pohľad nepredstavuje bezprostrednú hrozbu pre EU a jej členské štáty.“ (Sauer 2015: 104).

Vymedzujúc analyzovaný konflikt prebiehajúci od roku 2003 až do roku 2016 so zapojením aktérov z celého sveta, je podstatné diferencovať udalosti do piatich etáp, oddelených od seba zlomovými momentmi v podobe zapojenia nového aktéra či eskaláciou napätia pod vplyvom udalostí. Kľúčovými aktérmi, ktorí s ohľadom na udalosti pôsobili veľmi premenlivo, boli *formát E3* (tvorený Francúzskom, Nemeckom a Veľkou Britániou), *formát EU3* (E3+Vysoký predstaviteľ Únie) a *P5+1* (Bezpečnostná rada OSN doplnená o Nemecko a Vysokého predstaviteľa Únie) (Jessen 2017: 4).

3.1. Kontext napätia medzi Iránom a svetovými mocnosťami

Z geopolitického hľadiska je Irán situovaný v jednom s najnestabilnejších regiónov sveta, keďže v jeho okolí presadzuje svoje záujmy aj niekoľko svetových veľmocí. Na západe hraničí Iránska islamská republika s Tureckom, ktoré je ako člen NATO úzko naviazané na USA, na východe sa nachádzajú konfliktné územia Afganistanu a Pakistanu a južní susedia Iránu v Perzskom zálive predstavujú tiež isté bezpečnostné hrozby (Sauer 2015: 110). Z tohto hľadiska je možné vnímať potenciálne budovanie a následné vlastníctvo jadrových zbraní Iránom ako problém, ktorý znepokojil krajiny po celom svete.

Jadrové aktivity Iránu ako jedného zo signatárov Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (NPT) z roku 1970 začali byť problematickými v roku 2002, kedy iránske exilové hnutie Národná rada odporu Iránu zverejnila informáciu o existencii jadrových zariadení, ktoré doteraz neboli známe a Irán o ich neinformoval.⁴⁶ Tieto zariadenia mali slúžiť predovšetkým na obohacovanie uránu, ktorý mohol byť následne využívaný na vývoj jadrových zbraní. Po týchto zisteniach navštívil spomínané miesta riaditeľ Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (IAEA), ktorý začiatkom roku 2003 potvrdil existenciu týchto zariadení a vyzval Irán o prehodnotenie jadrového programu (Alcaro 2018: 59–60; Lašan 2014: 49). Ten síce mohol byť na základe NPT budovaný, avšak iba na civilné účely (prevádzkovanie nukleárných elektrární), pričom povinnosťou Iránu bolo tiež deklarovať tieto svoje aktivity IAEA, čo sa pred odhalením v roku 2003 nedialo (Sauer 2007: 617). Následné iránske snahy presvedčiť medzinárodné spoločenstvo o naplnení podmienok ustanovených NPT plným deklarováním svojich jadrových aktivít boli začiatkom roku 2004 spochybnené IAEA, ktorá objavila chýbajúce a nesprávne časti tejto proklamácie, čo podporilo tvrdenia krajín zastávajúcich názor, že Irán sa snaží získať jadrové zbrane (Sauer 2015: 106).⁴⁷

Hrozba v podobe vytvorenia jadrových zbraní a navýšenia tak ich celosvetového počtu nemôže byť vzhľadom na efekt hromadného ničenia spochybňovaná,

⁴⁶ Aktivity Iránu v jadrovom výskume začali už v roku 1957, kedy bol spoločne s USA podpísaný program *Atómy pre mier*, pričom do snahy podporiť civilnú jadrovú spoluprácu s Iránom sa neskôr v 70. rokoch pridalo aj Francúzsko a Nemecko (Kutchesfahani 2006: 11).

⁴⁷ Vlastníctvo zbraní hromadného ničenia by Irán posunulo na pozíciu lídra v stredovýchodnej oblasti, v rámci ktorej dochádzalo v tej dobe k oslabeniu pozície Iraku spojeného s War on Terror, kedy vojenské aktivity USA a jeho spojencov ako následok 11. septembra 2001 vytvárali napätie aj v rámci krajín susediacich s Irakom. Je preto možné predpokladať, že z iránskeho uhla pohľadu smeroval strach predovšetkým k hrozbe invázie USA na jeho územie, čomu by jadrové zbrane a možnosť ich použitia mohlo zabrániť (Sauer 2015: 110–111).

na čo v podstate jednotne zareagovalo celé medzinárodné spoločenstvo. Odsúdenie Iránu a jeho jadrového programu však predstavovalo výzvu aj pre ekonomiky kritizujúcich krajín, ktoré importovali veľké množstvo iránskej ropy a akýkoľvek sankčný režim mohol ovplyvniť aj ich produkciu a ziskovosť.⁴⁸ Kým celkový import ropy z Iránu do EU predstavoval iba 4% z celkového dovozu, v prípadoch konkrétnych členských krajín bol tento počet vyšší, Grécko dovážalo až 25% iránskej ropy, Taliansko 12,5%. Tento aspekt vyvolal aj rôzne stanoviská k aplikácii ekonomických sankcií ako nástroja nátlaku na Irán (bližšie priblíženého v podkapitole 3.2.) uvalených rezolúciami OSN v spolupráci s EU. Kým v roku 2010 bola EU najväčším obchodným partnerom Iránu s bilanciou až 20%, v roku 2017 klesla na piate miesto s iba 6% (najvýznamnejšími obchodnými partnermi Iránu sa v tomto období stali Spojené arabské emiráty a Čína) (Blockmans, Viaud 2017: 9–10; Sauer 2015: 107–109). Ekonomická sila Iránu a jeho vplyvu v tejto oblasti na jeho partnerov je kľúčovým elementom, ktorý ovplyvňoval proces vyjednávania jadrovej dohody.

3.2. Rola Európskej únie vo vyjednávaní iránskej jadrovej dohody

Prvá fáza negociácií

Prvá fáza vyjednávania o riešení konfliktu začína ihneď po prevalení tajného jadrového programu Iránu v roku 2002, kedy sa lídri krajiny cez švajčiarsku vládu obrátili na Washington, ktorému vyjadrili ochotu rokovať o možnostiach vyriešenia situácie. Napriek tomu sa však USA nestalo kľúčovým diplomatickým aktérom, keďže administratíva prezidenta Georgea W. Busha nevedela zaujať jasné stanovisko, presadzovala predovšetkým okamžité posunutie prípadu na Bezpečnostnú radu OSN, čo je dôvodom prečo rolu lídra v jednaniach prevzala EU, ktorej sa podarilo presvedčiť svetové mocnosti, že prvou alternatívou v riešení krízy by mala byť práve cesta diplomacie (Harnisch *nepublikované*: 2–3). Rozhodnutie americkej administratívy však bolo nepochybne podporené aj tým, že Irán má s USA dlhodobo napäté vzťahy, ktoré v roku 1979 vyústili až do prerušenia diplomatických stykov, po tom čo islamskí militanti obsadili v Teheráne americkú ambasádu, na ktorej následne 444 dní držali 63 Američanov ako rukojemníkov. USA navyše dlhodobo obviňuje Irán z podpory terorizmu a všetky kontakty medzi týmito dvomi štátmi sú udržiavané

⁴⁸ Irán bol zazmluvnenou stranou pre také koncerty ako ENI v Taliansku, OMV v Rakúsku, Total vo Francúzsku či Shell vo Veľkej Británii a v Holandsku (Sauer 2015: 108).

iba prostredníctvom neutrálneho Švajčiarska. Tieto udalosti tak nepochybne ovplyvnili aj vývoj americko-iránskych vzťahov a tiež stanoviská USA v procese vyjednávania Iránskej jadrovej dohody (Alam 2011: 38–40; Kutchesfahani 2006: 12–13).

Formulovanie postoja v prvej fáze konfliktu nebolo jednoduché ani zo strany EU. Problematika obmedzenia šírenia jadrových zbraní sa na pôde Európskeho spoločenstva síce objavila už pri vytvorení EPC, kedy v 80. rokoch bola kreovaná skupina zodpovedná za sledovanie tejto agendy, jednotné aktivity EU v snahe o presadzovanie témy obmedzenia zbraní hromadného ničenia počas 90. rokov klesli na intenzite a to aj napriek tomu, že opatrenia v tejto oblasti boli diskutované tiež pri vzniku CFSP Maastrichtskou zmluvou. Preto keď v roku 2002 boli zverejnené informácie o predošle neidentifikovaných zariadeniach Iránu na získavanie uránu, očakávalo sa, že EU vzhľadom na svoju internú nejednotnosť nebude schopná predstaviť záväzné stanoviská, čo sa však vzhľadom na jej promptnú reakciu v tejto veci ukázalo ako omylné (Kienzle 2013: 1143; Sauer 2015: 104–105).

V reakcii na návštevu IAEA v Iráne sa na podnet vtedajšej ministerky zahraničných vecí Švédska uskutočnilo zasadnutie Rady EU, kde sa členské štáty dohodli na nutnosti vytvorenia novej politiky EU o nešírení jadrových zbraní. Výsledkom bolo vytvorenie *Základných zásad stratégie EU proti šíreniu zbraní hromadného ničenia* v roku 2003, neskôr doplnených o *Európsku bezpečnostnú stratégiu*, ktoré sa rovnako dôležito vzťahovali aj na vtedajšiu vojnu v Iraku (Kienzle 2013: 1143; Sauer 2015: 104–105). Konzistentnosť EU sa síce prejavila v dohode postupu voči daniu v Iráne, kedy širokým spektrom rezonovali snahy s Iránom rokovať, problematickým však zostával formát, ktorý sa mal do negociácií zapojiť. Najzásadnejšia iniciatíva vyšla z trojice členských štátov, Veľkej Británie, Francúzska a Nemecka (formát E3), ktoré hneď 21. októbra 2003 vycestovali do Teheránu, kde bolo potvrdené ich postavenie v jednaniach a zahájil sa tiež samotný negociačný proces. Tieto kroky boli pozitívne vnímané aj v USA, ktoré vyjadrilo podporu formátu E3, avšak iba za predpokladu, že v prípade zlyhania nimi vedených rokovaní, podporí formát presun spravovania konfliktu pod Bezpečnostnú radu OSN, čo samotný Irán vnímal ako veľkú hrozbu (Reardon 2012: 15).

Počiatkové opatrenia ustanovené voči Iránu formátom E3 v rokoch 2002 až 2004 možno totižto označiť za konštruktívny dialóg, keďže diplomatické stretnutia mali viesť k pozastaveniu získavania ďalšieho uránu a to v najideálnejšom prípade na dobu neurčitú, s čím Irán nesúhlasil. E3 preto opakovane upozorňovala druhú stranu na nutnosť zväziť aj prebiehajúce jednania o uzatvorení dohody Trade and Cooperation Agreement s EU,

ktorej vytvorenie bolo vzhľadom na prebiehajúci konflikt v ohrození (Jessen 2017: 10–11; Kutchesfahani 2006: 16).⁴⁹

Spočiatku sa preto Irán naozaj pokúšal o kompromis, pozitívne prijal európske požiadavky o pripojení sa k dodatku k NPT a tiež prisľúbil pozastaviť obohacovanie uránu na jeho území (Bowen, Brewer 2011: 932). Keď sa však tieto opatrenia zo strany Iránu ukázali v roku 2004 ako klamlivé, keďže jeho jadrový program naďalej tajne pokračoval, bolo nutné negociačný proces upraviť. Zlyhanie rokovaní v roku 2004 preto možno označiť za koniec prvej fázy vyjednávaní.

Druhá fáza negociácií

Diplomatická iniciatíva formátu E3 sa v prvej fáze konfliktu ukázala ako nedostatočná nie iba s ohľadom na vyjednávanie o dohode s Iránom, ale aj kvôli rozporným postojom členských krajín EU, ktoré vystupovanie daných troch štátov v konflikte vnímali aj vzhľadom na ich ekonomické väzby pro-iránskejšie, ako tomu bolo v prípade ostatných členov EU. Kritika niektorých z nich siahala ešte ďalej, predstaviteľ Holandska vyjadril obavy o nekoherentnom postoji EU, čo vnímal najmä ako problém Nemecka, ktoré by podľa jeho názoru nepovažovalo Irán ako vlastníka jadrových zbraní za nebezpečenstvo, čo ho automaticky vylúčilo ako objektívneho aktéra. Existencia E3 bola okrem Holandska spochybnená tiež Poľskom či Talianskom, ktoré sa cítili z týchto procesov vynechané a politické kroky formátu E3 označovali za tajnostkárске (Jessen 2017: 9–10; Kutchesfahani 2006: 5–6, 18). Problematické postoje členských štátov EU nakoniec vyriešil až vstup *J. Solanu* vo funkcii Vysokého predstaviteľa pre CFSP do vyjednávaní, čo zjednotilo postoje EU a vytvorilo konsenzus ohľadom jej reprezentácie vo vyjednávaní iránskej jadrovej dohody, v rámci ktorých mala byť EU zastupovaná od roku 2004 formátom EU3. J. Solana tak predstavoval spojenie nielen medzi Iránom a EU, ale aj medzi členskými štátmi EU a formátom E3 (Jessen 2017: 9–10; Kutchesfahani 2006: 5–6, 18).

S nástupom novej etapy vyjednávaní s Iránom sa teda na strane EU vytvoril nový formát, zahrňujúci nielen tri najväčšie štáty, ale reprezentujúci všetky členské krajiny. Napriek tomu však časť akademickej literatúry používa vymedzenie EU3 od samotného

⁴⁹ Táto dohoda obsahovala požiadavky zamerané na podporu demokracie, zlepšenie ľudských práv v krajine, zrušenie akýchkoľvek väzieb s teroristickými organizáciami a tiež vzdanie sa zámeru vytvoriť zbrane hromadného ničenia. Rokovania medzi Iránom a EU o tejto dohode boli nakoniec v procese jednaní o vytvorení dohody nukleárnej pozastavené a o ich opätovnom začatí sa v súčasnosti neuvažuje (Kutchesfahani 2006: 16).

vstupu EU, resp. jej členských krajín, do jednaní s Iránom v roku 2003. Na druhej strane však mnohí autori zapojenie J. Solanu ako reprezentanta celej EU a nie iba troch najväčších krajín považujú za obrovský posun, čo je možné poukázať aj diferencovaním týchto negociačných formátov (Jessen 2017: 4). Využívanie formátu EU3 možno radiť medzi nové aspekty diplomacie EU, samotné integračné zoskupenie sa vo svojich oficiálnych materiáloch prvýkrát zmieňuje o EU3 až v roku 2011 (Sauer 2015: 107).

V rámci vyjednávania však nedochádzalo iba k zmene formácii aktérov, menili sa tiež názorové pozície členských krajín EU ako takých, keďže prebiehali rôzne kolá volieb a novo zvolení štátnici presadzovali odlišné zahranično-politické smerovanie ako tomu bolo pred tým. Napríklad vo Francúzsku, ako jednej z pôvodných krajín E3, prezident Jacques Chirac presadzoval voči Iránu politiku zmierlivejšiu a problém videl v oboch stranách konfliktu, ktoré nedokázali dospieť k dohode, jeho nástupca Nicolas Sarkozy (ktorý nastúpil do úradu v roku 2007) bol však naopak voči Iránu zástancom podstatne tvrdšieho prístupu (Sauer 2015: 107–108).

Stanovisko EU hodnotiace svoj vstup do jednaní s Iránom znelo veľmi jednoznačne: *„Iba EU mohla zohrať rolu v tomto prípade. Žiadny iný aktér nemohol byť akceptovateľný. Rusko, Čína a USA to nemohli urobiť, a rovnako to nebolo možné ani samostatne pre akýkoľvek členský štát EU. EU bola prijatá vzhľadom na fakt, že bola oboma stranami vnímaná ako neutrálny aktér, ako sprostredkovateľ. My sme boli tými čo stavali most v kontexte vzťahov medzi Iránom a USA, ktoré pokračujú ako veľmi komplikované.“* (Blockmans, Viaud 2017: 1) Kým v prvej fáze konfliktu možno postoj USA považovať za kritickejšie v porovnaní s tými európskymi, keďže EU vystupovala predovšetkým ako mediátor, po voľbe nového iránskeho prezidenta v roku 2004, ktorý automaticky po svojom víťazstve vo voľbách obnovil činnosť jadrového programu, priklonila EU3 svoju stratégiu bližšie k americkým názorom zasadzujúcim sa o aplikáciu tvrdých opatrení (Ningthoujam 2014: 113).

Druhá fáza vyjednávania v rokoch 2004 až 2006 bola kľúčová vo viacerých momentoch. Okrem premeny aktérov z E3 na EU3, došlo aj k eskalácii konfliktu vzhľadom na iránske porušovanie vyjednaných kompromisov medzi stranami, EU bola navyše nútená vzhľadom na nesplnenie jej požiadaviek aplikovať časové ultimáta na dosiahnutie svojich cieľov. To síce postačilo na nájdenie parciálnych názorových prienikov, k jasnej zhode sa však dospieť nepodarilo ani napriek neutíchajúcim kolám rokovania. Táto fáza preto končí v roku 2006, kedy bol prípad Iránu presunutý zo správy

EU na Bezpečnostnú radu OSN, čoho sa Teherán vzhľadom na možnosť uvalenia sankcií obával najviac (Sauer 2007: 620).⁵⁰

Tretia fáza negociácií

Ďalšia etapa negociácií, prebiehajúca od roku 2006 do roku 2013, je tiež spojená so zmenou aktérov, svoj vplyv v konflikte začala presadzovať Bezpečnostná rada OSN vo formáte P5+1 a výmenou si prešiel aj post Vysokého predstaviteľa, kedy J. Solanu s ohľadom na vstup Lisabonskej zmluvy do platnosti v roku 2009 nahradila na pretvorenom poste C. Ashtonová.

V súlade so snahou J. Solanu⁵¹ vyjednať dohodu s Iránom, prvá rezolúcia OSN v júli 2006 neobsahovala uvalenie ekonomických sankcií, jasne ale deklarovala časový horizont, v rámci ktorého do 31. augusta toho istého roku malo dôjsť k pozastaveniu iránskeho obohacovacieho procesu, pričom v prípade nedodržania hrozila Bezpečnostná rada využitím potrebných opatrení. Dokopy tak Bezpečnostná rada OSN, ktorej formát počas vyjednávania s Iránom predstavuje tzv. *P5+1*⁵² (päť stálych členov Bezpečnostnej rady OSN a Nemecko, pričom vyjednávaniu sa stále zúčastňoval aj Vysoký predstaviteľ) prijala šesť rezolúcií, z ktorých väčšina uvalila na Teherán ekonomické sankcie (Sauer 2007: 621–622).⁵³

Irán na predstavené sankcie nereagoval, práve naopak, postupoval proti nim, napríklad ešte väčším znížením medzinárodných kontrol, ktoré na svojom území s ohľadom na jadrový program povoľoval a naďalej odmietal, že na jeho území dochádza k budovaniu jadrových zbraní. Zlom v tretej fáze vyjednávania spôsobil odmietavý postoj Číny a Ruska voči ďalšiemu zaťaženiu Iránu sankciami, rezolúcia z roku 2010 je teda

⁵⁰ Práve ekonomické sankcie patrili ako už bolo zmienené k jedným z najhorších hrozieb, ktorých sa Irán pri vyjednávaniach obával a to predovšetkým vzhľadom na to, že ako krajina, ktorá nie je členom WTO závisí vo svojom ekonomickom výkone od bilaterálnych dohôd, ktoré sankčný režim obmedzoval. Európska diplomacia zaznamenala počas vyjednávania o iránskej jadrovej dohode veľké úspechy a to aj napriek tomu, že jej mnohí kritici vyčítajú nedostatok *carrots* počas negociácií, kedy pracovala iba so *sticks*, teda akýmsi zastrašovaním bez ambície ponúknuť benefity za iránske ústupky. Naopak potenciálnu výzvu a pozitívnu motiváciu pre Irán, ktorá v tej dobe mohla zohrať kľúčový aspekt vo vyjednávaní a urýchliť dosiahnutie dohody, malo vo svojom rozhodovacom procese USA, ktoré blokovalo vstup Iránu do WTO (Sauer 2015: 108).

⁵¹ Do rokovaní s Iránom sa ale zapájali aj jednotlivé odbory pracujúce s Vysokými predstaviteľom, kľúčovou osobnosťou bola napríklad Nemka Helga Schmidová, ktorá stále na čele plánovania politiky a včasného varovania, dnes pôsobí ako generálna tajomníčka EEAS. Jej osoba patrí podľa mnohých medzi najkľúčovejšie v súčasných štruktúrach EEAS, keďže zachováva kontinuitu smerujúc od J. Solanu až po F. Mogheriniovú (De La Baume 2015).

⁵² Formát nazývaný krajinami EU ako EU3+3 (Reardon 2012: 24).

⁵³ Obmedzene sa tieto opatrenia týkali zákazu importu a exportu nukleárnych materiálov a boli zmrazené aj aktíva iránskych spoločností či individuálnych osôb zapojených do jadrového programu (Sauer 2007: 621–622).

poslednou, neuplatnila ďalšie ekonomické opatrenia, avšak ustanovila možnosť pre jednostranné sankcie. Napriek tomu, že ďalšie sankcie OSN prijaté neboli, prísny sankčný režim pokračoval z rozhodnutia jednotlivých štátov, napr. USA či Kanady (Reardon 2012: 18–26). Individuálne opatrenia vo vzťahu k Iránu sa vzhľadom na poslednú rezolúciu OSN rozhodla aplikovať aj EU s cieľom ovplyvniť výkon tejto krajiny vo vzťahu k financiám, bankovníctvu, energetickým surovinám, cestovaniu, softwarovým trhom či sektorom obchodujúcim s drahými kovmi (Blockmans, Viaud 2017: 3).

Štvrtá fáza negociácií

Kým funkčné obdobie J. Solanu bude navždy príznačné rokovaniami s Iránom a parciálnymi dohodami v snahe zabezpečiť na Strednom východe mier, jeho nástupkyňa po prijatí Lisabonskej zmluvy na pretvorenom poste Vysokej predstaviteľky C. Ashtonová priniesla do tejto agendy prelomové riešenie, keďže sa jej ako predsedníčke okrúhlych stolov medzi Iránom a P5+1 v roku 2013 podarilo dospieť k ochote rokovať o možnej finálnej dohode,⁵⁴ čo možno považovať za začiatok štvrtej etapy konfliktu (Katzman, Kerr 2013: 1). Postavenie C. Ashtonovej počas okrúhlych stolov je dôkazom, že pôsobenie EU týchto vyjednávaniach bolo zásadné. Nezúčastňovala sa negociácií iba v rámci dohliadania či zo statusu pozorovateľa, bola poverená predsedaním týmto zasadnutiam a to aj s ohľadom na to, že okrem EU sa ich zúčastnili aj svetové veľmoci zastúpené v Bezpečnostnej rade OSN. Uvedomenie si tohto elementu je dôležitým pre hodnotenie vplyvu EU nielen s ohľadom na výsledky jednania, ale aj pri posudzovaní EU a jej sily medzinárodným spoločenstvom.

K zmene postoja Iránu by však nedošlo bez úprav politického vedenia krajiny ďalšími prezidentskými voľbami, ktoré vyhral Hassan Rouhani, bývalý líder vyjednávacieho tímu Iránu v jednaniach s EU3, ktorý teraz presadzoval väčšiu mieru medzinárodnej spolupráce v snahe vyriešiť iránsku izolovanosť a zaťaženie spôsobené ekonomickými sankciami. Dňa 24. novembra 2013 sa nakoniec v Ženeve za účasti formátu P5+1, skladajúcej sa aj z troch krajín EU a Vysokej predstaviteľky predsedajúcej tomuto stretnutiu, podarilo vyjednať dočasnú *Interim* dohodu zabezpečujúcu zmrazenie produkcie obohateného uránu a umožňujúcu IAEA väčšiu mieru kontroly na iránskom území. Ústupok z druhej strany zoskupených veľmocí predstavoval úľavy z platiacich

⁵⁴ Tieto rokovania medzi Iránom a P5+1 boli prelomovými aj v v iránsko-amerických vzťahoch, keďže po niekoľkoročnej absencii spoločnej komunikácie sa zástupcovia USA týchto okrúhlych stolov zúčastnili.

ekonomických sankcií, od ktorých vo významnej časti upustila aj EU (Katzman, Kerr 2013: 1; Lebovic 2016: 25).

Prelomový charakter dosiahnutej Interim dohody si nikto nedovolil spochybňovať, pričom celosvetovo rezonovala nielen EU ale najmä osoba Vysokkej predstaviteľky C. Ashtonovej, ktorej pozíciu v medzinárodných vzťahoch dosiahnutý úspech značne posilnil a stal ju do role výnimočnej vyjednávačky, s v súčasnosti často artikulovaným prívlastkom *from zero to hero*. Kým do roku 2013 naozaj mnohí spochybňovali mandát Vysokkej predstaviteľky a ako už bolo zmienené v druhej kapitole, vyčítali jej predovšetkým slabé zázemie v oblasti medzinárodných vzťahov, vytvorením iránskej Interim dohody prispela C. Ashtonová nevídaným spôsobom k mieru a obnoveniu iránsko-amerických vzťahov, čo sa začiatkom nového tisícročia zdalo vysoko nepravdepodobné. Pochvaly na jej osobu smerovali zo všetkých smerov, iránsky minister zahraničných vecí ju po uskutočnení rokovaní oslovoval familiárne *Cathy* a minister zahraničných vecí USA John Kerry *sa* za ňou chodil ohľadom iránskej agendy radiť (*briefovať*) „(...) *Lady Ashtonová* *hrala pravdepodobne najdôležitejšiu úlohu v svetovej diplomacii. Bola zvolená ako zástupca šiestich najsilnejších krajín sveta, vrátane USA a Číny, bola v epicentre rozhovorov s Iránom... počas 12 až 18 hodín denne, končiac pracovný čas o tretej hodine ráno, mala na starosti rokovanie o riešení jedného z najnebezpečnejších a najzložitejších problémov sveta.*“ (Blair 2013)

Piata fáza negociácií

Po vytvorení dočasnej dohody však stáli aktéri pred výzvou prijať stály plán, ktorý by predstavoval trvalú úpravu jadrového programu Iránu a prestavil medzinárodné prostredie, v ktorom sa stále nachádzal v značnej izolácii, čo možno považovať za piatu, poslednú fázu vo vyjednávaniach, so začiatkom v roku 2015 a trvajúcu v podstate do súčasnosti. Sama C. Ashtonová po úspechu rokovaní v roku 2013 nepovažovala situáciu za vyriešenú a vznik súhrnnej komplexnej dohody nebrala za samozrejmosť: „*Táto dočasná dohoda je naozaj dôležitá, ale nie tak dôležitá ako komplexná dohoda (ktorá je)... ťažká, náročná a neexistuje žiadna záruka, že budeme úspešní.*“ (Ashton in AFP, AP 2014) Napriek tomu, že sa dalo predpokladať, že k podpisu finálnej dohody medzi Iránom a P5+1 dôjde ešte za pôsobenia prvej Vysokkej predstaviteľky Únie v jej funkcii, nestalo sa tak. Podpis *Spoločného komplexného akčného plánu* (JCPOA), teda komplexnej dohody, ktorú v závere podpísalo sedem predstaviteľov, šesť zástupcov suverénnych štátov a Vysoká predstaviteľka Únie F. Mogheriniová, sa uskutočnil

14. júla 2015, teda osem mesiacov po konci mandátu C. Ashtonovej. Tá napriek záveru svojho funkčného obdobia zostala súčasťou vyjednávaní o finálnej jadrovej dohode, keďže s cieľom zachovania kontinuity v tak citlivej téme akou iránsky jadrový program bol, vymenovala F. Mogheriniová C. Ashtonovú za svoju špeciálnu poradkyňu pre oblasť rozhovorov s Iránom o vzniku trvalej dohody. „*Aby sa zabezpečila kontinuita rokovaní, ktoré si vyžadujú plné nasadenie, Catherine Ashtonová zabezpečí rokovania a bude pravidelne podávať správy (F. Mogheriniovej).*“ (Croft 2014) V praxi C. Ashtonová stále sprostredkovávala rokovania, jednaní P5+1 s ministrom zahraničných vecí Iránu sa však zúčastňovala výlučne F. Mogheriniová (Croft 2014).

Podpisom JCPOA sa podarilo vytvoriť právny rámec, ktorý na najbližších 15 rokov obmedzil obohacovanie uránu Iránom, vytvoril sa monitorovací systém určený na detekciu snáh vyrábať jadrové zbrane čo nadviazalo na zákaz vývoja jadrového výbušného zariadenia vrátane iránskych výskumných a diagnostických činností (Harnisch *nepublikované*: 15). Dodržiavanie rámca nastaveného JCPOA dostala na starosti kreovaná *Joint Commision*, ktorá by sa mala skladať z piatich stálych členov Bezpečnostnej rady OSN, Nemecka a Iránu, medzi ktorými EU vystupuje ako *primus inter pares* (zástupca USA sa posledných uskutočnených stretnutí nezúčastňuje). Komisia, ktorej cieľom je kontrola dodržiavania JCPOA sa stretáva štyrikrát ročne a to v Ženeve, Viedni či v New Yorku. Väčšina stretnutí konaných na úrovni politických riaditeľov je vedená práve H. Schmidovou, generálnou tajomníčkou EEAS a stretnutia na ministerskej úrovni vedie podľa zvyklostí F. Mogheriniová.⁵⁵ Tieto aspekty teda jasne naznačujú: „*(...) schopnosť EU zhromažďovať technické, právne a diplomatické expertízy potrebné pre implementáciu záležitosti zverených JCPOA*“ (Blockmans, Viaud 2017: 5–6)

Po vstupe JCPOA do platnosti vyjadrila Rada EU vôľu ďalej rozvíjať svoje vzťahy s Iránom v súlade s predstaveným plánom berúc ohľad na to, že IAEA potvrdila dodržiavanie záväzkov, ku ktorým sa Irán zaviazal, čo EU plánuje podporiť cez ďalšie zrušenie hospodárskych a finančných sankcií súvisiacich s využívaním jadrovej energie (Závery Rady o Iráne 2016).⁵⁶

⁵⁵ Vysoká predstaviteľka je síce súčasťou stretnutí ministerskej úrovne Joint Commission JCPOA, avšak nemá rozhodovacie právomoci (Blockmans, Viaud 2017: 7).

⁵⁶ EU sa však naďalej na Irán uvažuje sankcie na export istých druhov tovaru a udeľovanie víz, ktoré sa ale vzťahujú na porušovanie ľudských práv (EU restrictive measures against Iran 2019). Diskusia ohľadom možnosti zrušenia sankcií zavedených rezolúciami OSN bola diskutovaná aj v rámci rezolúcie 2231, ktorá potvrdila existenciu a právny rámec JCPOA (Blockmans, Viaud 2017: 4–5).

3.3. Diplomatické aktérstvo EU v riešení krízy

Vyjednávanie o iránskej jadrovej dohode patrí k jednému z najvýznamnejších príkladov, kedy EU zaujala výnimočné postavenie diplomatického aktéra celosvetového meradla a dosiahla úspechy, ktoré vyvolali rešpekt v rámci medzinárodného prostredia a svetových veľmocí. Nasledujúc koncept diplomatického aktéra Ch. Brethertonovej a J. Voglera je možné sledovať tri prvky, ktoré sa významne na tomto spore vo vzťahu k EU prejavili. EU jasne využila *príležitosť* vstúpiť do vyjednávaní, čo jej umožnené vzhľadom na zlé iránsko-americké vzťahy a absolútnu absenciu snáh USA vstupovať do jednaní ako negociátor.

Prítomnosť EU vo vyjednávaní jadrovej dohody bola určená predovšetkým jej promptnou reakciou, kedy bol v roku 2003 vytvorený dokument *Základných zásad stratégie EU proti šíreniu zbraní hromadného ničenia* a neskôr *Európska bezpečnostná stratégia*, čo dokázalo, že témy zbraní hromadného ničenia sú pre EU zásadné. Vytvorenie diplomatickej iniciatívy EU3 tak bolo následne schválené ako líder rokovaní s Iránom, a to nie iba iránskou stranou, ale aj ostatnými veľmocami, primárne USA (Sauer 2015: 105).

Špecifickým však rozhodne nebol iba vstup EU do rokovaní s Iránom, keďže nástroje, ktoré toto integračné zoskupenie použilo na uplatnenie svojich schopností pre dosiahnutie dohody sa odlišuje od predošlých najčastejšie využívaných. Nátlaková diplomacia, ktorú presadzovali nielen Francúzsko, Nemecko, Veľká Británia ale aj Vysoký predstaviteľ CFSP (neskôr Vysoké predstaviteľky Únie) jasne poukazuje na vlastníctvo prepracovanej infraštruktúry EU, ktorú dokáže uplatniť na riešenie konfliktu v prípade jej koherentného vystupovania, čo bolo zabezpečené spoluprácou formátu EU3 s Vysokým predstaviteľom. Inštitucionálne zázemie EU však do vyjednávaní zapojilo aj kabinet J. Solanu, neskôr rôzne generálne riaditeľstvá EEAS.

Na naplnenie kritérií stanovených v prvej kapitole pre dosiahnutie nástrojov *coercive* diplomacie je nutné sa zamerať na tri prvky, ktoré EU musela nevyhnutne do svojej stratégie voči Iránu zakomponovať, a to formuláciu požiadavky, artikuláciu hrozby a vytvorenie časového nátlaku, do kedy musí splnenie požiadaviek nastať (Sauer 2015: 104).

Požiadavka EU znela vo vyjednávaniach jasne. Všetky kroky EU3 a Vysokého predstaviteľa viedli k zastaveniu obohacovania uránu Iránom, čo však bolo spochybňované druhou stranou vzhľadom na nutnosť obohatiť urán aj pre civilné využívanie jadrovej energie. Irán totižto nikdy nespochybňoval argument

medzinárodného spoločenstva, že nemôže vlastniť jadrové zbrane (čo bolo stanovené aj cez NPT), odmietal však samotné snahy o zastavenie činnosti jadrového programu, ktorý podľa artikulovaných názorov iránskych predstaviteľov bol zameraný výlučne na nevojenské použitie.⁵⁷ Riaditeľ IAEA síce navštívil nedefinované a neohlásené zariadenia pre jadrové aktivity v Iráne, nebolo však možné jasne určiť či mali viesť k tvorbe jadrových zbraní (Alcaro 2018: 59–60; Laşan 2014: 49; Sauer 2007: 625).

Hrozba EU, ktorú niekoľkokrát v rámci rokovaní medzi rokom 2003 až 2006 formulovala, bolo presunutie spravovania konfliktu pod Bezpečnostnú radu OSN, čo by automaticky predstavovalo uvalenie širokého rozmedzia ekonomických sankcií. Tie nakoniec v roku 2006 uvalené boli a stupňovali sa postupne až do roku 2010, kedy bola prijatá rezolúcia, na základe ktorej začali veľmoci voči Iránu uplatňovať ich vlastné ekonomické sankcie, ktoré sa týkali napríklad aj regulácie udeľovania víz. Medzi týmito krajinami figurovalo okrem EU aj USA či Kanada (Reardon 2012: 18–26). Napriek tomu, že mnoho kritikov EU považovalo za jedinú reálnu hrozbu, ktorá by v Iráne mohla vyvolať ochotu prenastaviť jeho jadrový program, vojenskú akciu USA, Bezpečnostná rada OSN nakoniec reálne prijala niekoľko rezolúcií, ktoré sa sústredili výlučne na nevojenský ekonomický rozmer (Sauer 2007: 626–627).⁵⁸

Íránska islamská republika mala počas dlhých rokov vyjednávania niekoľko možností na zmenu svojich pozícií k jadrovej činnosti, keďže EU3 stanovila niekoľko termínov časového nátlaku pred tým ako realizovala svoju hrozbu a posunula spis Iránu Bezpečnostnej rady OSN. Týmito časovými ultimátami bol napríklad koniec októbra 2004, do kedy mal Irán plne deklarovať svoje zariadenia na produkciu jadrových aktivít, zastaviť obohacovanie uránu či podpísať dodatkový protokol NPT. Posledným časovým nátlakom bol koniec augusta 2006, kedy malo dôjsť k pozastaveniu iránskeho obohacovacieho procesu, pričom opätovné nedodržanie tohto termínu viedlo k využitiu potrebných opatrení Bezpečnostnej rady OSN uvalením ekonomických sankcií. EU síce dokázala formulovať časové ultimáta, ako to vo svojej teórii vymedzuje T. Sauer, v Iráne však toto časové hľadisko nebolo vyhodnotené ako relevantné a jeho odignorovanie spôsobilo aplikovanie vopred artikulovanej hrozby (Sauer 2007: 628; Sauer 2015: 106).

⁵⁷ Dohoda NPT totižto povoľuje jadrový program na civilné využitie, čo vyjednávať Iránu v roku 2006 okomentoval ako: „Musí byť vytvorený balans medzi právami a povinnosťami vychádzajúcimi z NPT. Nie je spravodlivé, že musíme dodržiavať všetky povinnosti ale nemôžeme si užívať naše práva.“ (Larijani in Sauer 2007: 625)

⁵⁸ Ekonomické sankcie sú však často kritizované širšou verejnosťou, keďže ich uvalenie neškodí iba danej problematickej krajine, ale aj všetkým jej obchodným partnerom. Preto je veľmi dôležité zvážiť či benefity, ktoré z ich uvalenia vstúdia prevýšia náklady tretích štátov (Sauer 2007: 627).

EU vo vyjednávaní potvrdila tiež všetky tri nutné funkcie pre dosiahnutie statusu diplomatického aktéra, kedy sa jej aj napriek zmene vo formáte aktérov začiatkom negociačného procesu podarilo naplniť reprezentačnú funkciu a formát EU3 a Vysoký predstaviteľia uspeli v tak náročnom procese. Za naplnenie negociačnej funkcie možno označiť samotný proces vyjednávania a schopnosť EU do nej nielen vstúpiť ale ho aj viesť. Počas svojho pôsobenia však EU zastávala tiež funkciu sprostredkovateľa informácii pre iné svetové mocnosti o priebehu jednania, a to najmä pred rokom 2006 a zástupcovia EU (napríklad Vysoký predstaviteľia) poskytovali svoje znalosti aj štátnikom zo svetovým veľmocí (napríklad z USA), čo možno považovať za naplnenie komunikačnej funkcie diplomatického aktéra. Rovnako prebiehala výmena informácií aj medzi zástupcami EU v negociáciách a medzi ostatnými členskými štátmi o dosiahnutých progresoch (Blair 2013).

Vyjednávanie o JCPOA, v ktorej sa v rámci medzinárodného prostredia nespochybniteľne prejavila EU ako diplomatický aktér, patrí k najväčším úspechom zahraničnej politiky EU. Formát EU3 a Vysoký predstaviteľ reprezentujúci všetky členské štáty EU priniesli zlepšenia či už smerom k iránsko-americkým vzťahom, ale primárne do oblasti Stredného východu, kde zabezpečenie právneho zaviazania sa Iránu k nevlastneniu jadrových zbraní predstavuje rozsiahle záruky bezpečnosti a mieru. Avšak vzhľadom na to, že podpis komplexnej zmluvy uskutočnený v roku 2015 (a jej následný vstup do platnosti v roku 2016) čelia značným význam rýchlo sa meniaceho globalizovaného prostredia, je dôležité sa pozrieť aj na súčasné aktivity, ktoré EU vo vzťahu k Iránu realizuje.

Kým JCPOA bola vytvorená počas funkčného obdobia amerického prezidenta B. Obamu, ktorý niekoľkokrát vyjadril tejto dohode veľkú podporu, jeho nasledovník v úrade D. Trump od začiatku spochybňoval iránske dodržiavanie tejto zmluvy a predovšetkým tiež jej význam, čo viedlo až k odstúpeniu USA od JCPOA v roku 2018. Kritika Iránu administratívy D. Trumpa smeruje najmä k podstate tejto dohody, keďže podľa jeho názoru Irán naďalej klame a tajne pracuje na vytvorení balistických rakiet, pre čo je nutné na tieto aktivity opäť uvaliť ekonomické sankcie (Mascaro 2018). Rozhodnutie USA však nezmenilo postoje EU ako jedného z najväčších garantov JCPOA, kedy po kroku amerického prezidenta F. Mogheriniová vyjadrila ľútosť nad týmto rozhodnutím a podporili ich svojimi oficiálnymi vyhláseniami aj mnohé z členských krajín EU. Je preto možné povedať, že i keď USA zvolilo opačný postoj ako EU, predstavitelia EU ako aj jej suverénne štáty naďalej podporujú zachovanie

JCPOA: „*JCPOA pracuje a plní svoj cieľ, a to zabezpečiť, aby iránsky program zostal výlučne mierový, čo potvrdila Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu.*“ (Herszenhorn 2018) Oficiálne stanovisko F. Mogheriniovej totižto jasne špecifikuje dohodu JCPOA ako dohodu multilaterálnu: „*JCPOA však nie je bilaterálnou dohodou a nie je v rukách žiadnej krajiny, aby ju jednostranne ukončil, čo je dané aj tým, že ju Bezpečnostná rada OSN rezolúciou 2231 jednomyselne schválila.*“ (Mogherini in Remarks by HR/VP Mogherini on the statement by US President Trump regarding the Iran nuclear deal (JCPOA) 2018)

To ako tieto rozličné postoje EU a USA k meritu veci s odstupom väčšieho času zmenia vzťahy medzinárodného spoločenstva k Iránu je jednou diskutabilnou líniou, ďalšou je tiež aj to či tento nejednotný názor poškodí americko-európske vzťahy, ako prirodzených partnerov, čo by do značnej miery mohlo potenciálne do budúcnosti ovplyvniť pôsobenie EU ako diplomatického aktéra.

Záver

Predkladaná diplomová práca sa zaoberala témou ašpirácie EU na diplomatického aktéra, ktorý bol ako koncept predstavený prostredníctvom prvej kapitoly konceptuálne a terminologicky vymedzujúcej tiež základné prístupy k diplomacii. Hlavným predmetom diplomovej práce bola analýza súčasnej role EU ako aktéra svetovej diplomacie, pričom vymedzenie sledovaného časového rámca začínalo vstupom Lisabonskej zmluvy do platnosti v roku 2009 až do konca roka 2018.

Cieľom predkladanej diplomovej práce bola identifikácia všeobecných kritérií konceptu diplomatického aktéra a následné aplikovanie tohto rámca s ohľadom na charakterizovanie súčasnej podoby EU ako diplomatického aktéra. Berúc do úvahy zámer diplomovej práce bolo nutné zobrať do úvahy tiež faktory ovplyvňujúce naplnenie kritérií diplomatického aktéra EU za účelom stanoviť povahu diplomatického aktérstva EU a jej priblíženie k ideálnym typom diplomatického aktéra vymedzeného teoretickými východiskami tradičnej školy a moderného prístupu.

Predkladaná diplomová práca odpovedala na výskumnú otázku: *Ktoré znaky identifikované v rámci konceptu diplomatického aktéra EU naplňuje a aký je charakter jej aktérstva v tejto oblasti?*

Diplomová práca bola štruktúrovaná na tri kapitoly, ktoré sa vzhľadom na predstavené oblasti výskumu jasne delia na ďalšie podkapitoly, dodržiujúc predovšetkým koncept diplomatického aktéra ustanovený začiatkom analýzy, na základe ktorého je jasne dokázateľné aké aspekty sa EU ako diplomatickému aktérovi darí či nedarí naplňať. Predkladaná akademická práca však okrem iného zisťuje, ktoré inštitucionálne prvky súčasnej podoby EU môžu byť pokladané za kľúčové pre výkon diplomatického aktérstva EU a či nimi toto integračné zoskupenie oplývalo už v predlisabonskom období, alebo sa jedná o novo zavedené posty, orgány či procedúry.

Prvá kapitola predstavenej jednoprípadovej štúdie sa vysporiadala nie iba s vymedzením termínov diplomacie a konceptu diplomatického aktéra, riešila tiež rôzne akademické postoje k tomu, kto post diplomatického aktéra môže zastávať, čo sa javí ako posun spôsobený predovšetkým globalizáciou a technologickým pokrokom, odkláňajúcim diplomatického aktéra od tradičného suverénneho štátu k moderným neštátnym subjektom supranacionálnej, subnacionálnej, medzivládnej či nadnárodnej úrovne. Napriek týmto premenám medzinárodného prostredia, ktoré úzko vplyvajú na zmeny v procesoch výkonu diplomacie, stále prevládajú názory podporované tiež

aj Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch z roku 1961, ktoré podporujú suverénny štát ako jediného diplomatického aktéra. Toto učenie tradičnej školy podkladá svoj etatický pohľad tiež štyrmi kritériálnymi prvkami, ktoré potenciálny diplomatický aktér podľa tohto prístupu musí naplniť. Naopak moderný prístup k diplomacii nevytvára svoje vlastné kritériálne zázemie, stavia svoju teóriu na kritike suverénnych štátov, ktoré podľa ich názoru nie sú dostatočnými diplomatickými aktérmi pre súčasnú podobu medzinárodného prostredia, v rámci ktorého sa zväčšuje vplyv medzinárodných či mimovládnych organizácií. Prvá kapitola v svojom závere pracuje tiež s nástrojmi využívanými diplomatickými aktérmi v snahe presadiť svoje záujmy vo vzťahu k tretím diplomatickým aktérom a stanovuje znaky, ktoré sú potrebné dodržať pri uplatňovaní ekonomickej, verejnej a nátlakovej diplomacie.

Zámerom druhej kapitoly bolo ilustrovať štruktúru diplomatického konceptu Ch. Bretherthonovej a J. Voglera z prvej kapitoly na konkrétnom zahranično-politickom nastavení EU, čo jasne kopírujú aj jednotlivé podkapitoly. Táto časť práce sa preto zaoberala príležitosťami EU vstúpiť na medzinárodnú scénu, jej prítomnosťou v pre ňu kľúčových oblastiach či už geografického alebo tematického charakteru a dopodrobna analyzovala aj schopnosti EU v aplikovaní jej politických nástrojov využívaných tiež aj na formovanie konzistentného inštitucionálneho medzinárodného pôsobenia, čo možno pokladať za kľúčový aspekt pri posudzovaní diplomatického aktéra. Vzhľadom na to, že posledný komplexný rámec schopnosti *capability* sa ďalej rozčleňuje na štyri parciálne prvky, dodržovala štruktúra druhej kapitoly aj toto delenie. Poslednou podkapitolou je okrem konceptu diplomatického aktéra aj oblasť aktivít EU v kontexte jej diplomatických funkcií, ktoré sú definované ako kľúčové pre doplnenie kritérií Ch. Bretherthonovej a J. Voglera pre dosiahnutie tohto statusu.

Po získaní perspektívy inštitucionálneho a zmluvno-právneho prenastavenia EU vo vzťahu k CFSP a jej diplomatickým aktivitám, bolo dôležitým tiež presvedčiť sa o vplyve tohto integračného zoskupenia v rámci praktickej dimenzie na konkrétnom prípade vyjednávania o iránskom jadrovom programe, objasnenom prostredníctvom tretej kapitoly. V tejto časti práce bola pasáž venovaná deskriptívnemu opisu vzniku napätia medzi veľmocami a Iránom, čo poukazuje na príležitosť EU vstúpiť do negociačného procesu, v rámci ktorého je následne opätovne aplikovaný rámec nielen konceptu diplomatického aktéra, ale tiež aj nástroja nátlakovej (*coercive*) diplomacie, ako bol v prvej kapitole charakterizovaný na základe dodržania troch procesných prvkov. EU, ktorej sa primárne vďaka formátu EU3 a Vysokému predstaviteľovi, podarilo

úspešne zavíšiť podpis dohody s Iránom akceptovanej širším medzinárodným spoločenstvom, zaznamenala výrazné angažovanie sa v konflikte ohrozujúcom mier v jednom z najnestabilnejších regiónov sveta a preukázala tak svoju efektivitu v jej pôsobení ako diplomatický aktér schopný využiť nátlakovú diplomaciu.

Výskum predkladanej diplomovej práce uplatňoval na zahranično-politické pôsobenie EU kritériálny rámec konceptu diplomatického aktéra Ch. Brethertonovej a J. Voglera skladajúci sa z troch hľadísk. V prvom rade sa jedná o *príležitosť*, ktorú EU využila pre vstup na medzinárodnú scénu, pričom medzi tieto udalosti možno radiť bipolárne usporiadanie sveta do pádu železnej opony či následnú vysokú mieru angažovanosti EU po teroristickom útoku na Svetové obchodné centrum v New Yorku dňa 11. septembra 2001. Príležitosť prejaviť svoj status diplomatického aktéra EU bolo možné nájsť tiež aj vo vzťahu k vyjednávaniu o iránskom jadrovom programe, ktorého úspešnosti pôvodne bránili zlé iránsko-americké vzťahy a iniciatíva EU, nadväzujúca na absenciu USA v prípade snahy nájsť kompromis, bola určujúcou pre úspech prevzatia zodpovednosti za vyriešenie konfliktu formátom EU3 a Vysokým predstaviteľom.

Ďalšie z kritérií diplomatického aktéra, *prítomnosť*, súvisí s pôsobením EU na medzinárodnej scéne, pričom tento aspekt bol ako bolo dokázané naplnený už pred prijatím Lisabonskej zmluvy napríklad cez politiku rozširovania, a však za kľúčové možno považovať až následné ustanovenie medzinárodno-právnej subjektivity vzťahujúcej sa na celú Úniu v rámci obdobia po roku 2009, ktoré jasne posilnilo pozíciu EU vo vzťahu k tretím diplomatickým aktérom a na medzinárodnej scéne ako takej, a to aj napriek tomu, že medzinárodno-právnou subjektivitou oplýval aj predošlý prvý pilier štruktúry stanovenej Maastrichtskou zmluvou.

To do akej miery sa EU darí pôsobiť ako diplomatický aktér je doplnené tiež aj o jej *schopnosti* využívať politické nástroje a vytvárať konzistentný inštitucionálny rámec, ktorý riadi zahranično-politické ambície tohto integračného zoskupenia. EU sa preto podarilo naplniť nielen všetky tri uvedené hľadiská konceptu diplomatického aktéra, spĺňa dokonca aj všetky štyri čiastkové kritériá stanovené pre aspekt schopnosti diplomatického aktéra Ch. Brethertonovou a J. Voglerom, keďže ako bolo predkladanou prácou dokázané, zdieľané hodnoty EU vo výkone jej zahraničnej politiky boli jasne ustanovuje Lisabonská zmluva. Predkladanej diplomovej práce sa podarilo tiež dokázať podporu občanov EU pre činnosť CFSP, čo legitimizuje zahraničné aktivity EU a naplnené boli aj kritéria konzistentnosti a koherentnosti externej politiky EU, keďže EU sa dlhodobo zameriava na dosiahnutie jednotnej reprezentácia a Lisabonská zmluva

k tomuto zámeru značne prispela, i keď stále nie je možné hovoriť v tejto oblasti o bezproblémovom fungovaní. Na druhej strane však zmeny vykonané Lisabonskou zmluvou priniesli značný posun s cieľom dosiahnuť efektívny výkon zahraničnej politiky EU v snahe dosiahnuť jej konzistentnosť aj na vertikálnej úrovni, v konzultácii stanovísk na problematiku medzi členskými štátmi EU a jej inštitúciami, čo ovplyvňuje tiež činnosť EU na pôde medzinárodných organizácií.

Zriadenie EEAS ako diplomatickej služby EU v snahe podporiť činnosť Vysokého predstaviteľa je kľúčovým momentom posunu výkonu zahraničnej politiky EU, kedy možno po prvýkrát hovoriť o diplomatickej službe neštátneho diplomatického aktéra. V rámci EEAS dnes pôsobí aj rozsiahla sieť delegácií EU, do Lisabonskej zmluvy známych ako delegácie Európskej komisie, ktorých funkcie tiež prešli značným rozšírením. Existenciu 140 diplomatických misií EU možno považovať za nástroj, ktorým sa tomuto integračnému zoskupeniu darí pôsobiť externe s cieľom dosahovať svoje záujmy za hranicami. Medzi využívané nástroje EU však možno tiež radiť aj prostriedky využité pri uplatňovaní stratégie nátlakovej diplomacie na prípade iránskeho jadrového programu, kedy sa EU darilo dodržať všetky tri štádiá predstavené T. Sauerom, artikulovať jasnú a relevantnú požiadavku na zastavenie obohacovania uránu Iránom, a to pod možnosťou využitia hrozby v podobe posunutia prípadu zo správy EU na Bezpečnostnú radu OSN, čo nakoniec predstavovalo uvalenie ekonomických sankcií na Iránsku islamskú republiku.

Aj napriek tomu, že nátlaková diplomacia nepatrí medzi časté nástroje európskej diplomacie a vyjednávanie o dohode s Iránom bolo prvým, kde sa angažovanie takéhoto charakteru EU prejavilo, dokázala EU tiež formulovať niekoľko časových ultimát pre dosiahnutie svojich požiadaviek v negociácii z čoho možno usúdiť, že EU sa podarilo vystupovať ako diplomatický aktér nátlakovej diplomacie. Tento prípad možno vnímať vysoko pozitívne, keďže EU zastupovanej formátom EU3 a postupne tromi Vysokými predstaviteľmi, s ohľadom na zmenu právomocí tohto postu Lisabonskou zmluvou a výmenu personálneho zastúpenia tejto funkcie, sa podarilo nájsť kompromis vedúci k podpisu finálnej komplexnej dohody v roku 2015.

V rámci vymedzenia konceptu diplomatického aktéra sa okrem kritérií stanovených Ch. Brethetonovou a J. Voglerom hovorí aj o funkciách, ktorých spĺňanie diplomatickým aktérom je kľúčové pre doplnenie jeho statusu. Prvým rozmerom je v tomto prípade reprezentatívna funkcia, ktorá je pre aktivity EU najviac zmieňovanou akademickou literatúrou. Reprezentácii EU sa totižto venuje veľká pozornosť či už z pohľadu teoretikov

skúmajúcich EU, alebo aj zo strany samotných inštitúcií EU. K napĺňaniu reprezentačnej funkcie týmto integračným zoskupením dochádza aj s ohľadom na posuny vytvorené Lisabonskou zmluvou, hoci priestor na ďalšie úpravy s cieľom väčšej miery koherentnosti stále pretrváva.

Predkladaná diplomová práca potvrdila aj pôsobenie EU v oblasti komunikačnej a negociačnej role, ako ďalších z hľadísk funkcií diplomatického aktéra, a to najmä vzhľadom na aspekt činností jej diplomatických misí či jej vplyvu v rámci medzinárodných rokovaní, čo bolo potvrdené aj argumentami v rámci vyjednávania o iránskom jadrovom programe.

Keďže postavenie EU je bezprecedentné a samo integračné zoskupenia vidí svoju pozíciu niekde na pomedzí medzi suverénnym štátom a medzinárodnou organizáciou, stála predkladaná diplomová práca medzi neľahkou úlohou, a to určiť povahu diplomatického aktérstva EU s ohľadom na jej priblíženie k ideálnej podobe štátneho alebo neštátneho charakteru, tak ako ho chápu teoretické vymedzenia tradičnej školy diplomatického myslenia a moderného prístupu.

Napriek tomu, že EU nemôže nikdy plne vyhovieť teórii tradičnej školy diplomatického myslenia, keďže nie je suverénnym štátom, pri vytváraní diplomatickej služby a vykonávaní diplomatických funkcií sa toto integračné zoskupenie inšpirovalo práve zriadením kreovaným štátmi. Moderný prístup k vymedzeniu diplomatického aktéra, ako bolo poukázaná aj v prvej kapitole, neuvádza vlastné jasne definované kritéria, teoretici tohto prístupu formulujú svoje názory prevažne ako kritiku suverénneho štátu a tvrdení tradičnej školy. Z tohto dôvodu je možné na EU aplikovať kritéria tradičnej školy diplomatického myslenia, ktorých uplatnenie približuje charakter EU v diplomatickom pôsobení a určuje s ohľadom na dva predstavené opozitné teoretické rámce jej postavenia.

Delegácie EU prešli prijatím Lisabonskej zmluvy značnými zmenami, ktoré sa týkali tiež úpravou personálneho obsadzovania zamestnancov v porovnaní s predošlými delegáciami Európskej komisie, čo viedlo k profesionalizácii diplomatickej služby EU. V tomto aspekte teda súčasná podoba EU nadväzuje na kritérium diplomatického aktéra tradičnej školy. Aspekt profesionalizácie diplomacie navyše vystupuje proti vymedzenej teórii moderného prístupu diplomatického myslenia.

S výkonom delegácií EU súvisí do veľkej miery tiež uplatňovanie diplomatických výsad a imunit, ako bežnej protokolárnej praxe zastupiteľských orgánov suverénnych štátov. Napriek tomu, že Viedenský dohovor o diplomatických stykoch stanovuje svoje

využívanie iba na suverénne štáty, EU sa podarilo, aj keď so značnými komplikáciami, vytvoriť cez bilaterálne dohody bezprecedentné procedúry, ktoré v protokolárnej činnosti na pôde prijímajúceho diplomatického aktéra stavajú delegácie EU na úroveň podobnú ako je tomu v prípade diplomatických misií suverénnych štátov, a do veľkej miery pred status delegácií medzinárodných organizácií.

Diplomatická prax EU spĺňa tiež kritériá tradičnej školy vo vzťahu k diskutovaným politickým témam, ktoré sa netýkajú iba *low* agendy, ako to presadzuje moderný prístup, ale aj *high* oblastí. Na stretávanie sú rovnako ako v prípade suverénneho štátu využívané obe platformy určené na základe počtu zúčastnených strán, a hoci štát uprednostňuje predovšetkým bilaterálne stretnutia, charakter EU s jej 28 členskými krajinami sprostredkováva nevyhnutne predovšetkým multilaterálne jednanie.

Naopak oblasťami, kde nedochádza k prieniku medzi diplomatickou činnosťou EU a tradičnej školy diplomacie je nutnosť skúmať politickú históriu vo vzťahu k chápaniu súčasných javov a rovnako EU nepracuje ani s termínom anarchia, ktorá stojí v centre záujmu teoretikov tejto školy. Odklon od naplnenie kritérií tradičnej školy v týchto dvoch oblastiach potvrdzuje komplikovanosť EU v definícii jej povahy ako diplomatického aktéra. Úplné naplnenie kritérií diplomatického aktéra tradičnej školy nemôže v prípade EU nastať nikdy, a to predovšetkým s ohľadom na etastické termíny vymedzené touto školou.

Na základe analyzovaných skutočností možno povedať, že EU naplnila všetky kritéria identifikované v rámci konceptu diplomatického aktéra EU, a však problematickým je určenie charakteru tohto aktérstva. Vzhľadom na dva prístupy k diplomacii, tradičného a moderného, je možné povedať, že funkcie ako aj inštitucionálne zázemie a diplomatická prax EU sa prelína s nastavením suverénnych štátov do rozsiahlej miery, a však nespĺňa to najzakladanejšie, nie je suverénnym štátom.

Na základe toho je možné uviesť, že EU je diplomatickým aktérom *hybridného charakteru* stojac na pomedzí medzi jej právnym statusom integračného zoskupenia a na druhej strane rozvinutím jej diplomatickej služby a inštitúcií zodpovedných za externú reprezentáciu do takmer rovnocennej podoby so suverénnymi štátmi, ktorým v rámci medzinárodného prostredia dokáže v mnohých oblastiach aj konkurovať.

Potenciál EU v oblasti jej pôsobenia ako diplomatického aktéra po roku 2009 značne stúpol, dokáže sa v činnosti vyrovnáť aj veľmocenským suverénnym štátom, a to aj napriek tomu, že je podstatne krehkejšia, keďže formovanie CFSP na základe intergovernmentálneho princípu musí zohľadňovať názory všetkých členských krajín

a ich ochotu hľadať kompromis v danej problematike. Posuny, ktoré nastali prijatím Lisabonskej zmluvy jasne dokazujú, že míľnikom vo vývoji diplomatického aktérstva EU bolo práve prijatie tejto zmluvy reformujúcej zmeny predstavené Amsterdamom, kedy by ešte EU potenciálne nedokázala naplniť všetky potrebné kritériá konceptu diplomatického aktéra.

Lisabonská zmluva predstavuje zlomový moment vo vývoji EU vo vzťahu k zahranično-politickému prenasťaveniu, čo jasne upravuje tiež potenciál tohto integračného zoskupenia aj vo vzťahu k jeho pôsobeniu na medzinárodnej scéne. EU sa po roku 2009 darí naplňovať kritéria diplomatického aktéra a to najmä s ohľadom na vytvorenie komplexnejšieho rámca jej schopností v snahe zlepšiť konzistentnosť európskeho externého pôsobenia. EU však stále nemôže konkurovať suverénnym štátom v spravovaní zahraničnej politiky, keďže jej členské štáty si v tejto oblasti zachovávajú veľkú mieru právomocí a presúvanie jej väčšej miery výkonu na supranacionálne orgány je proti presvedčeniu mnohých z týchto krajín.

Budúcnosť vývoja EU ako diplomatického aktéra je ďalšou zaujímavou oblasťou pre možnosť výskumu externého pôsobenia tohto integračného zoskupenia. Vplyv EU podlieha zmenám, ktoré narážajú na jej krehkosť ako zoskupenia 28 členských krajín, ktorých ochota nájsť zhodu pri zahranično-politickom pôsobení EU je kľúčová pre jej prítomnosť na medzinárodnej scéne. Otáznym tak zostáva ako ovplyvní podobu a výkon EU ako diplomatického aktéra napríklad aj bezprecedentný odchod jednej z jej najväčších členských krajín a či sa EU podarí udržať jej medzinárodný vplyv v rýchlo sa meniacom globalizovanom prostredí.

Zoznam použitej literatúry

AFP, AF. 2014. „EU’s Ashton in Tehran: No guarantee of final nuke deal“ *timesofisrael.com*, 09. 03. 2014 (online). Dostupné z <<https://www.timesofisrael.com/eus-ashton-to-meet-iranian-president-rouhani-sunday/>> (02. 04. 2019)

Alam, Aftab. 2011. „Sanctioning Iran: Limits of Coercive Diplomacy.“ *India Quarterly* 67 (1), 37–52. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (23. 04. 2019)

Alcaro, Riccardo. 2018. *Europe and Iran’s Nuclear Crisis*. London: Palgrave Macmillan.

„Annual Activity Report EEAS“ *European External Action Service 2018*, (online). Dostupné z <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_activity_report_2017.pdf> (25. 03. 2019)

Arikan, Harun. 2009 „The European Union Policy towards the Balkan States in the Post-Cold War Era.“ *Special Issue on Balkans*, 15–22. Dostupné z <<https://dergipark.org.tr/download/article-file/117957>> (20. 3. 2019)

Arshad, Mohammed, Michelle, Nichols. 2017. „Despite undiplomatic discourse, Trump's dance card is full“ *reuters.com*, 22. 09. 2017 (online). Dostupné z <<https://www.reuters.com/article/us-un-assembly-trump-world/despite-undiplomatic-discourse-trumps-dance-cardc-is-full-idUSKCN1BX2R6>> (13. 2. 2019)

Associated Press. 2012. „Kissinger says calling Europe quote not likely his“ *foxnews.com*, 27. 6. 2012 (online). Dostupné z <<https://www.foxnews.com/world/kissinger-says-calling-europe-quote-not-likely-his>> (13. 3. 2019)

Barston, Ronald Peter. 2014. *Modern Diplomacy*. London: Routledge.

Berridge, R. Geoff. 2005. *Diplomacy: Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan.

Berridge, R. Geoff, Alan, James. 2003. *A Dictionary of Diplomacy*. London: Palgrave Macmillan.

Bicchi, Federica, Niklas, Bremberg. 2016. „European diplomatic practices: contemporary challenges and innovative approaches.“ *European Security* 25 (4), 391–406. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com>> (13. 3. 2019)

Bindi, Federiga. „European Union Foreign Policy: A Historical Overview.“ Pp. 13–40 in Federiga Bindi (ed.). *The Foreign Policy of The European Union*. Washington D.C.: The Brooking Institution.

Bislimi, Faton. 2010. „EU Foreign Policy Towards Balkans: An Opportunity or a Challenge?“ *The Western Balkans Policy Review* 1 (1), 29–48. Dostupné z <<http://www.kppcenter.org/WBPRReview2010-1-1-Bislimi.pdf>> (15. 4. 2019)

Blair, David. 2013. „Iran nuclear deal takes Catherine Ashton from ‚zero‘ to hero“ *telegraph.co.uk*, 24. 11. 2013 (online). Dostupné z <<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/10471355/Iran-nuclear-deal-takes-Catherine-Ashton-from-zero-to-hero.html>> (12. 4. 2019)

Blessing, Ralph. 2010. „A Changing Diplomatic World.“ Pp. 65–77 in Gordon Martel (ed.). *A Companion to International History 1900-2001*. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Blockmans, Steven. 2017. *Diferentiation in CFSP: Potential and Limits*. Rím: Instituto Affari Internazionali.

Blockmans, Steven, Astrid, Viaud. 2017. „EU Diplomacy and the Iran Nuclear Deal: Staying power.“ *Policy Insights* 28, 1–13. Dostupné z <<https://www.ceps.eu/publications/eu-diplomacy-and-iran-nuclear-deal-staying-power>> (2. 4. 2019)

Boşilcă, Laura Ruxandra. „The European Union - a ‚Sui Generis‘ International Diplomatic Actor: Challenges Posed to the International Diplomatic Law.“ *Romanian Journal of European Affairs* 14 (1), 22–33. Dostupné z <http://rjea.ier.ro/sites/rjea.ier.ro/files/articole/RJEA_2014_vol14_no1_art2.pdf> (24. 3. 2019)

Bowen, Q. Wyn, Jonathan, Brewer. 2011. „Iran’s nuclear challenge: nine years and counting.“ *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 87 (4), 923–943. Dostupné z <<https://www.jstor.org>> (24. 4. 2019)

Bretherton, Charlotte, John, Vogler. 2006. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.

Bretherton, Charlotte, John, Vogler. 2013. „A global actor past its peak.“ *International Relations* 27 (3), 375–390. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (24. 3. 2019)

Buzan, Barry, Richard, Little. 2000. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: University Press.

Comelli, Michele, Raffaello, Matarazzo. 2011. „Rehashed Commission Delegations or Real Embassies? EU Delegations Post- Lisbon.“ *Instituto Affari Internazionali* 11 (23), 1–14. Dostupné z <<http://www.iai.it>> (24. 3. 2019)

„Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: The Development of the External Service“ *Commission of the European Communities 2001*, (online). Dostupné z <http://aei.pitt.edu/37679/1/COM_2001_381.pdf> (17. 3. 2019)

Constantinou, M. Costas, Paul, Sharp. 2016. „Theoretical perspectives in diplomacy.“ Pp. 13–27 in Costas M. Constantinou, Pauline Kerr, Paul Sharp (ed.). *The Sage Handbook of Diplomacy*. California: Sage Publishing.

Cooper, F. Andrew. 2002. „Snapshots of and Emergent Cyber-Diplomacy: The Greenpeace Campaign against French Nuclear Testing and the Spain-Canada „Fish War“.“ Pp. 128–150 in Evan H. Potter (ed.). *Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in Twenty-First Century*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Cooper, F. Andrew, Jorge, Heine, Ramesh, Thakur. 2013. „Introduction: The Challenges of 21st-Century Diplomacy.“ Pp. 46–67 in Andrew F. Cooper, Jorge Heine, Ramesh Thakur (ed.). *Modern Diplomacy*. Oxford: University Press.

Cox, Michael. 2002. „Paradigm Shifts and 9/11: International Relations After the Twin Towers“ *Security Dialogue* 33 (2). Dostupné z <<https://www.prio.org>> (5. 3. 2019)

Croft, Adrian. 2014. „Ashton to stay on as EU special adviser on Iran nuclear talks“ *reuters.com*, 5. 12. 2014 (online). Dostupné z <<https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-ashton/ashton-to-stay-on-as-eu-special-adviser-on-iran-nuclear-talks-idUSKCN0JJ22T20141205>> (4. 4. 2019)

Cuyvers, Armin. 2017. „The Road to European Integration.“ Pp. 22–42 in Emmanuel Ugirashebuja et al. (ed.). *East African Community Law*. Leiden: Brill Publishers.

De La Baume, Maia. 2015. „The women behind the nuclear deal“ *politico.eu*, 17. 7. 2015 (online). Dostupné z <<https://www.politico.eu/article/the-women-behind-the-nuclear-deal/>> (4. 4. 2019)

„Decision making in in common foreign and security policy“ *University of Portsmouth 2013*, (online). Dostupné z <<http://hum.port.ac.uk/europeanstudieshub/learning/module-2-understanding-eu-policy-making/decision-making-in-common-foreign-and-security-policy/>> (5. 3. 2019)

„Diplomatické hodnosti“ *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky 2015*, (online). Dostupné z <https://www.mzv.sk/ministerstvo/slovenski_velvyslanci-diplomaticke_hodnosti> (3. 3. 2019)

Donnelly, Jack. 2000. *Realism and International Relations*. Cambridge: University Press.

Edwards, Geoffrey. 2013. „The EU’s foreign policy and the search for effect.“ *International Relations* 27 (3), 276–291. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com/>> (25. 3. 2019)

„EU restrictive measures against Iran“ *European Council and Council of the European Union 2019*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran/>> (12. 4. 2019)

„EU Special Representatives“ *European External Action Service 2016*, (online). Dostupné z <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/3606/EU%20Special%20Representatives> (1. 4. 2019)

„EU trade agreements“ *European Council and Council of the European Union*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/trade-policy/trade-agreements/>> (21. 3. 2019)

Faizullaev, Alisher. 2014. „Diplomatic Interactions and Negotiations.“ *Negotiation Journal* 30 (3), 275–299. Dostupné z <<https://onlinelibrary.wiley.com>> (21. 3. 2019)

Fink-Hooijer, Florika. 1994. „The Common Foreign and Security Policy of the European Union“ *EJIL* 5, 173–198. Dostupné z <<https://pdfs.semanticscholar.org/81af/f55143bf2778f6485fbdfacf4871f297ab64.pdf>> (12. 3. 2019)

„Foreign Affairs Council Configuration“ *European Council and Council of the European Union 2019*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/configurations/fac/>> (22. 2. 2019)

Frattini, Franco. 2010. „The European External Action Service: a look into EU diplomat training.“ *European View* 9, 219–227. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (2. 4. 2019)

Gardner, Anthony Luzzatto, Stuart E., Eizenstat. 2010. „New Treaty, New Influence?“ *ForeignAffairs.com*, Marec/Apríl 2010 (online). Dostupné z <<https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2010-03-01/new-treaty-new-influence>> (24. 3. 2019)

Geoffrey, Allen Pigman. 2010. *Contemporary Diplomacy: Representation and Communication in a Globalized World*. Cambridge: Polity.

George, L. Alexander. 1997. *Forceful Persuasion*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.

Gilboa, Eytan. 2008. „Searching for a Theory of Public Diplomacy.“ *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616 (1), 55–77. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (13. 2. 2019)

„Glosár súhrnov“ *EUR-Lex*, (online) Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/union_legal_personality.html?locale=sk> (5. 4. 2019)

„Glossary of summaries“ *EUR-Lex*, (online) Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/eu_human_rights_convention.html?locale=en> (5. 4. 2019)

„Goals and Values of the EU“ *European Union*, (online) Dostupné z <https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en> (6. 4. 2019)

Greicevci, Labinot. 2011. „EU Actorness in International Affairs: The Case of EULEX Mission in Kosovo.“ *Perspectives on European Politics and Society* 12 (3), 208–303. Dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/dv/201/201205/20120530_article_eulex_1_en.pdf> (7. 4. 2019)

Gstöhl, Sieglinde. 2012. *European Union Diplomacy: What Role for Training*. Brugge: College of Europe.

Gupta, Joyeeta. 2004. „Non-State Actors: Undermining or Increasing the Legitimacy and Transparency of International Environmental Law.“ Pp. 297–320 in Ige F. Dekker, Wouter G. Werner (ed.). *Governance and International Legal Theory*. Berlin: Springer.

Harnisch, Sebastian. *Nepublikované*. „Preventing crisis militarization: the European Union, the United States and the Iranian nuclear program.“ Pp. 1–15 in Gordon Friedrichs, Sebastian Harnisch, Camerom G. Thies (ed.). *The Politics of Resilience and Transatlantic Order: Enduring Crisis?* New York: Routledge. Dostupné z <https://www.uni-heidelberg.de/md/politik/harnisch/person/publikationen/harnisch_2018__forthcoming__-_preventing_crisis_militarization_the_european_union__the_united_states_and_the_iranian_nuclear_program.pdf> (28. 3. 2019)

Heater, Derek, Geoff R., Berridge. 1993. *Introduction to International Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Helly, Damien et al. 2014. *A closer look into EU's external action fronline*. Maastricht: European Centre for Development Policy Management.

Herszenhorn, M. David. 2018. „Europe vows to fight for Iran deal as US renews sanctions“ *politico.eu*, 06. 08. 2018 (online). Dostupné z <<https://www.politico.eu/article/federica-mogherini-europe-vows-to-fight-for-iran-deal-as-us-donald-trump-renews-sanctions/>> (4. 4. 2019)

Hoffman, John. 2003. „Reconstructing diplomacy.“ *British Journal of Politics and International Relations* 5 (4), 525–542. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (13. 2. 2019)

Huijgh, Ellen. 2016. „Public diplomacy.“ Pp. 437–450 in Costas M. Constantinou, Pauline Kerr, Paul Sharp (ed.). *The Sage Handbook of Diplomacy*. California: Sage Publishing.

Ifestos, Panayiotis. 2007. „European political cooperation (EPC): Its evolution from 1970 to 1986, and the single European act.“ *Journal of European Integration* 11 (1), 47–62. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com>> (7. 4. 2019)

Ip, C. Eric. 2010. *The Power of International Legal Personality in Regional Integration*. Tokyo: United Nations University.

Iucu, Oana. 2008. „Diplomacy and Diplomatic Protocol.“ *Manager Journal* 8 (1), 14–21. Dostupné z <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:My3jsYfGs4oJ:manager.faa.ro/download/445_804.pdf+&cd=11&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=safari> (13. 2. 2019)

Iucu, Oana. 2010. „Diplomacy and diplomatic functions.“ *Manager Journal* 11 (1), 129–134. Dostupné z <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SVBImy7TBNIJ:manager.faa.ro/download/615_1114.pdf+&cd=11&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=safari> (3. 3. 2019)

Jakobsen, Viggo Peter. 2016. „Coercive diplomacy.“ Pp. 476–486 in Costas M. Constantinou, Pauline Kerr, Paul Sharp (ed.). *The Sage Handbook of Diplomacy*. California: Sage Publishing.

Jessen, Erik. 2017. *European Diplomacy in the Iran Nuclear Negotiations: What Impact Did It Have?* Brugge: College of Europe.

Jönsson, Christer. 2017. *Diplomatic Actors Beyond Foreign Ministries*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.

Katzman, Kenneth, Paul K., Kerr. 2013. *Interim Agreement on Iran's Nuclear Program*. Washington D.C.: Congressional Research Service. Dostupné z <http://www.parstimes.com/history/crs_dec_13.pdf> (2. 4. 2019)

Kerres, Pia, Ramses A., Wessel. 2015. *Apples and Oranges? Comparing the European Union Delegations to National Embassies*. Haag: Centre for the Law of EU external relations.

Khan, Mehreen. 2018. „Federica Mogherini, Europe's diplomat taking on Donald Trump“ *FinancialTimes.com*, 10. 08. 2018 (online). Dostupné z <<https://www.ft.com/content/ab3d31dc-9c7d-11e8-9702-5946bae86e6d>> (13. 3. 2019)

Kienzle, Benjamin. 2013. „A European contribution to non-proliferation? The EU WMD Strategy at ten.“ *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 89 (5), 1143–1159. Dostupné z <<http://www.jstor.org>> (9. 4. 2019)

Klose, Stephan. 2018. „Theorizing the EU's Actorness: Towards an Interactionist Role Theory Framework.“ *Journal of Common Market Studies* 56 (5), 1144–1160. Dostupné z <<https://onlinelibrary.wiley.com>> (7. 4. 2019)

Koenig-Archibugi, Mathias. 2002. „The democratic deficit of the EU foreign and security policy.“ *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 37 (4), 61–73. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03932720208457002>> (7. 4. 2019)

Koops, A. Joachim, Gjovalin, Macaj. 2015. „Introduction: The European Union as a Diplomatic Actor.“ Pp. 1–10 in Joachim A. Koops, Gjovalin Macaj (ed.). *The European Union as a Diplomatic Actor*. London: Palgrave Macmillan.

Kuchařová, Alžbeta. 2014. „Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky.“ *Současná Evropa* 1, 71–84. Dostupné z <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3GYwRhYtJ8wJ:https://www.vse.cz/polek/download.php%3Fjnl%3Dse%26pdf%3D102.pdf+%&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=safari>> (12. 3. 2019)

Kutchesfahani, Sara. 2006. *Iran's nuclear challenge and European diplomacy*. Brussels: European Policy Centre.

La Porte, Teresa. 2012. „The Legitimacy and Effectiveness of Non-State Actors and the Public Diplomacy Concept.“ *Public Diplomacy Theory and Conceptual Issues*. Každoročný dohovor asociácie medzinárodných štúdií (ISA) konaný v San Diegu, Kalifornia 1. až 4. apríla 2012. Dostupné z <<http://files.isanet.org/ConferenceArchive/58816b94a39845d9a5b618ae52e7c80c.pdf>> (15. 2. 2019)

Langhorne, Richard. 2006. „The Diplomacy of Non-State Actors.“ *Diplomacy & Statecraft* 16 (2), 331–339. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592290590948388>> (1. 4. 2019)

Langhorne, Richard. 2007. „Current developments in diplomacy: Who are the diplomats now?“ *Diplomacy and Statecraft* 8 (2), 1–15. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592299708406040>> (20. 12. 2018)

Lașan, Nicoleta. 2014. „European Union Intervention in the Iranian Crisis - A Sociological Institutional Perspective.“ *Romanian Journal of European Affairs* 14 (1), 49–67. Dostupné z <http://rjea.ier.ro/sites/rjea.ier.ro/files/articole/RJEA_2014_vol14_no1_art4.pdf> (9. 4. 2019)

Lebovic, H. James. 2016. „Red Lines and Green Lights: Iran, Nuclear Arms Control, and Nonproliferation.“ *Strategic Studies Quarterly* 10 (1), 10–42. Dostupné z <<https://www.jstor.org>> (15. 4. 2019)

Lee, Donna, Brian, Hocking. 2011. „Diplomacy.“ Pp. 1–27 in Bertrand Bardie, Dirk-Berg Schlosser, Leonardo Morlino (ed.). *International Encyclopaedia of Political Science*. California: Sage Publishing.

Lehne, Stefan. 2015. *Are prime ministers taking over EU foreign policy?* Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

Lequesne, Christian. 2015. „EU foreign policy through the lens of practice theory: A different approach to the European External Action Service.“ *Cooperation and Conflict* 50 (3), 351–367. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (8. 4. 2019)

Levy, S. Jack. 2008. „Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George.“ *Political Psychology* 29 (4), 537–552. Dostupné z <<http://fas-polisci.rutgers.edu/levy/articles/Levy%20-%20Deterrence%20&%20Coercive%20Diplomacy.pdf>> (2. 4. 2019)

Litra, Leonid. 2011. *The EU's Conditionality in the Case of Moldova (2001-2009): Failure or Success?* Berlín: Institut für Europäische Politik.

Mascaro, Lisa. 2018. „Congressional Leaders split on Trump withdrawal from Iran deal“ *pbs.org*, 8. 5. 2018 (online). Dostupné z <<https://www.pbs.org/newshour/politics/congressional-leaders-split-on-trump-withdrawal-from-iran-deal>> (10. 4. 2019)

Maurer, Heidi, Kristi, Raik. 2014. *Pioneers of a European Diplomatic System*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.

Murray, Stuart. 2013. „The renaissance of diplomatic theory.“ *International Politics Quarterly* 4 (3), 1–34. Dostupné z <<https://research.bond.edu.au/en/publications/the-renaissance-of-diplomatic-theory>> (20. 12. 2018)

Niemann, Arne, Charlotte, Bretherton. 2013. „EU external policy at the crossroads: The challenge of actorness and effectiveness.“ *International Relations* 27 (3), 261–275. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (1. 4. 2019)

Ningthoujam, Singh Alvite. 2014. „Iranian Nuclear Program: Chronology.“ *Contemporary Review of Middle East* 3 (1), 111–122. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (15. 4. 2019)

Nuttall, Simon. 2000. *European Foreign Policy*. Oxford: University Press.

Okano-Heijmans, Maaïke. 2016. „Economic diplomacy.“ Pp. 552–563 in Cotas M. Constantinou, Pauline Kerr, Paul Sharp (ed.). *The Sage Handbook of Diplomacy*. California: Sage Publishing.

Otte, G. Thomas. 2001a. „Satow.“ Pp. 125–150 in Geoff R. Berridge, Maurice Keens-Soper (ed.). *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. London: Palgrave Macmillan.

Otte, G. Thomas. 2001b. „Kissinger.“ Pp. 181–210 in Geoff R. Berridge, Maurice Keens-Soper (ed.). *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. London: Palgrave Macmillan.

Pajtinka, Erik. 2013. *Slovník diplomacie*. Bratislava: Pamiko.

Pajtinka, Erik. 2015. *Základy teórie a praxe diplomacie*. Bratislava: Pamiko.

Płaszka, Maciej. 2010. „High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy- Analysis of the Lisbon Treaty Provisions.“ *Yearbook of Polish European Studies* 13, 81–106. Dostupné z <https://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/y13_pleszka.pdf> (19. 3. 2019)

Posen, R. Barry. 2006. „European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?“ *Security Studies* 15 (2), 149–186. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com>> (4. 4. 2019)

Pouliot, Vincent, Jérémie, Cornut. 2015. „Practice theory and the study of diplomacy: A research agenda.“ *Cooperation and Conflict* 50 (3), 1–19. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com>> (20. 12. 2018)

„Public opinion in the European Union“ *Eurobarometer 2018*, (online). Dostupné z <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MNrR9cUkWdcJ:ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/83548+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=safari>> (2. 4. 2019)

Puetter, Uwe. 2014. *The European Council and the Council*. Oxford: University Press.

Radtke, Kerstin. 2012. „The EU’s Common Foreign and Security Policy (CFSP) after the Lisbon Treaty: Supranational Revolution or Adherence to Intergovernmental Pattern?“ Pp. 41–62 in Finn Laursen (ed.). *The EU’s Lisbon Treaty*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Rana, Kishan. 2011. *21st Century Diplomacy- A Practitioner’s Guide*. London: The Continuum International Publishing Group.

Rathbun, C. Brian. 2014. *Diplomacy’s Value*. New York: Cornell University Press.

Reardon, J. Robert. 2012. *Containing Iran*. California: The Rand Corporation.

„Remarks by HR/VP Mogherini on the statement by US President Trump regarding the Iran nuclear deal (JCPOA)“ *European External Action Service 2018*, (online). Dostupné z <https://eeas.europa.eu/delegations/iran/44238/remarks-hrvp-mogherini-statement-us-president-trump-regarding-iran-nuclear-deal-jcpoa_en> (12. 4. 2019)

Rosputinský, Peter. 2015. *Vybrané otázky diplomatického práva*. Banská Bystrica: Belianum.

Rozental, Andrés, Alicia, Buenrostro. 2013. „Bilateral Diplomacy.“ Pp. 204–216 in Andrew F. Coope, Jorge Heine, Ramesh Thakur (ed.). *Modern Diplomacy*. Oxford: University Press.

„Rozhodnutie Rady o organizácii a fungovaní Európskej služby pre vonkajšiu činnosť“ 2010 (online). Dostupné z <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010D0427&from=EN>> (13. 3. 2019)

Ružička, František, Ľubica, Karvašová. 2012. *Európska diplomacia*. Bratislava: EPOS.

Sauer, Tom. 2007. „Coercive diplomacy by the EU: the Iranian nuclear weapons crisis.“ *Third World Quarterly* 28 (3), 613–633. Dostupné z <<https://www.jstor.org/stable/20454949>> (20. 12. 2018)

Sauer, Tom. 2015. „The EU as a Coercive Diplomatic Actor? The EU-3 Initiative towards Iran.“ Pp 103–119 in Joachim A. Koops, Gjovalin Macaj (ed.). *The European Union as a Diplomatic Actor*. London: Palgrave Macmillan.

Sharp, Paul. 1999. „For Diplomacy: Representation and the Study of International Relations.“ *International Studies Review* 1 (1), 33–57. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/3186365?seq=1#page_scan_tab_contents> (20. 12. 2018)

Sharp, Paul. 2009. *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge: University Press.

Slaughter, Anne-Marie, Thomas N., Hale. 2011. „Transgovernmental Networks.“ Pp. 342–351 in Mark Bevir (ed.). *The Sage Handbook of Governance*. London: Sage Publications.

Smith, H. Michael. 2015. „The EU as a Diplomatic Actor in the Post-Lisbon Era: Robust or Rootless Hybrid?“ Pp. 11–30 in Joachim A. Koops, Gjovalin Macaj (ed.). *The European Union as a Diplomatic Actor*. London: Palgrave Macmillan.

Snow, Nancy. 2009. „Rethinking Public Diplomacy.“ Pp. 3–11 in Nancy Snow, Phillip M. Taylor (ed.). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.

Solana, Javier. 2015. „European Foreign Policy and Its Challenges in the Current Context“ *OpenMind.com*, 2015 (online). Dostupné z <<https://www.bbvaopenmind.com/en/articles/european-foreign-policy-and-its-challenges-in-the-current-context/>> (15. 2. 2019)

„Stabilisation and Association Agreement (SAA) between the European Union and Kosovo signed“ *European Council and Council of the European Union*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/27/kosovo-eu-stabilisation-association-agreement/>> (13. 3. 2019)

„Standard Eurobarometer 84“ *Eurobarometer 2015*, (online). Dostupné z <<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/71806>> (2. 4. 2019)

„Taking Europe to the world“ *European Commission 2004*, (online). Dostupné z <http://www.imediterranei.eu/Joomla/images/stories/anniversario/07_50_years_brochure_n.pdf> (24. 3. 2019)

Techau, Jan. 2014. „Hoping for an Unexpectedly Strong EU Foreign Policy Chief“ *CarnegieEurope.eu*, 26. 8. 2014 (online). Dostupné z <<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/56453>> (13. 3. 2019)

„The EU's international roles“ *European External Action Service 2016*, (online). Dostupné z <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3637/eu-international-roles_en> (22. 3. 2019)

„The European Council and The Council of the EU through time“ *Council of the European Union 2016*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/media/29975/qc0415219enn.pdf>> (17. 3. 2019)

„The Lisbon Treaty“ 2007 (online). Dostupné z <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN>> (15. 2. 2019)

„The Lomé Convention“ 1975 (online). Dostupné z <<http://www.acp.int/sites/acpsec.waw.be/files/Lome-Convention-I-en.pdf>> (21. 3. 2019)

„The Organisation and functioning of the European External Action Service“ 2013 (online). Dostupné z <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/457111/EXPO-AFET_ET\(2013\)457111_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/457111/EXPO-AFET_ET(2013)457111_EN.pdf)> (21. 3. 2019)

„The Treaty of Lisbon: an impact assessment“ *House of Lords 2008*, (online). Dostupné z <<https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldcom/62/62.pdf>> (17. 3. 2019)

Thomas, C. Daniel. 2011. „The Challenge of EU Foreign Policy.“ Pp. 3–9 in Daniel C. Thomas (ed.). *Making EU Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan.

„Treaty of Nice“ 2001 (online). Dostupné z <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=EN>> (17. 3. 2019)

Tulmets, Elsa. 2007. „Policy adaptation from the enlargement to the neighbourhood policy: a way to improve the EU's external capabilities?“ *Politique européenne* 22 (2), 55–80. Dostupné z <<https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2007-2-page-55.htm#pa7>> (13. 3. 2019)

Urbanová, Klára. 2010. *Evropská služba pro vnější činnost*. Praha: Parlamentní institut.

Vanhoonacker, Sophie, Karolina, Pomorska. 2013. „The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy.“ *Journal of European Public Policy* 20 (9), 1316–1331. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501763.2012.758446>> (13. 3. 2019)

Vanhoonacker, Sophie, Karolina, Pomorska, Heidi, Maurer. 2011. „The Presidency in EU External Relations: Who is at the helm?“ *Politique européenne* 3 (35), 139-164. Dostupné z <<https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2011-3-page-139.htm>> (17. 3. 2019)

„Verejná a kultúrna diplomacia“ *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí 2014*, (online). Dostupné z <https://www.mzv.sk/ministerstvo/verejna_a_kulturalna_diplomacia> (4. 3. 2019)

Veselý, Zdeněk. 2009. *Diplomacie v měnícím se světě*. Praha: Professional Publishing.

Viceré, Amadio Maria Giulia. 2016. „The roles of the President of the European Council and the High Representative in leading EU foreign policy on Kosovo.“ *Journal of European Integration* 38 (5), 557–570. Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036337.2016.1178255?journalCode=geui20>> (13. 3. 2019)

„Vienna Convention on Diplomatic Relations“ 1961 (online). Dostupné z <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf> (20. 12. 2018)

Wallace, William. 2017. „European foreign policy since the Cold War: How ambitious, how inhibited?“ *The British Journal of Politics and International Relations* 19 (1), 77–90. Dostupné z <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1369148116685297>> (20. 3. 2019)

Wessel, A. Ramses. 2013. „Immunities of the European Union.“ *International Organizations Law Review* 10 (2), 1–20. Dostupné z <<https://www.utwente.nl/en/bms/pa/research/wessel/wessel104.pdf>> (24. 3. 2019)

Wessels, Wolfgang, Franziska, Bopp. 2008. „The Institutional Architecture of CFSP after the Lisbon Treaty – Constitutional breakthrough or challenges ahead?“ *Liberty and Security Research Paper* 10. Dostupné z <<https://www.files.ethz.ch/isn/57235/CP010%20The%20Institutional%20Architecture.pdf>> (13. 3. 2019)

White, Brian. 2001. „Diplomacy.“ Pp. 317–330 in John Baylis, Steve Smith (ed.). *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Wouters, Jan, Anna-Luise, Chané. 2016. „Brussels meets Westphalia: The EU and the UN.“ Pp. 299–324 in Piet Eeckhout, Manuel Lopez-Escudero (ed.). *The European Union's External Action in Times of Crisis*. London: Bloomsbury Publishing.

„Záverý Rady o Iráne“ *Európska rada a Rada Európskej únie 2016*, (online). Dostupné z <<https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2016/11/14/conclusions-iran/>> (10. 4. 2019)

„Zriadenie Európskej služby pre vonkajšiu činnosť“ 2014 (online). Dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/cont/dv/sr14_11_/sr14_11_sk.pdf> (17. 3. 2019)

Zoznam použitých skratiek

ACP	Skupina afrických, karibských a tichomorských štátov
ASEAN	Združenie národov juhovýchodnej Ázie
CFSP	Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika
CSDP	Spoločná bezpečnostná a obranná politika
CSOs	organizácie občianskej spoločnosti
ECOSOC	Hospodárska a sociálna rada OSN
ECSC	Európske spoločenstvo uhlia a ocele
EEAS	Európska služba pre vonkajšiu činnosť
EEC	Európske hospodárske spoločenstvo
ENP	Európska susedská politika
EPC	Európska politická spolupráca
EU	Európska únia
EURATOM	Európske spoločenstvo pre atómovú energiu
FAC	Rada pre zahraničné veci
FAO	Organizácia OSN pre výživu a poľnohospodárstvo
GAC	Rada pre všeobecné záležitosti
GAERC	Rada pre všeobecné záležitosti a vonkajšie vzťahy
GATT	Všeobecná dohoda o clách a obchode
IAEA	Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu
JCPOA	Spoločný komplexný akčný plán
NATO	Organizácia Severoatlantickej zmluvy
NGOs	mimovládne organizácie
NPT	Zmluva o nešírení jadrových zbraní
OSN	Organizácia spojených národov
USA	Spojené štáty americké
WTO	Svetová obchodná organizácia

Abstrakt

Predkladaná diplomová práca ako kvalitatívna jednopřípadová štúdia skúma Európsku úniu ako diplomatického aktéra v časovom horizonte od prijatia Lisabonskej zmluvy v roku 2009 až po koniec roka 2018. Práca má za cieľ identifikovať, ktoré kritéria predstavené v rámci konceptu diplomatického aktéra Charlotte Brethetonovej a Johna Voglera sa Európskej únii darí aj s ohľadom na jej zmluvné a inštitucionálne prenasťavenie napĺňať a aký je charakter jej aktérstva v tejto oblasti, tak ako to vymedzuje teoretické zázemie tradičnej školy diplomatického myslenia a opozitného moderného prístupu. Na základe výskumu Európska únia napĺňa kritéria diplomatického aktéra, pričom jej pôsobenie v tejto oblasti je hybridného charakteru, keďže aj napriek tomu, že ju nemožno pokladať za suverénny štát, ktorý je centrom záujmu tradičnej školy diplomatického myslenia, realizuje mnohé z identifikovaných hľadísk tejto školy. Do budúcnosti vzniká potreba sledovať možné zmeny diplomatického aktérstva Európskej únie a jeho charakteru, ktoré by toto integračné zoskupenie mohli potenciálne priblížiť k naplneniu aj ďalších kritérií tradičnej školy, alebo ho naopak posunúť k vymedzeniu moderným prístupom, čo vytvára priestor pre ďalší výskum.

Kľúčové slová: diplomacia, diplomatický aktér, Európska únia, Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Abstract

This Master Thesis as the single case study deals with the European Union as a diplomatic actor referring to the period of time from the adoption of the Treaty of Lisbon in 2009 to the end of 2018. The aim of the Master Thesis is to identify which criteria presented in the Charlotte Bretherton and John Vogler's concept of diplomatic actor is the European Union able to meet considering mainly terms of its contractual and institutional organization. Moreover, it is important to determine a character of the European Union actorness in this field as defined by the theoretical background of the traditional school of diplomatic thought and the opposing modern diplomatic approach. On the basis of research, the European Union meets the criteria of the diplomatic actor's concept with a hybrid nature in this area, as the European Union can not be considered to be a sovereign state, which is the center of interest of the traditional school of diplomatic thought, however the European Union implements many of the criteria identified by this school at the same time. In the future, further research would be needed to monitor the possible changes of the diplomatic actorness of the European Union and its character, which could potentially bring this integration of states to the fulfillment of other criteria of the traditional school of diplomatic thought or on the contrary, move it towards a modern diplomatic approach.

Keywords: diplomacy, diplomatic actor, European Union, Common Foreign and Security Policy